

MASARYKOVA UNIVERZITA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Historický ústav

**Historie pohraniční obce Zdobnice:
Proměna obce v kontextu výměny
obyvatelstva po roce 1945**

Magisterská diplomová práce

Bc. Andrea Schöpsová

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Dvořák, Ph. D.

Brno 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Brně 15. dubna 2017.

.....

Andrea Schöpsová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Tomáši Dvořákovi, Ph. D. za odborné vedení práce, jeho čas a cenné rady. Dále děkuji paní Aleně Strážnické z rychnovského archivu za její vstřícnost a ochotu při hledání a předkládání mnou požadovaných pramenů. Vedle toho patří můj dík pamětníkům, kteří se mi svěřili se svými životními příběhy, a také nejbližším osobám, které mi byly nejen při psaní práce, ale během celého studia důležitou oporou.

Věnování

Práci bych chtěla věnovat všem někdejším i současným zdobnickým obyvatelům, jejichž mnohdy nelehké osudy mi byly velkou inspirací pro sepsání textu. Zvláštní věnování patří mému dědečkovi a dovolím si říci, že i Zdobnici, v jejímž prostředí některé řádky této práce vznikly.

Obsah

Úvod	6
1. Poloha, vznik a historické střípky obce do roku 1918	13
1.1 Založení a správa obce v rukou šlechtického rodu Kolowratů	13
1.2 Obec v druhé polovině 19. a na začátku 20. století – významné události a vývoj počtu obyvatelstva	15
2. Od vzniku Československé republiky přes 20. léta až k obsazení pohraničí.....	18
2.1 Společenská a politická situace v obci ve 20. letech.....	18
2.2 Společenská a politická situace v obci ve 30. letech.....	22
3. Od mnichovské dohody přes válečná léta až k roku 1945.....	25
3.1 Obec pod správou Třetí říše	25
3.2 Život obyvatel obce v době druhé světové války.....	26
4. Roky 1945 až 1948 jako významné mezníky historie obce.....	30
4.1 Konec války a období tzv. divokého odsunu	30
4.2 Zklidnění situace a období organizovaného odsunu	36
4.3 Poválečné (znovu)osídlování a utváření obecní samosprávy	39
5. Od upevňování politické moci KSČ přes tzv. doosídlování pohraničí až k roku 1968	42
5.1 Politické poměry, pracovní uplatnění a složení obyvatelstva obce	43
5.2 Společenský život a problémy v obci se vyskytující	47
6. Od úpadku společenského života přes správní změny až k tzv. sametové revoluci.....	50
6.1 Politická správa obce v proměnách a vývoj počtu obyvatelstva.....	50
6.2 Společenský život v obci a problémy tzv. socialistického soužití	55
7. Osud zdobnických památek a významných staveb v kontextu poválečných změn	57
7.1 Sakrální památky a stavby	57
7.2 Světské památky a stavby	59
Závěr	61
Seznam zkratk	65
Seznam pramenů a literatury	66
Resümee	73
Přílohy.....	75

Úvod

„Když před staletími Přemyslovci zvali do českého pohraničí ze sousedních ‚Němec‘ tamní obyvatele, [...], nikdo netušil, jakým klikatým historickým vývojem se bude tato mise ubírat“.¹

Úvodem citovaná slova Josefa Kmoníčka celkem výstižně naznačují problematický vývoj českého pohraničí – neboli tzv. Sudet ve smyslu zeměpisného významu – a v něm se nacházejících obcí, které byly po několik staletí osídleny převážně německojazyčným obyvatelstvem a které prošly po druhé světové válce zásadní proměnou, a to v kontextu vysídlení většiny Němců a následného více či méně úspěšného (znovu)osídlení etnickými Čechy a Slováky. Změna týkající se složení obyvatelstva představovala pro dané oblasti sociální a kulturní diskontinuitu, jelikož (novo)osídlenci se zpočátku zpravidla navzájem neznali a přicházeli do téměř vyliďněných obcí bez vědomí jejich historických souvislostí, tradic a zejména s odlišným přístupem nejen k nově nabytému majetku, ale i k prostředí obecně. Německé obyvatelstvo, které se předtím významně podílelo na formování pohraniční krajiny, bylo částečně nahrazeno obyvateli především z českého vnitrozemí, kteří se museli v horském prostředí s přetrvávající nižší životní úrovní nejprve adaptovat a vytvořit si k němu bližší vztah, jehož podoba se projevila v dalších letech v celkové správě a chodu obcí.² V této spojitosti je zajímavé v rámci žánru lokálních dějin sledovat a analyzovat, jakým způsobem se vyvíjel a měnil život takovýchto jednotlivých obcí v době jejich německého a posléze českého (československého) osídlení. Zároveň je potřeba mít na paměti, že konkrétní způsob vždy odrážel a současně spoluvytvářel tehdejší politickou, společenskou i hospodářskou situaci celé společnosti, respektive státního celku. Jinými slovy řečeno, se snaží historická věda v oblasti výzkumu místních dějin rozklíčovat, do jaké míry se tzv. velké dějiny českých zemí z dnešního pohledu promítaly do dění obcí, které představují do jisté míry uzavřený mikrosvět, a naopak do jaké míry byly tyto dějiny ovlivněny tzv. malými

¹ Kmoníček, Josef: *Návrat domů. Proměny pohraničí v severovýchodních Čechách v letech 1945–1948*. Hradec Králové 1982, s. 7.

² Jireš, Jan: *Orlické hory / Das Adlergebirge*. In: Antikomplex a kol.: *Zmizelé Sudety / Das verschwundene Sudetenland*. Domažlice 2007⁵, s. 521; Spurný, Matěj: *Sudety. Vývoj a současný život jednoho pojmu*. In: Antikomplex a kol.: *Proměny sudetské krajiny*. Praha 2006, s. 11–12.

dějiny – tzn. jednotlivými obyvateli či společenstvím obce – zdola.³ V předkládané magisterské diplomové práci s názvem *Historie pohraniční obce Zdobnice: Proměna obce v kontextu výměny obyvatelstva po roce 1945* jsme se rozhodli bádát o obci ležící v Orlických horách, o níž prozatím nebyla napsána žádná odborná studie. Nezastíráme však, že prvotní inspirací pro zvolení této konkrétní obce byla rodinná historie předků autorky a také autorčiny vzpomínky na okamžiky strávené na zdobnické chalupě doprovázené dědečkovým vyprávěním příběhů nejen o době válečné, ale i té předválečné a poválečné.

Cílem práce je na prvním místě zodpovědět otázku, jakým vývojem – ať už politickým, společenským či demografickým – si námi zkoumaná obec od svého založení na počátku novověku prošla, přičemž se věnujeme zejména jejímu vývoji v době 20. století, a to v kontextu německého a následně českého osídlení po roce 1945. K zodpovězení hlavní výzkumné otázky si klademe důležité dílčí podotázky, a to: jakým způsobem fungovala politická správa obce a jak se měnila demografická a sociální struktura obce v čase. Kromě toho se práce zaměřuje také na to, čím se místní obyvatelé živili, kdo patřil mezi tzv. obecní elitu a jaká společenská situace ve Zdobnici v jednotlivých historických etapách převládala.

Samotný text práce je rozdělen do sedmi kapitol, které jsou pro lepší přehlednost dále tematicky rozčleněny. V první kapitole jsou objasněny geografické podmínky Zdobnice a rovněž je zde nastíněn vznik obce včetně jejích historických střípků až do roku 1918, které se nám podařilo objevit v relevantních, avšak poněkud útržkovitých primárních pramenech. Druhá kapitola věnovaná meziválečnému období reflektuje společenskou a politickou situaci obce zrcadlící celospolečenský vývoj nově ustavené Československé republiky (ČSR). Třetí kapitola přibližuje Zdobnici v době, kdy byla oficiální součástí Třetí říše. Z důvodu chybějících úředních pramenů je však obsah kapitoly tematicky omezen víceméně jen na každodenní život zdobnických obyvatel a jejich problémy, což nemění nic na skutečnosti, že i tyto informace jsou pro výzkum velmi cenné. Čtvrtá a zároveň nejobsáhlejší kapitola je zaměřena na období mezi roky 1945 až 1948, které jsou spojeny s mnoha změnami. Zaprvé je v této kapitole popsán konec války v obci a průběh tzv. divokého odsunu, který si svojí brutalitou vyžádal ve Zdobnici několik obětí. Dále je v kapitole analyzován organizovaný odsun německého

³ Roubal, Ondřej: *Biografická identita v pohraničí. Teritoriální identita v životních příbězích poválečných osídlenců pohraničí severních Čech*. Praha 2013, s. 84.

obyvatelstva a následné (znovu)osídlování obce, které probíhalo v době utváření poválečné obecní samosprávy, kdy se v obnovené ČSR k moci postupně dostávala komunistická strana. Pátá kapitola se zabývá interpretací obecních politických a společenských poměrů 50. a 60. let 20. století, kdy se Zdobnice potýkala s vysokou fluktuací (novo)osídlenců, což s sebou přinášelo mnohé problémy různého charakteru. Obdobně je koncipována šestá kapitola, která přináší informace o politickém a společenském vývoji obce od roku 1968 do tzv. sametové revoluce, přičemž je zde zohledněn československý socialistický fenomén chataření a ochrany životního prostředí. Poslední kapitola představuje a zároveň shrnuje osud zdobnických sakrálních i světských památek, čímž se snažíme čtenářům doplnit celkový obrázek o Zdobnici.

Jak již bylo zmíněno, úkolem diplomové práce je zaznamenat historický vývoj obce a analyzovat proces změn odehrávajících se nejen na pozadí tzv. velkých dějin, ale i v důsledku odlišného složení zdobnického obyvatelstva po druhé světové válce. K položeným otázkám přistupujeme z pohledu již zmíněných lokálních dějin, které v sobě zahrnují širokou škálu oblastí a které jsou spojeny s obtížnou uchopitelností a neexistujícím přesným konceptem.⁴ Z tohoto důvodu jsou si historikové věnující se tomuto oboru, ale i nadšenci z řad laických historiků při vytváření prací sami vzájemnou inspirací. Mnohé takto zaměřené kratší studie i obsáhlejší publikace, které v našem prostředí vznikají v posledních letech zejména o moravských obcích – např. o Vlčnově, Ratíškovcích, Radíkově či Provodově, jsou vydávány k různým výročím a primárně určeny tamějším obyvatelům, kteří se chtějí o historii místa, v němž žijí, dozvědět více.⁵ V souvislosti s naší prací si dovoluujeme se konkrétně odkázat na rozsáhlou studii s názvem *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic* od Josefa Petráně, v níž se současný a uznávaný český historik v rámci lokálního historického bádání zaměřuje na studium obce v kontextu dějin českého venkova.⁶ Výzkumný přístup profesora Petráně souvisí s obecným poznáváním společenství obce, v níž by se měla posuzovat úloha skupiny či individua v dobových souvislostech, přičemž otázka každodennosti tzv. žitých dějin by měla stát na prvním místě, čímž se „[...] směřuje

⁴ Dvořák, Tomáš – Fasora, Lukáš – Chocholáč, Bronislav (edd.): *Úvod do studia dějepisu 1*. Brno 2014, s. 96–97.

⁵ Břečka, Jan – Čoupek, Lukáš – Floriánová, Olga (edd.): *Vlčnov. Dějiny slovácké obce*. Vlčnov 2013; Čejka, Jiří (ed.): *Ratíškovice. Minulost slovácké obce*. Ratíškovice 2010; Papajík, David: *Dějiny Radíkovy*. Olomouc 2014; Prachař, Matěj (ed.): *Provodov. Kapitoly z dějin obce*. Provodov 2012.

⁶ Petráň, Josef: *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*. Praha 2011.

k překonání protikladu mikro a makroperspektivy pohledu“.⁷ K tématu obce Zdobnice se pokoušíme přistoupit obdobným způsobem, avšak ve skrovnější a méně obsáhlé podobě. Aplikujeme zde metodologii kvalitativní komparace a syntézy poznatků získaných z dobových místních i ústředních pramenů, které jsou vystaveny interpretační analýze, a z odborné literatury zabývající se tzv. velkými dějinami obecně.

V diplomové práci je použito poměrně široké spektrum primárních zdrojů, které představují pramennou základnu pro zpracování námi výše stanovených otázek. Jedná se nejen o prameny institucionálního a literárního původu v podobě úředních spisů a kronik, ale také o prameny soukromé povahy neboli tzv. ego-dokumenty z osobních fondů pamětníků. Nejvíce relevantních materiálů se nachází ve Státním okresním archivu Rychnov nad Kněžnou (dále jen SOkA RK). V archivní knihovně je umístěna jednak pamětní kniha zdobnické farnosti, která byla založena lokalistou v první polovině 19. století, a jednak také dvoudílná kronika obce z let 1949 až 1990. Obecní kronika pro období od poloviny 30. let 19. století, kdy bylo její vedení úředně nařízeno, až do konce druhé světové války však chybí. Přesto může badatel v dostupných knihách nalézt jak základní historickou linii vývoje obce, tak zajímavé informace neúředního charakteru o důležitých politických a společenských událostech či významných v obci žijících a působících osobách.⁸ Důležitý zdroj pro výzkum meziválečného období představuje fond Četnické stanice Zdobnice z let 1922 až 1945. Ačkoliv není tento fond z důvodu některých chybějících staničních knih zcela kompletní, lze v dochovaných materiálech sledovat činnost četníků a kromě toho také – v souvislosti s vyskytujícími se trestnými činy a přestupky – částečně poznat sociální a hospodářskou situaci obce a jejich tehdejších obyvatel.⁹ Pro poválečné období hraje důležitou roli fond Místního národního výboru Zdobnice, který obsahuje zápisy schůzí rad, plén i jednotlivých komisí, a rovněž fond Místního (akčního) výboru Národní fronty Zdobnice, v němž jsou uloženy značně torzovité materiály pouze z let 1949 až 1953.¹⁰ Dále se v rychnovském

⁷ Petráň, J.: *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*, s. 13.

⁸ SOkA RK – knihovna, *Kronika obce Zdobnice 1949–1977* (1. díl), sg. C-877/1; SOkA RK – knihovna, *Kronika obce Zdobnice 1978–1990* (2. díl), sg. C-877/2; SOkA RK – knihovna, *Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983*, sg. C-0784/př. (jde o překlad z německého originálu, který je uložen na farním úřadě v Rokytnici v Orlických horách).

⁹ Juza, Josef: *Inventář archivního fondu Četnická stanice Zdobnice 1922–1945*, ev. č. 129. SOkA RK 2003.

¹⁰ Šrom, Jindřich: *Inventář archivního fondu Místní národní výbor Zdobnice 1945–1976*, ev. č. 9/52. SOkA RK 1984; Vyskočil, Zdeněk: *Inventář archivního fondu Místní národní výbor Zdobnice 1977–1990*, ev. č. 30/52. SOkA RK 1997; Wilkusová, Lucie: *Inventář archivního fondu Místní výbor Národní fronty Zdobnice*, ev. č. 192. SOkA RK 2003.

archivu nachází také fond Okresního národního výboru Rychnov nad Kněžnou, v němž jsou zařazeny zápisy ze schůzí komise pro rozvoj pohraničí, které se dotýkají i obce Zdobnice.¹¹ Méně rozsáhlými, ale i tak podstatnými prameny jsou dokumenty z německého waldkraiburského archivu spolku s oficiálním názvem Verein der Adlergebirgler (dále jen VA – archiv), při jejichž analýze a interpretaci musíme vzít v potaz, že se jedná o prameny osobní povahy, jež do archivu – ve formě sepsaných vzpomínek, fotografií, map apod. – věnovali němečtí pamětníci, kteří byli z Orlických hor vysídleni.¹² Důležitý zdroj představuje rovněž dvouměsíční krajanský časopis německých rodáků s pojmenováním Mei Heemt, který je vydáván výše uvedeným spolkem a v němž od prvního ročníku v roce 1952 pravidelně vycházejí kratší příspěvky o někdejších každodenním životě v horách a významných lokálních památkách.¹³ Na druhou stranu jsou tyto materiály spolu s korespondencí, kterou autorka práce s několika zdobnickými pamětníky již v rámci dřívějšího studia vedla, přínosné tím, že se v nich nacházejí informace, jež v úředních dokumentech nenalezneme a které nám dovolují se podívat na zkoumané jevy i z jiného pohledu.¹⁴ Při hledání pramenů jsme se však setkali i s určitými problémy. Jednak se nám nepodařilo dohledat mnoho materiálů k bezprostřednímu období po druhé světové válce, neboť dokumenty z této doby v archivech buď zcela chybí, anebo se nalézají ve velmi strohé podobě. Ve Státním okresním archivu Ústí nad Orlicí (dále jen SOKA UO), v němž by měly být v ideálním případě uloženy záznamy Místní správní komise Zdobnice, která v letech 1945 až 1949 spadala pod žamberský okresní národní výbor, jsme našli pouze jeden relevantní dokument, a to zápis týkající se její revize.¹⁵ Ve zmíněném archivu jsou ve fondu Sběrného střediska Králíky uloženy seznamy odsunutých zdobnických Němců či jejich žádosti o uvolnění z odsunu, které nám však nemohly být z důvodu ochrany osobních údajů předloženy.¹⁶ Zadruhé jsme si vědomi toho, že různé typy pramenů způsobují

¹¹ SOKA RK, fond ONV Rychnov nad Kněžnou, kart. 186, inv. č. 1181, zápisy ze schůzí komise pro rozvoj pohraničí při rychnovském ONV z roku 1960.

¹² VA – archiv, fond Stiebnitz.

¹³ Mei Heemt je vydávané periodikum krajanským spolkem Verein der Adlergebirgler se sídlem v německém Waldkraiburgu.

¹⁴ Jedná se o písemnou korespondenci ve formě odpovědí na autorkou položené otázky, která byla vedena s německými zdobnickými pamětníky v rámci gymnaziální ročníkové práce, přičemž byla a je tato korespondence se svolením dotazovaných uložena v osobním archivu autorky pro studijní účely.

¹⁵ Řeřichová, Vlasta: *Inventář archivního fondu ONV Žamberk – Presidiální spisy 1945–1949*, ev. č. 37. SOKA UO 1981; SOKA UO, fond ONV Žamberk – Presidiální spisy 1945–1949, kart. 16, inv. č. 124, zápis z revize pohraničních MSK provedené personální komisí ONV v Žamberku ze srpna 1945.

¹⁶ Vondrová, Růžena: *Inventář archivního fondu Sběrné středisko Králíky 1945–1946*, ev. č. 120. SOKA UO 2005.

určitou nekompatibilitu textu v přístupu k období před a po roce 1945, což je dáno odlišnými původci písemností a skutečností, že v nich němečtí obyvatelé po zmíněném roce vystupují pouze jako objekty historie, nikoliv jako aktéři. A ačkoliv mají námi použité prameny obecně pouze deklarativní charakter, můžeme díky nim na základě pečlivé analýzy získat ve spojitosti s ověřováním a dohledáváním faktů v odborné literatuře hodnotný materiál pro pochopení tehdejší doby a celkového historického vývoje obce Zdobnice.

Pro účely interpretace uvedené pramenné základny je použita odborná literatura, která nám zároveň umožňuje dostat téma diplomové práce do širšího kontextu. Jedná se jak o monografické studie, tak především o četné příspěvky ve sbornících a časopisech, které se zabývají německou menšinou na území českých zemí a (znovu)osídlováním pohraničních oblastí po roce 1945. Jmenovitě jsou v práci použita dvě díla vydaná kolektivem autorů sdružených v organizaci Antikomplex, kteří se ve dvou sbornících s tituly *Proměny sudetské krajiny* a *Zmizelé Sudety / Das verschwundene Sudetenland* zabývají kritickou reflexí česko-německých dějin a osudem tzv. sudetské krajiny.¹⁷ Dále pracujeme se sborníkem, který se věnuje postavení německojazyčného obyvatelstva v novodobé české (československé) společnosti a který nese název *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*.¹⁸ Přínosné informace obsahují také jednotlivé články publikované v časopisu *Soudobé dějiny* orientovaného na témata dějin 20. století. Zaprvé jde o příspěvek dvou historiků Adriana von Arburga a Tomáše Staňka, kteří se specializují na problematiku nuceného vysídlení Němců z českého pohraničí, a zadruhé o příspěvek berounského archiváře Jiřího Topinky, který se zaměřuje na poválečné hospodářské dějiny ČSR.¹⁹ K vyhodnocování sociálních dějin obce v poválečných letech jsou využity monografie sociální historičky Lenky Kalinové.²⁰ Z regionální literatury se námi zkoumané problematiky dotýká kniha Emila Trojana, která vznikla ve spolupráci s vojenským historikem Martinem Vaňourkem a která představuje v podstatě rozšířenou verzi první Trojanovy stejnojmenné publikace

¹⁷ Antikomplex a kol.: *Proměny sudetské krajiny*. Praha 2006; Antikomplex a kol.: *Zmizelé Sudety / Das verschwundene Sudetenland*. Domažlice 2007⁵.

¹⁸ Arburg, Adrian von – Dvořák, Tomáš – Kovařík, David (edd.): *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Brno 2010.

¹⁹ Arburg, Adrian von – Staněk, Tomáš: *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945)*. (1. část: Předpoklady a vývoj do konce května 1945). *Soudobé dějiny* 12, 2005, č. 3–4, s. 465–533; Topinka, Jiří: *Zapomenutý kraj. České pohraničí 1948–1960 a takzvaná akce dosídlení*. *Soudobé dějiny* 12, 2005, č. 3–4, s. 534–585.

²⁰ Kalinová, Lenka: *Konec nadějím a nová očekávání. K dějinám české společnosti 1969–1993*. Praha 2012; Kalinová, Lenka: *Společenské proměny v čase socialistického experimentu. K sociálním dějinám v letech 1945–1969*. Praha 2007.

Tak přísahali... se zaměřením na místní partyzánský odboj a revoluční události května 1945.²¹ Patří sem také publikace Josefa Kmoníčka, jež se věnuje poválečné proměně pohraničí severovýchodních Čech.²² Dílčí poznatky o orlickém regionu čerpáme také z diplomových prací oborových kolegů – jak Václava Kašky, který přehledně zpracoval fakta a data o postavení německé menšiny v žamberském okrese bezprostředně po válce, tak Radka Píče, který se věnuje ve své práci utváření místních poválečných samospráv a probíhajícím tzv. politickým čistkám.²³

²¹ Trojan, Emil – Vaňourek, Martin: *Tak přísahali... Partyzánský odboj v českém pohraničí v letech 1939–1945*. Mohelnice 2010.

²² Kmoníček, J.: *Návrat domů*.

²³ Kaška, Václav: *Německé obyvatelstvo v okrese Žamberk v letech 1945–1948*. Magisterská diplomová práce. Brno 2003; Píč, Radek: *Politický vývoj Žamberska v letech 1945–1946*. Magisterská diplomová práce. Brno 2013.

1. Poloha, vznik a historické střípky obce do roku 1918

Obec Zdobnice (německy původně Stobnitz, později Stiebnitz) nacházející se v Orlických horách, konkrétně v někdejší německojazyčném ostrově známém jako tzv. vlastní Orlické hory (německy Oberes Adlergebirge) přiléhajícím z vnitrozemského pohledu k českojazyčným oblastem, leží u horského hřebene nedaleko současných státních hranic s Polskem (viz příloha č. 1). Její název je odvozen od stejnojmenné říčky pramenící pod nejvyšším vrcholem orlického pohoří, a to Velkou Deštnou v nadmořské výšce 1.115 metrů, a ústící do Divoké Orlice. Řeka Zdobnice protéká celým údolím obce, a pokud by se člověk podél jejího toku vydal pěšky z osady Čertův Důl až k osadě Souvlastní, potřeboval by k tomu – dle zápisu pamětní knihy Farního úřadu Velká Zdobnice – minimálně dvě hodiny cesty, což dokládá poměrně rozsáhlou rozlohu obce o 33 km² k dnešnímu dni.²⁴

1.1 Založení a správa obce v rukou šlechtického rodu Kolowratů

Začátek historie obce je samozřejmě spojen s jejím samotným vznikem, který spadá na přelom 16. a 17. století, kdy byli do středních a vyšších poloh Orlických hor v souvislosti s potřebnými pracovními silami pro sklářské, hornické a dřevařské odvětví povoláváni německojazyční kolonisté. Do tehdy ještě zalesněné oblasti budoucí obce Zdobnice přicházeli především alpští dřevaři a osadníci z Kladska (tzv. výdřevníci), kteří zde káceli dřevo a plavili ho do Kutné Hory, kde bylo upotřebeno při dolování stříbrných rud.²⁵ První písemné zmínky o existenci Zdobnice se dle farní kroniky datují k roku 1500, avšak žádné jiné prameny, které by tuto informaci potvrdily, se nedochovaly nebo nebyly nalezeny.²⁶ Doloženo s jistotou ovšem je, že rychnovské panství, do něhož dnešní katastrální území Zdobnice spadalo, bylo ve 13. století majetkem pánů z Drnholce a poté ve vlastnictví rodu Pernštejnů. Po smrti Jaroslava z Pernštejna v roce 1569 převzal panství Rychnov do svých rukou český král.²⁷ V roce 1575 pak bylo téměř celé panství odstoupeno Rudolfem II. za poplatek do správy Buriana Trčky z Lípy. Při prodeji si však panovník ponechal v českém královském

²⁴ Jireš, J.: *Orlické hory / Das Adlergebirge*, s. 521–522; SOkA RK – knihovna, Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983, s. 2–3.

²⁵ Jireš, J.: *Orlické hory / Das Adlergebirge*, s. 521; Orlické hory – Zdobnice [online]. Dostupné z: <http://www.orlickehory.net/mista/zdobnice.htm> [cit. 25. 4. 2016].

²⁶ SOkA RK – knihovna, Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983, s. 3.

²⁷ Musil, František: *Vrcholná kolonizace a východní Čechy*. In: Felcman, Ondřej – Musil, František (edd.): *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526)*. Praha 2009, s. 352–353.

vlastnictví dvě vznikající obce s přilehlými lesy, a to právě Zdobnici a s ní sousedící Říčky. Když bylo kácení lesů ukončeno a s tím spojené dodávky dřeva kutnohorskému mincovnímu úřadu v době třicetileté války okolo roku 1630 přerušeny, dostali dřevaři se svými rodinami povolení odlesněné plochy na svahu kolem řeky osídlit. Tímto způsobem vznikla nejprve dřevařská osada, později obec Zdobnice, jejímž řízením byl pověřen císařský správce. V roce 1703 bylo území obce císařem Leopoldem I. prodáno tehdejšímu majiteli rychnovského a černíkovického panství hraběti Norbertu Kolowratovi. Ještě v témže roce byla obec územně rozdělena na dvě – Malou a Velkou Zdobnici, které spolu hraničily na řece (po pravé straně toku se nacházela Malá Zdobnice a po levé straně toku Velká Zdobnice).²⁸ Na tomto místě pro úplnost doplňme, že z důvodů prolínání správy obou obcí nejsou jejich písemnosti v archivech od sebe odděleny, a proto píšeme-li na následujících řádcích a v dalších kapitolách o Zdobnici do roku 1949 bez bližší specifikace, myslíme tím obě jmenované obce.

Převedení obce do rukou šlechtického rodu Kolowratů s sebou přineslo nejen zlepšení životních podmínek, ale také rozvoj společenského života v obci. Největší podíl na příznivém vývoji je v tomto kontextu připisován hraběti Františku Antonínu Kolowratovi-Liebsteinskému staršímu, který nechal ve Velké Zdobnici v roce 1772 postavit tavírnu a železný hamr, čímž vytvořil několik nových pracovních míst pro zdejší obyvatele.²⁹ O necelé půl století později byl podnik převeden do největší železárny Orlických hor s názvem Růženina huť (německy Rosahütte), jejímž vlastníkem byl syn výše zmíněného hraběte a současně první konstituční ministerský předseda rakouské monarchie. Nato byly ve Zdobnici vybudovány další tři železné hamry.³⁰ Ačkoliv v důsledku revolučního roku 1848 došlo k omezení šlechtických pravomocí, zrušení poddanství a nakonec také panství, cítili se být zdobničtí obyvatelé i po roce 1850, kdy nově vzniklá obecní samospráva spadala pod zřízený soudní a politický okres Rychnov nad Kněžnou, rodu Kolowratů nadále zavázáni.³¹ Vyplývá to ze srdečné zdravice, kterou zdobnické obyvatelstvo prostřednictvím tehdejších zástupců obou obcí po smrti Františka Antonína Kolowrata-Liebsteinského mladšího v roce 1861

²⁸ SOkA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 5; SOkA RK – knihovna, Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983, s. 3.

²⁹ SOkA RK – knihovna, Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983, s. 4.

³⁰ Tamtéž, s. 4–5; Skuhrov nad Bělou – oficiální stránky obecního úřadu [online]. Dostupné z: <http://www.skuhrov.cz/index.php?id=1010> [cit. 10. 9. 2016].

³¹ Juza, Josef – Šrom, Jindřich: *Správní vývoj okresu Rychnov nad Kněžnou*. Rychnov nad Kněžnou 1982, s. 9, 88.

adresovalo jeho rodovému nástupci.³² Ve zdravici byly pro konkrétní představu uvedeny následující řádky: „Vezmeme-li [...] v úvahu, že Váš předchůdce nechal železárnou běžet jen v zájmu obyvatel, i když už neměl žádný výnos, a dále, že urozený pán nadto, aniž byl povinen, poskytl zdarma materiál jak na stavbu, tak na opravy naší školy a že se urozený pán ještě jako svobodný kavalír uvolil položit základní kámen našeho kostela a prokázal nám také později jako státní úředník nesčetná dobrodiní. Takže je přirozené, že bouřlivý rok 1848 okolo nás nejen prošel bez povšimnutí, a že vyjma politické organizace nepřinesl žádné politické změny. Pokud nás Vaše milost poctí důvěrou a bude nám nadále dobrým pánem a otcem, pak se za našich dnů nevyplní stoletá předpověď, že se naše hory vylidní díky panskému násilí a krutým zimám a my vás ujišťujeme, že z naší strany se nedopustíme nišeho [sic!] nečestného“.³³ Na základě interpretace uvedené citace se lze domnívat, že obyvatelé nebyli ještě sžiti s proběhlými změnami v politické správě a za svého správce nadále považovali šlechtu, neboť si pozvolna zvykali na to, že již nejsou poddanými, ale občany s volebním právem.³⁴ Přetrvávající dobré udržování vztahů se šlechtou zároveň potvrzuje událost z června 1861, kdy obec zasáhlo silné krupobití, které zničilo slibně vypadající úrodu a ztenčilo zimní zásoby všech obyvatel obce. V reakci na tuto přírodní pohromu věnoval totiž nový představitel kolowratského rodu Jan Karel Kolowrat-Krakowský z vlastní iniciativy, aniž by o pomoc sama Zdobnice požádala, nejvíce postiženým dar v celkové hodnotě 500 zlatých.³⁵

1.2 Obec v druhé polovině 19. a na začátku 20. století – významné události a vývoj počtu obyvatelstva

Jakým způsobem se obecního života dotkla prusko-rakouská válka, popisuje farní kronika, dle jejíhož zápisu prošlo obcí nejprve císařské a poté pruské vojsko, které ke Zdobnici přitáhlo 28. června 1866 a krátce se zde utábořilo na kopci u dřevěného kříže (u tzv. Bodenkreuzu). Někteří příslušníci pruských vojenských jednotek se údajně ukázali přímo ve středu obce, přičemž se sháněli po potravinách a vyptávali se na císařské vojsko. Zároveň slíbili, že v několika málo hodinách rozbijí svůj tábor a půjdou dál. Svému slovu dostáli a následně byli mezi Skalicí a Náchodem poraženi císařským vojskem a přinuceni k ústupu. Poté, co císařská vojska rozhodující bitvu na Chlumu u

³² SOkA RK – knihovna, Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983, s. 115–116.

³³ Tamtéž, s. 116.

³⁴ Petráň, J.: *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*, s. 299.

³⁵ SOkA RK – knihovna, Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983, s. 116–117.

Hradce Králové prohrála, zažívali obyvatelé Zdobnice strach z neisté budoucnosti a rovněž se potýkali se ztíženými podmínkami běžného života, které přibližují slova v obci toho času působícího faráře.³⁶ „[...] až do podepsání míru v Praze bylo všude jak po vymření. Nejezdila pošta, dráhu [nejbližší železniční zastávka byla v Rokytnici v Orlických horách – poznámka autorky] obsadili Prusové, žádný dopis, žádné noviny [...] Pak jsme byli ještě přinuceni kouřit a šňupat pruský tabák. [...] Také nebylo možno dostat jinou sůl, než pruskou. Tak chodila denně přes hory celá procesí a Prusové dělali dobré obchody, paschování [sic!] nestálo nic v cestě“.³⁷

Ze zápisů kroniky lze také rozpoznat, že 60. léta 19. století byla v obci spojena se změnou sociálních poměrů, které se zhoršovaly, což souviselo se začínajícím politickým bojem proti katolické církvi, o jehož průběhu a důsledcích pro obec samotnou vědomě odmítl zapisovatel farní kroniky vést informace. Na druhou stranu se zdobnický farář Anton Kopp nebál veřejně poukázat na převládající špatné mezilidské vztahy a chudnutí obyvatel obce, které připisoval utrácení již tak skromných výdělků v hostincích, na tanečních zábavách a při nelegálních karetních hrách. Na okresní politický úřad v Rychnově nad Kněžnou odeslal dopis, ve kterém z pozice duchovního správce obce žádal o omezení počtu měsíčních zábav, a to za účelem možné materiální i nemateriální nápravy mravů a zlepšení celkové situace. Zda této žádosti bylo vyhověno, či nikoli, nám není bohužel nic známo.³⁸

Na základě prvního moderního sčítání lidu, které proběhlo již v době Rakousko-Uherska v roce 1869, si můžeme vůbec poprvé udělat přesnou představu o počtu obyvatel a domů v jednotlivých obcích, přičemž v Malé a Velké Zdobnici žilo v daném sčítacím roce celkem 1.682 stálých obyvatel v 248 obytných domech. Před první světovou válkou ve sčítacím roce 1910 sice počet obyvatel obou obcí o něco málo poklesl na 1.546 mužů a žen, avšak počet domů naopak stoupl na 345. Srovnáme-li tedy posledně uvedená data s rokem 1869, je jasné, že za uplynulá léta došlo na místní poměry k nezanedbatelnému nárůstu obytných jednotek, a to navzdory spíše klesající tendenci počtu obyvatel. Tento fakt lze přičítat např. tomu, že v rámci společenských změn si mohli lidé dovolit samostatné bydlení a opouštěli tak model vícegeneračního

³⁶ Pausewang, Friedrich: *Sudetendeutsche Heimatgaue. Das Adlergebirge*. Reichenberg 1921, s. 2–3; SOKA RK – knihovna, Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983, s. 120.

³⁷ SOKA RK – knihovna, Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983, s. 120.

³⁸ Tamtéž, s. 117–119.

rodinného soužití.³⁹ Pro ucelenou představu o přesném vývoji počtu zdobnického obyvatelstva a domů slouží graf a tabulka, v nichž jsou uvedena data ze sčítání lidu od konce 19. století až do posledního sčítání v roce 2011 (viz příloha č. 2 a 3).

Problematické je ovšem analyzovat, jakým politickým vývojem si obec na přelomu 19. a 20. století prošla, jelikož žádné relevantní zdroje, které by blíže zaznamenávaly lokální situaci v tomto období, nejsou v archivech dostupné. Jisté ovšem je, že první světová válka se obce dotkla přinejmenším v souvislosti s válečnou mobilizací mužů, neboť padlým spoluobčanům byl v roce 1923 odhalen pomník, na němž jsou dodnes vyryta německá jména včetně popisných čísel domů, z nichž dotyční pocházeli. Pomník je tak jedním z důkazů toho, že obyvatelstvo obce Zdobnice bylo převážně německé národnosti.⁴⁰ Ve sčítacím roce 1900 byli ve Velké Zdobnici přítomni – dle v novodobé kronice parafrázovaného výňatku německé pamětní knihy, která je uložena neznámo kde – pouze tři Češi, kteří zde působili ve státních službách.⁴¹ Většinou německou příslušnost obyvatelstva obce také potvrzuje složení obecního zastupitelstva z roku 1850, které zahrnovalo jména a příjmení německého původu, ale i matrika narozených a zemřelých, která byla pro Malou i Velkou Zdobnici vedena od roku 1663.⁴²

³⁹ Český statistický úřad [online]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20537734/130084150524.pdf/79235472-32b5-4743-884c-6ee00f115ca0?version=1.2> [cit. 10. 9. 2016].

⁴⁰ AV – archiv, fond Stiebnitz, kart. 4, vzpomínkový dokument o pomníku obětem první světové války ve Velké Zdobnici.

⁴¹ SOkA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 5–6.

⁴² SOkA RK – knihovna, Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983, s. 22–24; Státní oblastní archiv v Zámruku, sbírka matrik Východočeského kraje 1587–1949, sg. 72-5, matrika narozených, oddaných a zemřelých farního úřadu v Kačerově z let 1663–1735 [online]. Dostupné z: <http://195.113.185.42:8083/072-00005.zip> [cit. 10. 9. 2016].

2. Od vzniku Československé republiky přes 20. léta až k obsazení pohraničí

Období vzniku ČSR v roce 1918 bylo zejména v pohraničních německojazyčných oblastech Čech, Moravy a Slezska spojeno s nepokoji a demonstracemi zde žijících etnických Němců, a to nejen v měsíci říjnu, ale i v měsících následujících. Podstatnou roli ve vývoji situace v pohraničí sehráli němečtí poslanci českých zemí, kteří odmítli vyhlášení samostatného československého státu přijmout za své a zasazovali se o připojení čtyř – jimi 29. a 30. října vyhlášených – sudetoněmeckých provincií k nedávno ustavenému, ale mezinárodně neuznanému státnímu útvaru s názvem tzv. Německé Rakousko. Jak známo, česká politická reprezentace se historického území českých zemí nechtěla vzdát a v tomto kontextu bylo rozhodnuto o vojenském obsazení pohraničí, k němuž za asistence četnictva postupně na konci roku 1918 došlo. Dalšího roku byly požadavky na připojení těchto oblastí k Německu či Rakousku v rámci pařížské mírové konference vítěznými mocnostmi první světové války s konečnou platností zamítnuty.⁴³

2.1 Společenská a politická situace v obci ve 20. letech

Okolnosti vzniku první republiky ve Zdobnici, která je hlavním předmětem našeho bádání, nejsou pro absenci provenienčních dobových pramenů bohužel známy. Můžeme si pokládat jen nezodpověditelné otázky, jako např. jakým způsobem zdobničtí obyvatelé danou dobu prožívali, zda docházelo k nějakým protestním shromážděním nebo zda v obci fungovala německá domobrana (tzv. Volkswehr), jejichž odpovědi by mohly být přínosné pro analýzu politického a potažmo společenského smýšlení tehdejších místních obyvatel. Pouze na základě několika příspěvků v časopisu *Mei Heemt* víme, že k určitým protestům v okolí obce došlo, ovšem v menším rozsahu než v jiných pohraničních oblastech, přičemž Zdobnice jako konkrétní místo střetu není v člancích ani jednou zmíněna.⁴⁴ Interpretace písemné komunikace s německými pamětníky, kteří se ve Zdobnici narodili a prožili v ní své dětství, nám pomáhá vytvořit si představu alespoň o tom, jakým způsobem německé obyvatelstvo vnímalo nastalé

⁴³ Houžvička, Václav: *Návraty sudetské otázky*. Praha 2005, s. 104–105; Kárník, Zdeněk: *Malé dějiny československé 1867–1939*. Praha 2008, s. 46–51.

⁴⁴ Dusbaba, Rudi: *Gedanken eines Stiebnitzer Heimatfreundes*. *Mei Heemt* 59, 2010, č. 2, s. 86; Zwerschke, Friedrich: *Das Leben der Menschen im Adlergebirge – ein Rückblick*. *Mei Heemt* 53, 2004, č. 3, s. 124–126.

změny. Jeden z korespondentů uvádí, že vznik ČSR vnímali jeho rodiče a prarodiče jednoznačně negativně, neboť dle jejich vyprávění od té doby docházelo k diskriminaci českých Němců, ačkoliv nové státní zřízení deklarovalo stejná práva a možnosti všem občanům.⁴⁵ Další pamětníci poukazují na to, že lidé byli tehdy politicky málo angažovaní a nepociťovali problémy rozpadajícího se Rakousko-Uherska, jelikož Vídeň byla daleko a život na vesnici přinášel jiné starosti.⁴⁶ Ukazuje se tak, že záleželo spíše na politickém smýšlení jednotlivých obyvatel – ve většině případů celé širší rodiny – a jejich zkušenostech s novým politickým systémem. Důsledky vzniku ČSR pro německé obyvatelstvo však dle mnohých „nabíral[y] relevanci přibližně až od roku 1920, kdy bylo znatelné, jaké změny nastoupily. Začalo to tím, že český stát upevnil v Němci obydlených regionech svoji nadvládu a obsadil všechny významné pozice českými silami a německý vliv stále více potlačoval. Obzvláště tvrdě museli lidé trpět tím, že infrastruktura v německých oblastech nebyla rozvíjena, neexistovalo například také ani zajištění pitnou vodou či elektřinou“.⁴⁷ Tato citace pamětníka zároveň dokládá skutečnost, že život v podhorských a horských vesnicích byl na počátku 20. století oproti životu ve městech spojen s výraznější chudobou obyvatel a ztíženými životními podmínkami. Na řešení politických otázek nezbyvalo příliš času, neboť hlavní starostí obyčejných lidí bylo zajištění dostatečných prostředků na uživení rodinných příslušníků.⁴⁸

S přesností lze ovšem říci, že v Malé a Velké Zdobnici včetně k nim patřících osad (Čertův Důl a Zdobnická Seč) žilo ve sčítacím roce 1921 – dle *Historického lexikonu obcí České republiky* – celkem 1.321 mužů a žen německé národnosti, vyjma tří českých rodin státních zaměstnanců (pošty, četnické stanice a polesí) a českého

⁴⁵ Schmidt, Franz (* 1930 v Malé Zdobnici, † 2016 v Münsteru): Písemné odpovědi na autorkou položené otázky z 6. 5. 2009. Uloženo v osobním archivu autorky.

⁴⁶ Nowak, Paula (* 1927 ve Velké Zdobnici): Písemné odpovědi na autorkou položené otázky z 20. 6. 2009. Uloženo v osobním archivu autorky; Schmidt, Friedrich (* 1940 v Malé Zdobnici): Písemné odpovědi na autorkou položené otázky ze 17. 5. 2009. Uloženo v osobním archivu autorky.

⁴⁷ Originální znění v německém jazyce: „Der hinterfragte Tatbestand dürfte [...] ab etwa 1920 Relevanz bedeutet haben, als spürbar wurde, welche Veränderungen eintraten. Es begann damit, daß der tschechische Staat seine Vorherrschaft auch in den von der deutschen Minderheit bewohnten Regionen ausbaute und alle wichtigen Positionen mit tschechischen Kräften besetzte und die deutsche Einflußnahme immer weiter zurückdrängte. Besonders hart mußten die Menschen darunter leiden, daß die Infrastrukturen der deutschen Gebiete nicht fortentwickelt wurden, so gab es z.B. weder eine Trinkwasserversorgung noch Elektrizität.“

Schmidt, Friedrich: Písemné odpovědi na autorkou položené otázky ze 17. 5. 2009.

⁴⁸ Zwerschke, F.: *Das Leben der Menschen im Adlergebirge – ein Rückblick*, s. 124–126; Zwerschke, Friedrich: *Gedanken eines Vertriebenen nach 70 Jahren*. Mei Heemt 64, 2015, č. 1, s. 5–7.

faráře v celkovém počtu 14 osob.⁴⁹ S jakými problémy se zdobničtí obyvatelé ve 20. letech potýkali, zrcadlí poměrně jasně zápisy služebních knih četnické stanice, do nichž byly jednotlivé trestné činy a přestupky zaznamenávány. Všechny zjištěné protizákonné skutky byly podle povahy a závažnosti postoupeny četníky, kteří zde byli zastoupeni výhradně Čechy, buď okresnímu soudu v Rokytnici v Orlických horách, anebo okresní politické správě v Žamberku, jelikož Zdobnice pod oba zmíněné správní okresy od roku 1869 až do podepsání mnichovské dohody spadala. Záznamy ve staničních knihách nejsou ovšem příliš podrobné a omezují se na základní fakta jako je jméno a místo trvalého pobytu pachatele a stručnou charakteristiku jednání, jehož se dotýčný vůči tehdy platnému a upravenému trestnímu zákoníku z roku 1852 dopustil.⁵⁰ Jak víme z předcházející kapitoly, Zdobnice byla založena jako dřevařská osada a mnoho jejích obyvatel nacházelo nadále i ve 20. století práci v dřevařském průmyslu. V této souvislosti stojí za to zmínit četnický zápis z května 1922, kdy byli dva čeští Němci obviněni pro přestupek zákona o právu koaličním, jelikož donucovali spolupracující lesní dělníky ke stávce. Informace o tom, jaký postih dotýčné čekal, v záznamu – stejně jako v ostatních případech – není bohužel uvedena, dle zákoníku mohli být potrestáni vězením v rozmezí osmi dní až tří měsíců.⁵¹ Na počátku 20. let byl pak v obci dvakrát odhalen přestupek proti veřejné mravopochybnosti zapovězenými hrami, kterého se dopustilo vždy více mužských osob najednou, za což jim hrozila peněžitá pokuta. Často docházelo také ke zločinům v podobě krádeží (zejména k odcizování dřeva, šperků, peněz a potravin) a k přestupkům vůči živnostenskému řádu vykonáváním činnosti bez ohlášení, s čímž mohl souviset rovněž často vyskytující se přestupek podomního obchodování. Dále patřilo k deliktům občasná nedostavení se mladých mužů k odvodu na základní vojenskou službu, přičemž příčiny tohoto přestupku mohly být různé – např. osobní důvody nebo přirozený strach z výkonu služby. Nabízí se ovšem i varianta úmyslného bojkotu československé armády ze strany českých Němců. Dalším úkolem četníků byl doprovod čas od času zde se potulujících cikánských skupin za hranice zdobnického obvodu. V této spojitosti byly prováděny

⁴⁹ Český statistický úřad [online]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20537734/130084150524.pdf/79235472-32b5-4743-884c-6ee00f115ca0?version=1.2> [cit. 10. 9. 2016]; SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 18.

⁵⁰ Juza, J.: *Inventář archivního fondu Četnická stanice Zdobnice 1922–1945*, s. 3–4.

⁵¹ Lepař, Mojmir (ed.): *Trestní zákon ze dne 27. května 1852, číslo 117 ř. z. (platný ve státě československém). Dodatky o tisku, spolecích, potravinách, nemocech a j., dle změn a rozhodnutí až včetně do října 1919*. Praha 1919, s. 333–334; SOKA RK, fond Četnická stanice Zdobnice, kart. 9, inv. č. 1, zápisy četníků ve staniční služební knize (duben 1922 až květen 1924).

taktéž kontroly cizinců, respektive osob nemajících v obci trvalé bydliště, jejichž pobyt musel být nahlášen, a kdo tak neučinil, dopustil se trestného činu. Ve Zdobnici se vícekrát ve spojitosti s jednou rodinou objevilo udání pro týrání zvířat a konzumaci psů, což četníci opakovaně předávali k řešení okresní správě.⁵² Zajímavý je postřeh četníka, který si během své služební pochůzky v květnu 1925 všiml v hostinci v osadě Čertův Důl vyvěšeného obrazu zobrazujícího člena bývalé císařské rodiny Josefa II., k jehož odstranění hostinského vyzval. Tento fakt přitom potvrzuje již dříve uvedené, že ne všichni občané Zdobnice byli se vznikem ČSR – i sedm let poté – ztotožnění. Z tohoto zápisu se navíc dozvídáme, že ve zmíněné osadě došlo v roce 1918 k loupežné vraždě jedné německé občanky, po jejímž pachateli se nadále bezvysledně pátralo.⁵³

Nejen politickou, ale i společenskou situaci ve Zdobnici druhé poloviny 20. let částečně objasňují výsledky voleb do obecního zastupitelstva Velké Zdobnice z 16. října 1927, o nichž jsou informace jako jediné ze všech pěti zdobnických komunálních voleb mezi lety 1918 až 1938 dostupné. Jelikož se nedochovaly žádné oficiální volební ani zastupitelské protokoly, víme pouze na základě farní kroniky, že pro tyto v pořadí již třetí komunální volby byly v obci sestaveny čtyři kandidátní listiny politických uskupení, přičemž jsou v kronice uvedeny jmenné seznamy jejich kandidátů a jednotlivé skupiny jsou označeny podle reprezentovaného politického zájmu. Jednalo se jak o zástupce křesťanských socialistů, tak malých hospodářů a zemědělců. Dále se o hlasy ucházeli občané, kteří se zasazovali o zlepšení hospodářských podmínek, a čtvrté uskupení chtělo obyvatelům zajistit efektivnější hospodářská a lidová práva. Největšího úspěchu dosáhla posledně jmenovaná skupina, neboť z 24 kandidátů získalo mandát do obecního zastupitelstva celkem 12 z nich, přičemž šlo zejména o drobné zemědělce a rolníky, jednoho listonoše a jednoho truhláře. Zástupci hospodářů a zemědělců nezískali žádný mandát, jelikož pro něj neobdrželi potřebný počet hlasů, a pět zbývajících křesel v zastupitelstvu bylo rozděleno mezi dvě zbývající uskupení, v nichž – co se týká profesního uplatnění – převažovali lesní dělníci a výrobci dřevěných krabiček (tzv. krabičkáři).⁵⁴ Tak jak to při volbách bývá, ne všichni byli s výsledky spokojeni. Pravděpodobně největší nevoli projevil místní český farář Vymětal, který očekával, že

⁵² SOkA RK, fond Četnická stanice Zdobnice, kart. 9, inv. č. 1, zápisy četníků ve staniční služební knize (duben 1922 až květen 1924); SOkA RK, fond Četnická stanice Zdobnice, kart. 9, inv. č. 2, zápisy četníků ve staniční služební knize (květen 1924 až duben 1926); SOkA RK, fond Četnická stanice Zdobnice, kart. 9, inv. č. 3, zápisy četníků ve staniční služební knize (duben 1926 až duben 1928).

⁵³ SOkA RK, fond Četnická stanice Zdobnice, kart. 9, inv. č. 2, zápisy četníků ve staniční služební knize (květen 1924 až duben 1926).

⁵⁴ SOkA RK – knihovna, Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983, s. 75–77.

zdobniční obyvatelé hlásící se z většiny ke křesťanské tradici budou volit reprezentanty křesťansko-socialistické strany, následujícími slovy: „Obyvatelé Velké Zdobnice vystupovali – jednotlivě – jako přesvědčení křesťané, avšak pospolu se nechali vést jako na obojku až k liberalismu [...] – ohromným nevděkem“.⁵⁵ Lze se domnívat, že za neúspěchem strany stály hospodářské problémy obce, kdy voliči raději upřednostnili jiná politická uskupení nabízející jejich řešení, anebo mohlo jít o obyčejné antipatie vůči stranickým kandidátům.⁵⁶

2.2 Společenská a politická situace v obci ve 30. letech

Politické a volební preference občanů Velké Zdobnice můžeme pak znovu s odstupem času sledovat v kontextu voleb do dvoukomorového Národního shromáždění, které se konaly 19. května 1935. Vzhledem k převažujícímu německojazyčnému osídlení obce není překvapivé, že zde nejvíce hlasů získaly německé politické strany. Jednoznačně největší počet hlasů získala – jak ve Velké Zdobnici, tak i na celostátní úrovni – teprve dva roky působící Sudetoněmecká strana (německy Sudetendeutsche Partei, SdP) pod vedením Konrada Henleina, který se paradoxně o parlamentní ani senátní mandát onehdy neucházel. Tento její úspěch však znamenal pro ostatní kandidující německé formace značnou ztrátu hlasů, což potvrzují výsledky Německé sociálně demokratické strany dělnické v ČSR, jež v obci dosáhla druhého místa. České politické organizace získaly v obci z celkem 561 odevzdaných hlasovacích lístků ve volbách do Poslanecké sněmovny pouze 8 hlasů, do Senátu pak z 518 aktivních voličů dalo hlas českým senátorům 11 občanů. Zbytek platných hlasů byl rozdělen mezi politické strany zastupující zájmy německého etnika.⁵⁷ Pro ucelenou představu o výsledcích těchto voleb ve Velké Zdobnici se v příloze nachází grafické zobrazení s procenty a přesnými počty získaných hlasů jednotlivých kandidujících stran (viz příloha č. 4).

Volební výsledky v obci a jednoznačné vítězství SdP nelze přičítat jen důsledkům světové hospodářské krize, která v pohraničních německojazyčných oblastech postihla především lesní a textilní průmysl, ale i postupně sílícímu národnostnímu napětí mezi Čechy a Němci. Na druhou stranu je potřeba si uvědomit, že vztahy obyvatel české a německé národnosti byly v podstatě až do této doby přátelské, a to i v případě německého obyvatelstva Zdobnice, které pravidelně přicházelo do kontaktu s Čechy

⁵⁵ SOkA RK – knihovna, Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983, s. 75.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ SOkA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 6.

z nedalekých českojazyčně osídlených obcí při různých slavnostech a směnném obchodování.⁵⁸ Ve 30. letech se v kontextu hospodářské krize ve Zdobnici, a nejen v ní, velmi často vyskytoval přestupek neoprávněného pobírání podpory státního příspěvku v nezaměstnanosti, jenž souvisel s poklesem pracovních míst a týkal se mužské i ženské populace, kdy mezi lednem 1934 až zářím 1936 bylo oproti 20. letům zaznamenáno v obci skoro třikrát více takovýchto případů (celkem 19). Četnické staniční knihy z tohoto období rovněž dokládají zvýšený výskyt přestupku neoprávněného mýcení lesů a lesního pychu, přičemž můžeme pouze zvažovat možnosti, v jaké souvislosti se tak dělo. Zda si tímto způsobem obyvatelé zajišťovali dostatek dřeva na zimní měsíce, či se dřevem obchodovali. Na základě dalších četnických zápisů, které se týkají opakovaného přestupku z 20. i 30. let ohledně nevyvěšování zákona v hostinských místnostech o podávání lihových nápojů, získáváme přehled o zdobnických pohostinstvích. Konkrétně se jednalo o čtyři hostince ve Velké Zdobnici, a to o hostinec pana Acksteinera (později Zimmera), Frosche, Hapicha a Riesnera, a jeden hostinec pana Wenzela v Malé Zdobnici.⁵⁹ Dochovaná archiválie z roku 1905 v podobě pozvánky na ples klubu vojenských vysloužilců, který se konal ve výše zmíněném hostinci pana Hapicha, odkazuje nejen na přítomnost tohoto hostince již před první světovou válkou, ale také na poměrně významné události se v něm konající.⁶⁰ V souvislosti s hostinci, v nichž se dle vzpomínek pamětníků odehrával společenský život nejen ve formě tanečních zábav, ale i příležitostných divadelních představení (např. uvedení pašijových her o Velikonocích roku 1934 zdobnickým spolkem hudebníků a ochotnických herců), doplníme, že některé z nich podle knižního průvodce Orlických hor z roku 1931 disponovaly ubytovacími kapacitami. Kromě toho bylo v letních měsících v době první republiky, kdy cestovní ruch v této oblasti významně vzkvétal, nabízeno návštěvníkům Zdobnice rovněž privátní ubytování mimo hostince.⁶¹

⁵⁸ Kárník, Z.: *Malé dějiny československé 1867–1939*, s. 300–301; Říha, Martin: *Proměny sudetské krajiny jako poselství dalším generacím*. Praha 2008, s. 9.

⁵⁹ SOkA RK, fond Četnická stanice Zdobnice, kart. 9, inv. č. 1, zápisy četníků ve staniční služební knize (duben 1922 až květen 1924); SOkA RK, fond Četnická stanice Zdobnice, kart. 9, inv. č. 2, zápisy četníků ve staniční služební knize (květen 1924 až duben 1926); SOkA RK, fond Četnická stanice Zdobnice, kart. 9, inv. č. 3, zápisy četníků ve staniční služební knize (duben 1926 až duben 1928); SOkA RK, fond Četnická stanice Zdobnice, kart. 9, inv. č. 4, zápisy četníků ve staniční služební knize (leden 1934 až říjen 1936).

⁶⁰ SOkA RK, fond Archiv obce Zdobnice, kart. 335, inv. č. 18, pozvánka na ples vojenských vysloužilců konající se 19. 2. 1905 ve Velké Zdobnici.

⁶¹ Küssel, Ferdinand: *Führer durch das Adlergebirge und seine Sommerfrischen mit 2 Übersichtskärtchen und 28 Bildern*. Rokitz im Adlergebirge 1931, s. 148–149; Zrůbek, Rudolf: *Jaro, léto, podzim, zima. Duchovní dědictví Orlických hor*. Praha 2005, s. 84–85.

V kontextu výsledků voleb z roku 1935 a většího doléhání politických otázek na obyvatelstvo se v obci začaly postupně ozývat hlasy tzv. henleinovců, kteří sympatizovali s Henleinovou (potažmo Hitlerovou) politikou a usilovali o autonomii sudetoněmeckých oblastí, jenž měly být později připojeny k Německé říši.⁶² Samotnou Zdobnici dokonce v rámci propagace SdP navštívil její předseda, a to 6. listopadu 1937 za účasti místních obyvatel i těch, kteří se sjeli ve vysokém počtu z okolních obcí. Tato událost měla dle vzpomínek pamětníků pro následující vývoj velký význam.⁶³ Jedna z pamětnic, která na schůzi přijela z nedaleké Deštné, přímo uvedla: „Líbilo se mi tu až do roku 1937. Tehdy přijel na Zdobnici Henlein, kde šel na masové schůzi proti Čechům. Skoro celá Deštná tehdy na té schůzi byla. Ženy začaly být najednou nespokojené, začaly schůzovat, šily si henleinovský kroj. Ve větších místech docházelo mezi českým a německým obyvatelstvem k šarvátkám“.⁶⁴ Radikalizace německého obyvatelstva se v druhé polovině 30. let – zejména po vyhlášení tzv. Karlovarského programu v dubnu 1938 – projevila v blízkosti Zdobnice jedním incidentem, kdy byla vyhlášená prvorepubliková Masarykova chata na Šerlichu v noci z 27. na 28. září 1938 přepadena tzv. ordnery. Všechn český personál včetně hoteliéra stihl naštěstí uprchnout a pokus členů této polovojenské organizace o vypálení turistické chaty, která byla následně v říjnu evakuována a obsazena Němci, byl zmařen. Vyhrčená situace mezi Čechy a Němci v ČSR – jak víme – vyvrcholila podepsáním mnichovské dohody, kdy bylo pohraniční území odstoupeno Německu, a to včetně obce Zdobnice.⁶⁵

⁶² Kárník, Z.: *Malé dějiny československé 1867–1939*, s. 303–304.

⁶³ Hofrichter, Vladimír: *Otázka odsunu*. Orlický týdeník 33, č. 5, 4. 2. 1992, s. 4; Trojan, E. – Vaňourek, M.: *Tak přísahali...*, s. 17, 213.

⁶⁴ Trojan, E. – Vaňourek, M.: *Tak přísahali...*, s. 17.

⁶⁵ Tamtéž, s. 14, 17.

3. Od mnichovské dohody přes válečná léta až k roku 1945

V důsledku mnichovského diktátu začaly první německé jednotky k 1. říjnu 1938 obsazovat pohraničí českých zemí. Českoslovenští vojáci, kteří se v kontextu již v září vyhlášené mobilizace připravovali na válečný konflikt, museli naopak společně s finanční stráží postupně zabírané oblasti do 10. října opustit. Zároveň se snažili o co nejrychlejší vyklizení pevnostních opevnění, která byla proti sousedním nepřátelsky naladěným státům za účelem obrany státních hranic budována od roku 1935. Obsazené území se stalo oficiální součástí nacistického Německa o necelé dva měsíce později, a to na základě vydaného říšského zákona z 21. listopadu 1938 o opětovném sjednocení sudetoněmeckých území s Německou říší, a tzv. sudetoněmecké obyvatelstvo bylo prohlášeno za německé státní příslušníky.⁶⁶

3.1 Obec pod správou Třetí říše

Výše popsaný děj zasáhl i Zdobnici, jež se nacházela v pátém okupačním pásmu. S příchodem německých vojsk, ke kterému dle zápisu farní kroniky došlo 10. října, opustili obec nejen českoslovenští vojáci, kteří měli na faře zřízenou polní kuchyni a kancelář včetně improvizovaného muničního skladu, ale také několik českých obyvatel, kteří zde od založení ČSR působili ve státních službách.⁶⁷ Kromě toho opustil obec na konci roku po svém třináctiletém působení i český farář Vymětal, jenž říjnové události kriticky okomentoval následovně: „Smýšlení obyvatel bylo zřejmé. Všechno, co zavánělo českým původem, muselo pryč. [...] Mládež byla připravena už dlouho předtím, měla německé vlaječky. Také byly připraveny věnce a triumfální oblouky. Děti se zdravily po říšsko-německém způsobu, už nebylo slyšet ‚pochválen Pán Ježíš Kristus‘. To všechno připravilo pár mladých z ulice, mezi nimi takoví, kteří si chodili pro oběd na faru. Takový je vděk světa. Jsem teď sám s věrným dobyt看kem, psem a kočkou. Něco málo jídla dostávám z hostince Riesner“.⁶⁸ Tyto řádky přitom potvrzují nejen přetrvávající – a již v předchozí kapitole zmíněnou – nespokojenost farnosti s nevděkem většiny katolického obyvatelstva obce vůči ní, ale rovněž vypovídají o změnách chování lidí vlivem politických změn. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava byla z většiny obsazeného území k 25. březnu 1939 vytvořena říšská župa Sudety

⁶⁶ Bartoš, Josef: *Základní charakteristika východních Sudet (vládního obvodu Opava)*. In: Radvanovský, Zdeněk (ed.): *Historie okupovaného pohraničí I (1938–1945)*. Ústí nad Labem 1998, s. 7; Trojan, E. – Vaňourek, M.: *Tak přísahali...*, s. 14–15.

⁶⁷ SOkA RK – knihovna, Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983, s. 78.

⁶⁸ Tamtéž.

(německy Reichsgau Sudetenland), která se v dubnu téhož roku stala územně správní jednotkou Třetí říše.⁶⁹ Součástí této župy, jejímž vedením byl pověřen Henlein jako říšský místodržící, byla i Malá a Velká Zdobnice s přílehlými osadami, přičemž obě obce administrativně spadaly pod okres Králíky opavského vládního obvodu.⁷⁰

3.2 Život obyvatel obce v době druhé světové války

Musíme bohužel konstatovat, že o Zdobnici a osudu jejích obyvatel v období druhé světové války – pro absenci místních a regionálních dobových úředních pramenů – mnoho nevíme. Představu o vývoji situace si můžeme udělat víceméně jen z pamětnických vzpomínek, případně z pozůstalého osobního fondu tehdy žijících osob. Ani farní kronika nám z tohoto období nepřináší příliš detailní informace, na druhou stranu se z ní dozvídáme, že na přelomu roku 1939 a 1940 nechala lokální pobočka Národně socialistické německé dělnické strany (německy Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, NSDAP) zřídit na farním úradě pomocné zařízení pro matky s dětmi. Dále fara podle potřeby sloužila jako skladiště starého železa a zvířecích kostí od zpracovaného masa, které museli obyvatelé pro výrobu mýdla odevzdávat.⁷¹ S příchodem nového faráře, jehož pozici do té doby střídavě zastávali administrátoři z nedalekých obcí Bělá a Říčky, došlo k podstatné změně obecního života, na kterou pamětníci – pravděpodobně v kontextu silné morální osobnosti německého pátera Fischera – často vzpomínají.⁷² Zdobnická farnost, jež tehdy patřila pod správu zvláštního biskupského generálního vikariátu sídlícího v Trutnově, začala po Fischerově příchodu na začátku června 1940 opět sloužit svému původnímu účelu.⁷³ Kromě obnovy obvyklých bohoslužeb v osm a deset hodin byly po dobu farářova působení v obci v zimních měsících navíc zavedeny mše pro děti, které se konaly ve vytápěném společenském sále. Pobyt a činnost faráře Fischera, který do Zdobnice přišel z poutního místa Schönstatt (nedaleko rýnského města Koblenz) byla však poměrně krátká. Zásadní roli v tom sehrála jeho kázání, v nichž ostře vystupoval proti Hitlerovi a nacistické politice, za což byl pronásledován tajnou státní policií (tzv. gestapem) a v březnu 1941 odvolán k podání vysvětlení do svého předchozího bydliště, kde byl

⁶⁹ Bartoš, J.: *Základní charakteristika východních Sudet (vládního obvodu Opava)*, s. 7.

⁷⁰ Juza, J. – Šrom, J.: *Správní vývoj okresu Rychnov nad Kněžnou*, s. 10, 88.

⁷¹ SOkA RK – knihovna, Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983, s. 78–79.

⁷² Tamtéž, s. 78, 88; AV – archiv, fond Stiebnitz, kart. 4, vzpomínkový dokument o německém faráři Josefu Fischerovi působícím ve Zdobnici mezi červnem 1940 až březnem 1941.

⁷³ Matouš, Václav: *Inventář archivního fondu Děkanství a farní archivy církve římskokatolické v okrese Rychnov nad Kněžnou 1582–1945*, ev. č. 20. SOkA RK 2001, s. 5.

zatčen a následně až do konce války internován v politickém koncentračním táboře Dachau.⁷⁴ V den Fischerova odchodu došlo – dle pamětníků a svědků oné události – před zdobnickým kostelem k jakémusi demonstrativnímu shromáždění proti vydanému policejnímu příkazu v počtu přibližně 120 lidí (převážně žen), kteří se s farářem přišli rozloučit. Tímto způsobem se však zúčastnění vystavili reálnému nebezpečí stíhání, které na sebe nenechalo dlouho čekat.⁷⁵ Dle sepsaných vzpomínek manželů Schmidtových na rodinné osudy byly některé z přítomných žen později ze svých domovů vyzvednuty a odvezeny nákladním automobilem do Lanškrouna, odkud byly po výslechu na tamním gestapu zase všechny propuštěny na svobodu.⁷⁶ Výtah z rodinné kroniky pátera Fischera v podobě dopisů adresovaných jeho církevním spolupracovníkům nám zprostředkovává obrázek sociálně-politických vztahů v obci. V korespondenci lze zaznamenat jak kritiku charakteru obyvatel, se kterými se farář v prvních dnech svého pobytu ve Zdobnici setkal, tak negativní vyličení duchovního života v době působení předchozího faráře Vymětala, který svoji službu – dle mnohých svědectví – nevykonával zodpovědně, jelikož měl problémy s nadměrným požíváním alkoholu. Jeho hospodyně byla navíc údajně závislá na morfiu, a tak byla v těchto souvislostech návštěvnost kostela velmi nízká. Ačkoliv katolický život v obci s příchodem Fischera oproti předchozím rokům v podstatě vzkvétal, nelze se ubránit dojmu, že většina obyvatelstva zaujímal vlna vlažný postoj. Tuto lhostejnost můžeme přičítat válečnému období, kdy museli lidé čelit zejména otázkám práce a dostatečného zajištění potravin a možná ještě podstatnější otázce, že v případě návštěvy protihitlerovsky laděných kázání by mohli být politicky perzekuováni.⁷⁷ Po odchodu Fischera administroval místní farní úřad říšský kněz Baldauf ze Sárska, jenž byl v srpnu 1943 vystřídán německým a z Orlických hor pocházejícím duchovním Josefem Teunerem, který byl v obci posledním trvale působícím farářem, neboť ti následující do Zdobnice již pouze dojížděli.⁷⁸

⁷⁴ AV – archiv, fond Stiebnitz, kart. 4, vzpomínkový dokument o německém faráři Josefu Fischerovi působícím ve Zdobnici mezi červnem 1940 až březnem 1941; SOKA RK – knihovna, Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983, s. 79, 88.

⁷⁵ AV – archiv, fond Stiebnitz, kart. 4, vzpomínkový dokument o německém faráři Josefu Fischerovi působícím ve Zdobnici mezi červnem 1940 až březnem 1941.

⁷⁶ Schmidt, Friedrich (* 1940 v Malé Zdobnici) – Schmidt, Rosemarie (* 1940 ve Velké Zdobnici): Poválečně sepsané vzpomínky na rodinné osudy. Uloženo v osobním archivu autorky.

⁷⁷ AV – archiv, fond Stiebnitz, kart. 4, jmenný seznam farářů působících na farním úřadě ve Zdobnici před rokem 1945; Fischer, Josef (* 1904 v Eberbachu, † 1978 v Schönstattu): Opis dopisu adresovaného církevnímu spolupracovníkovi z 8. 7. 1940. Uloženo v osobním archivu autorky.

⁷⁸ SOKA RK – knihovna, Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983, s. 88.

Na základě materiálů uložených ve waldkraiburském archivu víme, že v obci ve válečných, ale i předválečných letech fungovaly různé zájmové organizace. Jednalo se např. o divadelní spolek ochotníků či hudební kapelu, která se těšila poměrně velkému úspěchu nejen ve Zdobnici, ale i ve vzdálenějších obcích. Podrobnější informace nám jsou přitom známy o tělocvičném spolku, který – dle uloženého vzpomínkového dokumentu – již v roce 1936 sdružoval cvičence. Tento spolek po podepsání mnichovské dohody ve své činnosti pokračoval, avšak nově pod patronátem Nacionálně-socialistického říšského svazu pro tělesnou výchovu (německy Nationalsozialistischer Reichsbund für Leibesübungen), přičemž mladí gymnasté byli organizováni v Hitlerově mládeži (německy Hitlerjugend).⁷⁹ Ze zápisu farní kroniky pak zjišťujeme, že mezi srpnem a zářím 1943 vyráběly zdobnické ženy a dívky na farním dvoře maskovací síť pro potřeby německého válečného průmyslu. Touto prací si alespoň mohly ženy, jež musely na sebe často převzít v důsledku povinného nastoupení jejich mužů do armády hlavní zodpovědnost za rodinu, finančně přilepšit a získat potřebné peníze navíc.⁸⁰ V této souvislosti chceme zmínit, že ačkoliv neznáme přesný počet zdobnických mužů, kteří museli na straně Třetí říše narukovat do války, existuje seznam 91 padlých a pohřešovaných, který byl pamětníky sestaven a uložen v německém archivu (viz příloha č. 5).⁸¹

Válečné události se ovšem obce v pravém slova smyslu – až na samotný konec války, kdy obyvatelé na začátku února 1945 zaznamenali průlom fronty, která se ke Zdobnici přiblížila natolik, že v mnoha domech drnčely okna i dveře – nedotkly. „Jinak zůstala Zdobnice ostrovem míru a válku [...] kromě dunění výstřelů nijak nepocítila“.⁸² Za zmínku stojí skutečnost, že o měsíc později do obce přišli němečtí uprchlíci z tehdejší jesenické pohraniční obce Weidenau (dnes městečko Vidnava), kterých se zdejší obyvatelé ochotně ujali a poskytli jim přístřeší včetně jídla. Až v tomto okamžiku zažili a viděli zdobničtí obyvatelé – dle zapisovatele farní kroniky – poprvé na vlastní oči válečnou bídu. Navzdory evakuačnímu rozkazu směrem na severovýchod, který byl během velikonočních svátků v souvislosti s přibližující se ruskou frontou vydán místním vedením NSDAP, zůstali všichni obyvatelé na vlastní nebezpečí v obci.

⁷⁹ AV – archiv, fond Stiebnitz, kart. 13, vzpomínkový dokument o tělocvičném spolku ve Zdobnici mezi lety 1934–1938.

⁸⁰ SOKA RK – knihovna, Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983, s. 79.

⁸¹ AV – archiv, fond Stiebnitz, kart. 13, jmenný seznam padlých a pohřešovaných zdobnických občanů z první a druhé světové války včetně obětí tzv. divokého odsunu.

⁸² SOKA RK – knihovna, Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983, s. 79.

V prvních květnových dnech procházely Zdobnicí nejprve ustupující německé jednotky a 8. května se k nim přidali ruští vojáci, kteří mířili do Prahy za účelem jejího osvobození. Průchod německých i ruských vojsk obcí probíhal bezproblémově a obešel se bez vzájemných konfliktů jak mezi příslušníky znepřátelených vojsk, tak mezi samotnými vojáky a civilisty.⁸³ Situace ve Zdobnici se však pro její německé obyvatelstvo zanedlouho zásadně změnila.

⁸³ SOKA RK – knihovna, Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983, s. 79.

4. Roky 1945 až 1948 jako významné mezníky historie obce

Poválečný osud německého obyvatelstva v českých zemích byl de facto zpečetěn již v době druhé světové války, během níž se řešením německé otázky intenzivně zabývala československá exilová vláda pod vedením Edvarda Beneše. Nově ustavenou vládou byly v rámci Košického vládního programu, který vešel v platnost 5. dubna 1945, kromě hlavních zásad budoucího fungování ČSR odsouhlaseny také plány ohledně konfiskace německého majetku a úprav právního postavení Němců. Na základě toho byly po květnovém osvobození postupně vydávány jednotlivé prezidentské dekrety, které výše uvedené záměry uváděly do praxe.⁸⁴ Hlavní roli v jejich uplatňování přitom sehrály okresní národní výbory (ONV), které nahradily dosavadní okresní úřady a hejtmanství, a místní národní výbory (MNV), které převzaly samosprávu obcí.⁸⁵ V okresech či obcích s vysokým podílem německého etnika byla však situace zpočátku zásadně ovlivněna vojenskými a polovojenskými partyzánskými jednotkami, které se dopouštěly přehmatů vůči Němcům v podobě násilných aktů odplaty. Teprve poté vznikaly v pohraničí správní komise, případně dočasné revoluční národní výbory (RNV), jejichž úkoly byly oproti vnitrozemským správním orgánům jednoznačně obsáhlejší, neboť vedle obecní agendy museli jejich členové v neklidném a měnícím se prostředí řešit rovněž problémy vyvstalé s koncem války. Jednalo se např. o zajišťování klidu a bezpečnosti v obci, dohlížení na dodržování všech platných zákonů a vyhlášek či spravování záležitostí týkajících se Němců.⁸⁶

4.1 Konec války a období tzv. divokého odsunu

Díky vzpomínkám pamětníků víme, že v námi zkoumané Zdobnici nedošlo v prvních dnech bezprostředně po osvobození ČSR a kapitulaci Německa k žádné zásadní změně. Tento počáteční poklidný stav můžeme s největší pravděpodobností připsat faktu, že obec spadající v době války pod Třetí říši byla čistě německá a nežili v ní žádní Češi, kteří by s koncem války ztěžovali ústup německým jednotkám, anebo útočili na německé obyvatelstvo. Situace se ale nejpozději 17. května s příchodem revoluční

⁸⁴ Arburg, A. von – Staněk, T.: *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945). (1. část: Předpoklady a vývoj do konce května 1945)*, s. 480–484, 489–491.

⁸⁵ Arburg, Adrian von – Staněk, Tomáš (edd.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 1. Duben – srpen / září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování*. Středokluky 2011, s. 43–44.

⁸⁶ Tamtéž; Kmoníček, J.: *Návrat domů*, s. 22–23, 48.

ozbrojené jednotky Alex, jejíž oblastní velitelství v Hradci Králové následně od konce května podléhalo II. armádnímu sboru 1. československé armády, obrátila.⁸⁷

Obsahová analýza vyhlášky (viz příloha č. 6), jejímž prostřednictvím bylo pro Malou i Velkou Zdobnici zřízeno československé vojenské velitelství pod vedením štábního kapitána Františka Kotlaby, nám přináší oficiální a cenné informace o zavedených opatřeních v obci. Dle nařízení vojenského velitele z 19. května museli zdobničtí obyvatelé ve lhůtě jednoho dne odevzdat všechny vojenský materiál, včetně zbraní, a předat ho – prostřednictvím dosavadně působících německých starostů, kteří měli v obou obcích až do odvolání (v realitě do jejich zatčení) plnit svoji funkci – vojenské správě. Zároveň byl civilnímu obyvatelstvu zakázán pohyb mimo obec a vycházení z domu mezi 21. hodinou večerní a 4. hodinou ranní. Německé informační tabule a nápisy, vyjma silničních ukazatelů, musely být nahrazeny českými, přičemž se úředním jazykem v obci stala čeština, kterou většina místních Němců ovšem neovládala.⁸⁸ Navzdory chaotickému revolučnímu času z dokumentu vyplývá, že bylo pamatováno na obdělávání zemědělské půdy jako zdroje obživy a obnovy státu, což dokládá citace 13. bodu vyhlášky: „Veškeré polní práce musí býti co nejdříve dokončeny a nikde nesmí zůstatí neoset (neobdělán) ani kousek půdy. V případě nedostatku pracovních sil vypomohou sousedé“.⁸⁹ V obci pak byla 22. května obnovena činnost četnické stanice, později přetransformované do Sboru národní bezpečnosti (SNB), jež úzce spolupracovala s místním vojenským velitelstvím. Díky dochované části staniční služební knihy zachycující zdobnické události v rozmezí května až října 1945 můžeme čerpat jedny z mála dat majících úřední charakter, neboť žádné jiné oficiální dokumenty týkající se obce a jejího německého obyvatelstva se z tohoto období patrně nedochovaly, respektive nejsou v archivech umístěny. Záznamy v četnické knize potvrzují, že v obci – tak jako v jiných německy osídlených oblastech – docházelo k pravidelným domovním prohlídkám za účelem kontroly, zda se v nich nenachází hledané osoby či nedovolené předměty podléhající zabavení. Tyto prohlídky byly ve Zdobnici až na jeden případ, kdy bylo nalezeno několik střelných zbraní a jejich držitel byl zatčen a – dle pamětníků – s celou rodinou zastřelen, bezvýsledně. Dále četníci dohlíželi na dodržování zákazu vycházení ve stanovených hodinách a do doby

⁸⁷ Arburg, A. von – Staněk, T. (edd.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 1*, dokument na CD se sg. II.1–92A.

⁸⁸ Trojan, E. – Vaňourek, M.: *Tak přísahali...*, s. 307.

⁸⁹ Tamtéž.

jmenování – pro obě obce společného – RNV k 13. květnu, který byl koncem daného měsíce nahrazen místní správní komisí (MSK), zajišťovali komunikaci s již fungujícím ONV v Žamberku. Na základě podnětů tohoto výboru, pod nějž Zdobnice jako územní jednotka bývalého a okupovaného soudního okresu Rokytnice v Orlických horách spadala, mu četnická stanice musela nahlásit počet obyvatel v obci a zhotovit soupis dobytka, který byl zanedlouho jejich dosavadním majitelům odebrán.⁹⁰ V součinnosti s přítomným vojenským velitelstvím 14. pěší divize se četníci účastnili také zatýkání jedinců, kteří měli být prošetřováni pro členství a činnost v NSDAP – slovy staničních zápisů pro aktivity v „podvratných politických stranách“.⁹¹

Zadržování a vyslýchání německých osob lze přitom spojovat s fází tzv. divokého odsunu, kdy byli příslušníci tohoto etnika za podpory protiněmecky laděných projevů politiků pronásledováni a neorganizovaně vyháněni ze svých domovů za historické hranice českých zemí.⁹² Násilné útoky probíhající na principu uplatňování kolektivní viny v podobě krvavých excesů a revolučních soudů končících i vraždami civilních Němců byly zastaveny v podstatě až tzv. velkým retribučním dekretem (vydaným 19. června). Tímto dekretem č. 16/1945 Sb. byla činnost národních výborů, eventuálně správních komisí omezena pouze na zatýkání a zajišťování majetku podezřelých. Zároveň byly oficiálně zřízeny mimořádné lidové soudy, vůči jejichž rozsudkům nebylo možné odvolání.⁹³ Vysídlovacím akcím, které často probíhaly pod pohrůzkami násilí, však vláda ponechávala zatím volný průběh, jelikož usilovala o co nejrychlejší vystěhování Němců z československého území. V kontextu stoupajících problémů s umístěním vyhnanců za hranicemi a kritických hlasů vítězných mocností došlo 8. srpna – tedy několik dní po vydání závěrečné zprávy postupimské konference – k dočasnému přerušení vysídlování, a to za účelem jeho důkladné přípravy.⁹⁴

⁹⁰ Juza, J.: *Inventář archivního fondu Četnická stanice Zdobnice 1922–1945*, s. 3–4; SOkA RK, fond Četnická stanice Zdobnice, kart. 9, inv. č. 5, zápisy četníků ve staniční služební knize (květen 1945 až říjen 1945).

⁹¹ SOkA RK, fond Četnická stanice Zdobnice, kart. 9, inv. č. 5, zápisy četníků ve staniční služební knize (květen 1945 až říjen 1945).

⁹² Arburg, A. von – Staněk, T.: *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945). (1. část: Předpoklady a vývoj do konce května 1945)*, s. 498–503.

⁹³ Staněk, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha 2005, s. 68.

⁹⁴ Arburg, Adrian von – Staněk, Tomáš: *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945). (3. část: Snaha vlády a civilních úřadů o řízení „divokého odsunu“)*. Soudobé dějiny 13, 2006, č. 3–4, s. 353–354, 358–359.

Na tomto pozadí se odvíjely také události ve Zdobnici. Zatčení němečtí obyvatelé, ať už pro domnělé členství v nacistické straně nebo protistátní činnost, byli četníky předáváni vojenskému velitelství k výslechům.⁹⁵ Někteří z nich byli hned propuštěni, jiní byli naopak ve sklepních prostorech zdobnické lesní správy několik dní zadržováni a jídlo jim nosili rodinní příslušníci. Následně byli převáženi do 13 kilometrů vzdálené Rokytnice v Orlických horách, odkud se dle pamětníků z celkem skoro tří desítek zdobnických mužů nevrátilo minimálně 14 z nich. Dle sepsaných vzpomínek Eduarda Knopfa, který uvedené události sám zažil, byli takto odvedení muži zadržováni I. praporem vojenského velitelství 19. pěšího pluku 14. pěší divize za spoluúčasti partyzánů v rokytnických kasárenských celách.⁹⁶ Dovolíme si k tomu citovat jednu jeho vzpomínkovou pasáž: „Museli jsme se zdviženými rukama slavnostním krokem a za zpěvu německé hymny a písně Horsta Wessela [hymna NSDAP s názvem „Vlajku vzhůru“ – poznámka autorky] pochodovat od hotelu ‚Eduard‘ až dolů ke kasárnám. Kdo nedržel krok nebo nechal klesnout ruce, byl partyzány nemilosrdně bit. [...] Po příchodu na dvůr kasáren jsme se museli ve třech řadách postavit obličejem proti zdi. Dorazili k nám ještě další kamarádi, kteří zde už byli [...]. Pak bylo protokolární přijetí. Potom jsme přišli do cel“.⁹⁷ Zadržovaní Němci zde byli přes den nasazováni na odklízecí práce a večer byli z cel vybírání jednotlivci, kteří se buď vrátili pomlácení, nebo už je nikdy nikdo neviděl. Co přesně se s nimi stalo, nevíme, lze se však domnívat, že byli zastřeleni či umučeni k smrti. V polovině června byli někteří zdobničtí muži převezeni do zajateckého tábora Josefov, jiní byli naopak propuštěni.⁹⁸

Ve vzpomínkách někteří pamětníci zmiňují také dva případy, kdy měli být zatčení muži usmrceni přímo ve Zdobnici. V prvním případě se mělo jednat nejen o zdobnické muže, ale i muže ze sousední Kunčiny Vsi, kteří byli okolo 25. května přivezeni do

⁹⁵ SOkA RK, fond Četnická stanice Zdobnice, kart. 9, inv. č. 5, zápisy četníků ve staniční služební knize (květen 1945 až říjen 1945).

⁹⁶ Arburg, A. von – Staněk, T. (edd.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 1*, dokument na CD se sg. II.1–92A; Knopf, Eduard (* 1885 v Malé Zdobnici, † 1955 v Německu): Sepsané vzpomínky na rok 1945 a 1946. Uloženo v osobním archivu autorky.

⁹⁷ Originální znění v německém jazyce: „Wir mußten im Paradeschritt mit hochgehobenen Armen das Deutschlandlied und das Horst Wessellied singen vom Hotel ‚Eduard‘ bis hinab zur Kaserne marschieren. Wer nicht Schritt hielt oder die Arme sinken ließ, wurde unbarmherzig von den Partisanen geschlagen. [...] Beim Kasernenhof angekommen, mußten wir uns in drei Reihen mit dem Gesicht gegen die Wand aufstellen. Es kamen noch andere Kameraden dazu, die schon dort waren [...]. Dann war die Protokollaufnahme. Dann kamen wir in die Zellen.“
Knopf, E.: Sepsané vzpomínky na rok 1945 a 1946.

⁹⁸ Tamtéž; Pischel, Johann: *Rokitnitz im Adlergebirge. Mißhandlungen und Ermordungen*. In: Turnwald, Wilhelm (ed.): *Dokumente zur Austreibung der Sudetendeutschen*. München 1951, zpráva č. 300.

obce četníky. Po několika dnech jejich zadržování a údajného týrání v již zmíněném sklepě lesní správy měli být odvedeni na kraj lesa u osady Čertův Důl, kde si před zastřelením a zahrabáním museli sami vykopat hrob.⁹⁹ V druhém případě zmiňují pamětníci skupinu mužů, kteří měli být umučeni k smrti přímo v onom sklepě, na jehož stěnách a schodech po nich další zadržování Němci našli krvavé stopy.¹⁰⁰ Anni Zintl ve svých sepsaných vzpomínkách, které jsou rovněž citovány v knize *Tak přísahali...*, o tomto násilném excesu píše následující: „[...] jednoho květnového rána 1945 bylo na bažinaté louce zahrabáno 17 mužů, kteří byli v noci ve sklepě hájovny ve Velké Zdobnici až k nepoznání zmrzačeni a ubiti. Jeden muž, který byl probuzen smrtelným křikem těchto mužů, pak strávil bezesnou noc u okna. Za svítání se vydal za povozem, který s východem slunce opustil hájovnu. Cestou jednomu z mrtvých vypadla bota, kterou tento pozorovatel ukázal jeho ženě jako důkaz, že je vdovou“.¹⁰¹

Zdobnice, která měla podle soupisu obyvatelstva z doby její příslušnosti k říšské župě Sudety v roce 1939 celkem 1.151 obyvatel,¹⁰² se ovšem týkal i tzv. divoký odsun v podobě vyhnání německých civilistů za hranice do dnešního Polska, který vojenské velitelství a četníci ve svých zápisech označovali za urychlenou evakuaci. K tomuto odsunu dle pamětníků a zápisu četnické staniční knihy došlo 5. června 1945, kdy byly zdobnické rodiny jednotlivě v ranních hodinách vojáky probouzeny a vyzvány k tomu, aby se s malým ručním zavazadlem a zásobami potravin na tři dny dostavily v průběhu dvou hodin před úřad lesní správy. Na shromaždišti bylo vybráno několik málo rodin, které byly – předpokládejme, že v důsledku vydaného ústředního pokynu a jeho dodatku z 15. května – za účelem zajištění nezbytných pracovních sil v zemědělství a lesním hospodářství v obci ponechány. Ostatní Němci, ke kterým byli rovněž připojeni ti z okolních obcí Kačerov a Kunčina Ves, se museli vydat na pochod směrem

⁹⁹ Hampel, Alois: *Alois Hampel berichtet*. Mei Heemt 59, 2010, č. 4, s. 162–163; Lucker, Rosa: *Die Vertreibung hat eine Vorgeschichte*. Mei Heemt 54, 2005, č. 7, s. 314–315; *Řekni, kde ti mrtví jsou* [dokumentární film], režie David Vondráček. Česká republika 2010.

¹⁰⁰ Knopf, E.: *Sepsané vzpomínky na rok 1945 a 1946*.

¹⁰¹ Originální znění v německém jazyce: „[...] an so einem Maimorgen 1945 auf einer sumpfigen Waldwiese 17 Männer, die man in der Nacht im Keller des Forsthauses in Groß Stiebnitz gefoltert, bis zur Unkenntlichkeit verstümmelt und erschlagen hatte, verscharrt. Ein Mann der von den Todesschreien jener Männer geweckt worden war und die Nacht schlaflos am Fenster verbracht hatte, war im Morgengrauen heimlich dem Fuhrwerk gefolgt, das noch vor Sonnenaufgang das Forsthaus verlassen hatte. Aus dem traurigen Gefährt war ein Bein herausgebaumelt und unterwegs war der Schuh davon heruntergefallen. Diesen Schuh hatte der heimliche Beobachter aufgehoben und er war einer Frau zur Geißheit geworden, daß sie nun Witwe war.“

Zintl, Anni (* 1929 v Kamenci u Zdobnice): *Poválečně sepsané vzpomínky na rodnou obec*. Uloženo v osobním archivu autorky.

¹⁰² Küssel, Ferdinand: *Unsere Kriegs- und Vertreibungsoffer*. Mei Heemt 6, 1957, č. 11, s. 323–325.

k hraničnímu přechodu.¹⁰³ Podle zprávy II. armádního sboru se jednalo o 785 osob pocházejících ze Zdobnice a jejích osad.¹⁰⁴ Pamětníci, kteří se pochodu přímo účastnili, vzpomínají na to, jak byl zástup lidí – vyjma několika starých osob a dětí, které mohly jet na povozu – hnán ze Zdobnice přes Řičky do Kunštátu, kde vyhnaní přenocovali, přičemž jim byl následujícího dne ruskými vojáky umožněn přechod do osvobozeného polského Slezska. Za hranicemi byli Němci ponecháni vlastnímu osudu. Buď se ubytovali u známých, nebo za práci našli dočasné přístřeší u sedláků. Jsou nám k dispozici také svědectví o tom, že během cesty zemřelo vyčerpáním několik lidí pokročilého věku.¹⁰⁵ V kontextu tohoto vysídlení je potřeba zmínit také osud jedné rodiny z Čertova Dolu, jejíchž pět členů – po výzvě k evakuaci patrně ze strachu, co s nimi bude – spáchalo sebevraždu (jednalo se o prarodiče, rodiče a jejich dceru ve věku 21 let).¹⁰⁶ Později, když se situace v důsledku vydání vládního nařízení o zastavení odsunu uklidnila, bylo umožněno Němcům se přes hřebeny hor vrátit zpět do svých domovů. K návratům však docházelo i před tímto výnosem, kdy četníci opakovaně zaznamenávali ve Zdobnici výskyt Němců, kteří neměli od místního správního orgánu povolení k pobytu.¹⁰⁷ Do obce se na základě povolení k překročení hranic nazpět, které vydal – dle vypracované zprávy vojenského velitelství – starosta tehdejší obce Habelschwert (dnešní Bystrzyca Kłodzka) a Lichtenwalde (dnešní Poręba), vrátilo k 17. červnu asi 60 osob, přičemž většina z nich byla později podruhé odvedena za hranice.¹⁰⁸ V době, kdy bylo zdobnické obyvatelstvo evakuováno, obcházeli četníci čas od času obec za účelem kontroly opuštěných obydlí a zamezení jejich případného vyloupení. Na konci července byla v obci vylepena vyhláška žamberského ONV s názvem „Nařízení o styku s Němci“, která upravovala jejich práva a povinnosti. Na základě vyhlášky museli Němci začít nosit razítkem a dvěma čísly označené bílé pásky

¹⁰³ Pischel, Hilda (* 1924 ve Velké Zdobnici): Písemné odpovědi na autorkou položené otázky z 23. 5. 2009. Uloženo v osobním archivu autorky; Schmidt, F. – Schmidt, R.: Poválečně sepsané vzpomínky na rodinné osudy; SOkA RK, fond Četnická stanice Zdobnice, kart. 9, inv. č. 5, zápisy četníků ve staniční služební knize (květen 1945 až říjen 1945).

¹⁰⁴ Arburg, A. von – Staněk, T. (edd.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 1*, dokument na CD se sg. II.1–366C.

¹⁰⁵ Pischel, H.: Písemné odpovědi na autorkou položené otázky z 23. 5. 2009; Schmidt, F. – Schmidt, R.: Poválečně sepsané vzpomínky na rodinné osudy; Zintl, Anni (* 1929 v Kamenci u Zdobnice): Písemné odpovědi na autorkou položené otázky z 18. 5. 2009. Uloženo v osobním archivu autorky.

¹⁰⁶ Nowak, P.: Písemné odpovědi na autorkou položené otázky z 20. 6. 2009; Sprinz, Helmut: *Der Abschied von Kunzendorf. Zum Gedenken an die Generationen der Eltern und Großeltern*. Mei Heemt 55, 2006, č. 2, s. 59–61.

¹⁰⁷ SOkA RK, fond Četnická stanice Zdobnice, kart. 9, inv. č. 5, zápisy četníků ve staniční služební knize (květen 1945 až říjen 1945).

¹⁰⁸ Tamtéž; Arburg, A. von – Staněk, T. (edd.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 1*, dokument na CD se sg. II.1–332.

a zároveň jim byl vystaven osobní průkaz, v němž nechyběla fotografie, anebo popis dotyčné osoby a otisky prstů. Jeden takto vyplněný průkaz se pro konkrétní představu nachází v příloze (viz příloha č. 7).¹⁰⁹

K celkovému bezprostřednímu vývoji po skončení války, v němž se nejružnější ozbrojené oddíly v převládající anarchii dopouštěly vůči Němcům násilných i majetkových činů, je potřeba dodat a dokládá to i výpověď jednoho z pamětníků, že Češi, kteří s německými civilisty zacházeli brutálně, byli pro zdobnické Němce neznámí. Nejednalo se o osoby české národnosti, se kterými zdobničtí obyvatelé i v době Třetí říše udržovali v tehdy příhraničních obcích poměrně přátelské kontakty.¹¹⁰ Jak již bylo zmíněno, revoluční zatýkání a snaha o vysídlení Němců za hranice si vyžádala lidské životy. Na základě uloženého seznamu ve Waldkraiburgu, který sestavili někdejší obyvatelé Zdobnice, víme, že v důsledku první etapy odsunu přišlo o život 37 zdobnických obyvatel, jejichž jmenný seznam včetně okolnosti jejich smrti je uveden v příloze (viz příloha č. 8).¹¹¹ Celkem bylo dle dostupných dat ze Zdobnice definitivně v tomto období vysídleno přibližně 301 osob, které zde předtím měly trvalý pobyt a už se sem nevrátily.¹¹²

4.2 Zklidnění situace a období organizovaného odsunu

Evakuovaní zdobničtí Němci, kteří se přes hřebeny hor vrátili z kladského Slezska nejpozději koncem léta 1945 do obce nazpět, museli spolu s těmi Němci, kteří byli z evakuace vyjmuti, čekat na oficiální odsun, který byl schválen postupimskou konferencí a následně připravován československým odsunovým referátem ministerstva vnitra. Ačkoliv byly první transporty zahájeny na konci ledna 1946, došlo v případě Zdobnice k provedení odsunu většiny zde pobývajících osob německé národnosti až v letních měsících, a to v souvislosti s tím, že na základě směrnic byly odsuny prováděny nejprve z vnitřních německojazyčných oblastí a až následně z pohraničí.¹¹³ Příslušníci německého etnika tak v obci žili v podstatě v provizorních podmínkách, neboť jejich zemědělský majetek byl dekretem č. 12/1945 Sb. (vydaným 21. června)

¹⁰⁹ Pič, R.: *Politický vývoj Žamberska v letech 1945–1946*, s. 30, 74; SOkA RK, fond Četnická stanice Zdobnice, kart. 9, inv. č. 5, zápisy četníků ve staniční služební knize (květen 1945 až říjen 1945).

¹¹⁰ Hampel, A.: *Alois Hampel berichtet*, s. 162–163.

¹¹¹ AV – archiv, fond Stiebnitz, kart. 13, jmenný seznam padlých a pohřešovaných zdobnických občanů z první a druhé světové války včetně obětí tzv. divokého odsunu.

¹¹² Kaška, V.: *Německé obyvatelstvo v okrese Žamberk v letech 1945–1948*, s. 127.

¹¹³ Arburg, A. von – Staněk, T. (edd.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: Dokumenty z českých archivů: Díl II, sv. 1*, s. 118; SOkA RK, fond Četnická stanice Zdobnice, kart. 9, inv. č. 5, zápisy četníků ve staniční služební knize (květen 1945 až říjen 1945).

zkonfiskován a oni sami pozbyli dekretem č. 33/1945 Sb. (vydaným 2. srpna) československé státní občanství.¹¹⁴ Na tento právní podklad navazoval dekret č. 71/1945 Sb. (vydaný 19. září), který zavedl pro Němce jako tzv. státně nespolehlivé osoby do doby jejich odsunu pracovní povinnost, která byla v praxi vykonávána zejména v zemědělském sektoru.¹¹⁵

Jen díky jedněm z mála dochovaných provenienčních úředních dokumentů z tohoto období týkajících se konkrétně konfiskace nezemědělského majetku, můžeme získat přibližný počet německých domácností, jichž – dle počtu zpřístupněných archiválií k bádání¹¹⁶ – bylo ve Zdobnici k dubnu 1946 minimálně na 280.¹¹⁷ Jednotlivé domácnosti (tzn. ucelené rodiny či samostatně bydlící osoby) musely prostřednictvím dokumentu s názvem „Přihláška (pro Němce)“ skrze MSK nahlásit Fondu národní obnovy všechn svůj majetek, který dekretem č. 108/1945 Sb. (vydaným 23. října) propadl konfiskaci.¹¹⁸ Ve formuláři, který byl dvojjazyčný a Němci – až na ojedinělé výjimky – vyplňován v němčině, musely být uvedeny osobní údaje přednosti domácnosti, manželky a nezletilých dětí, eventuálně spolubydlících či podnájemníků. V kolonkách k tomu určených bylo vyplňováno např. to, zda dotyční vlastní umělecká díla, drahé kovy či předměty z nich vyrobené. Dále byl sestavován soupis bytového zařízení, pracovních a hudebních nástrojů, dopravních prostředků, cenných papírů apod. Nebylo výjimkou, že rodiny k formuláři přikládaly detailní seznamy oblečení a osobních věcí.¹¹⁹ Příklad jedné takové vyplněné přihlášky je pro představu k dispozici v příloze (viz příloha č. 9).

Měsíce červen, červenec a srpen 1946 pak byly spjaty s oficiálním odsunem zdobnických Němců, na něž se začaly jednotlivé rodiny na základě výzev MSK připravovat. Z tohoto odsunu bylo vyjmuto – tak jako v jiných obcích a městech – několik rodin, jejichž členové představovali nezbytnou pracovní sílu pro udržení chodu

¹¹⁴ Petráš, René: *Specifika právního postavení Němců na počátku komunistické éry*. In: Arburg, Adrian von – Dvořák, Tomáš – Kovařík, David (edd.): *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Brno 2010, s. 325–326.

¹¹⁵ Tamtéž, 326; Arburg, A. von – Staněk, T. (edd.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 1*, s. 133–134.

¹¹⁶ Některé archiválie byly před zapůjčením k bádání ze složky vyjmuty, a to z důvodu ochrany osobních údajů, neboť na jednotlivých formulářích se nacházejí data mladší 100 let.

¹¹⁷ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 306, inv. č. 51/33, zdobnickými Němci vyplněné formuláře s názvem „Přihláška (pro Němce)“ z roku 1946.

¹¹⁸ Tamtéž; Arburg, A. von – Staněk, T. (edd.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 1*, s. 199; SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 17.

¹¹⁹ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 306, inv. č. 51/33, zdobnickými Němci vyplněné formuláře s názvem „Přihláška (pro Němce)“ z roku 1946.

hospodářství v dané oblasti.¹²⁰ V případě Zdobnice se jednalo o lesní dělníky a zemědělce, což dokládá statistika počtu obyvatel, jejich zaměstnanosti a náboženského vyznání z roku 1949, která je uvedena v obecní kronice. Lze se domnívat, že při výběru vynětí z odsunu bylo vedle otázky povolání zohledněno také to, jaké stanovisko vůči někdejší Třetí říši a její nacistické politice dotyčné osoby zastávaly.¹²¹ Není prokázán jediný případ, že by se odsunu vyhnul příslušník německé národnosti jen z toho důvodu, že by byla prokázána jeho loajalita vůči ČSR, nebo toho, že by trpěl pod nacistickým režimem. Tato varianta je vyloučena tím, že obec byla výhradně německá a nebyli zde žádní Češi, kteří by případně daný fakt mohli potvrdit. To se stávalo spíše v případě Němců žijících na území bývalého protektorátu.¹²² Vzhledem k tomu, že k 1. květnu 1946 bylo ve Zdobnici dle údajů fondu ONV Žamberk přítomno 888 Němců a v roce 1949 dle výše uvedené kroniky jen 33, můžeme konstatovat, že bylo z obce během organizovaného odsunu vysídleno na bezmála osm stovek německých obyvatel.¹²³

K vysídlení zdobnických Němců nedošlo ovšem najednou, ale postupně, a to za účelem zamezení zhroucení celého chodu obce najednou. Dle vzpomínek pamětníků přicházel definitivní příkaz k přípravě na odsun od obecních úředníků jen s 24 hodinovým předstihem. V této lhůtě se musely dotyčné osoby, respektive ucelené jednotky rodin dostavit na předem určené shromaždiště s maximálně 50 kilogramy vážícím zavazadlem na osobu, které bylo na místě zkontrolováno, zda neobsahuje k vývozu zakázané cennosti. Poté následovala cesta na nákladních automobilech či traktorových přívěsech do sběrného tábora v Dolní Lipce nedaleko města Králíky, do něhož byli rovněž umisťováni další Němci z oblasti Orlických hor. Když počet shromážděných dosáhl minimálně 1.200 osob, byl z tohoto tábora v dobytčích vagónech, jež byly na česko-německých hranicích vyměněny za osobní vlakové soupravy, vypraven transport do sovětské okupační zóny obnoveného Německa.¹²⁴ Původní němečtí obyvatelé Zdobnice byli přitom odsunuti ve třech transportech, a to

¹²⁰ Arburg, A. von – Staněk, T. (edd.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 1*, s. 136.

¹²¹ SOkA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 18–21.

¹²² Tamtéž; Arburg, A. von – STANĚK, T.: *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění 'evakuace' německého obyvatelstva (květen až září 1945). (1. část: Předpoklady a vývoj do konce května 1945)*, s. 517–518.

¹²³ Kaška, V.: *Německé obyvatelstvo v okrese Žamberk v letech 1945–1948*, s. 127; SOkA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 21.

¹²⁴ Kaška, V.: *Německé obyvatelstvo v okrese Žamberk v letech 1945–1948*, s. 20–21; Nowak, P.: Písemné odpovědi na autorkou položené otázky z 20. 6. 2009; Pischel, H.: Písemné odpovědi na autorkou položené otázky z 23. 5. 2009; Schmidt, Friedrich: Písemné odpovědi na autorkou položené otázky ze 17. 5. 2009.

především do měst Genthin, Thüringen, Gadebusch, Plau am See a také na ostrov Rügen v Baltském moři, kde začala nová kapitola jejich životů.¹²⁵

4.3 Poválečné (znovu)osídlování a utváření obecní samosprávy

Vedle problematiky nuceného vysídlení Němců nesmíme zapomenout na paralelně probíhající osídlování pohraničí československými občany, kdy v kontextu těchto dvou navzájem se prolínajících migračních procesů došlo k rozsáhlému přesunu obyvatelstva s dalekosáhlými důsledky pro obě zúčastněné strany. Bezprostřední konec druhé světové války je tedy spojen nejen s tzv. divokým odsunem německého etnika, ale také se spontánním stěhováním Čechů a Slováků do pohraničních oblastí ČSR.¹²⁶ Stěžejní úlohu v první fázi (znovu)osídlování sehrál dekret č. 5/1945 Sb. (vydaný 19. května), na jehož základě byl majetek tzv. státně nespolehlivých osob spravován tzv. národní správou. To ve skutečnosti znamenalo, že příchozí lidé – ať už navrátníci se čeští starousedlíci či (novo)osídlenci z vnitrozemí – přebírali do rukou v roli národních správců starost o zkonfiskovaný německý zemědělský i nezemědělský majetek. S tím rovněž úzce souvisel tzv. osídlovací dekret č. 27/1945 Sb. (vydaný 17. července), jímž byly ustaveny dva centrální Osídlovací úřady se sídlem v Praze a Bratislavě. Ty prostřednictvím jednotlivých osídlovacích komisí koordinovaly lokální správní orgány, jež uváděly jimi vydávané směrnice do praxe. Jednalo se zejména o řízení přerozdělování zemědělských půd a k nim patřících nemovitostí mezi žadatele, a to na základě uplatňování dekretu č. 28/1945 Sb. (vydaného 20. července). Do pohraničí přitom nejprve přicházeli především tzv. zlatokopové, kteří se chtěli majetkově obohatit. Faktem ovšem zůstává, že v hornatějších a zalesněnějších oblastech se lidé natrvalo usazovali v menším počtu a mnozí po krátkém čase nové domovy opouštěli a stěhovali se do průmyslovějších regionů.¹²⁷ To platilo i v případě Zdobnice, což dokládá citace obecní kroniky, která zní takto: „Kdo sem přišel [...] hledati bezpracný krajíc, záhy utekl. Živobyti v horách vyžaduje práci, starost, odříkání a umění doplňovat všechny materiální nedostatky duševní pohodou, čerpanou v klidu a majestátu horské přírody“.¹²⁸ Z důvodu chybějící dokumentace je ovšem nemožné určit, s jakou fluktuací

¹²⁵ Sprinz, H.: *Der Abschied von Kunzendorf*, s. 59–61.

¹²⁶ Arburg, Adrian von: *Tak či onak. Nucené přesídlení v komplexním pojetí poválečné sídelní politiky v českých zemích*. Soudobé dějiny 10, 2003, č. 3, s. 255–257.

¹²⁷ Arburg, A. von – Staněk, T. (edd.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 1*, s. 187–188, 191–199.

¹²⁸ SOKA RK – kronika, *Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl)*, s. 21.

československých obyvatel se obec v poválečných měsících a následujících čtyřech letech potýkala. Lze pouze předpokládat, že zde – stejně jako v jiných pohraničních obcích – docházelo do konce 40. let opakovaně k výměně přistěhovalců.¹²⁹

Jasnou představu o složení zdobnického obyvatelstva si můžeme udělat až na základě jmenného seznamu osob uvedeného v obecní kronice, podle něhož žilo v Malé a Velké Zdobnici k 1. lednu 1949 celkem 70 trvalých obyvatel, z toho 37 Čechů a 33 Němců. Porovnáme-li celkové číslo s relevantními daty z říšského sčítání obyvatel z roku 1939, snížil se počet zdobnických obyvatel v důsledku poválečného vývoje téměř o 94 procent.¹³⁰ Důležitá jsou pro nás také data ohledně počtu domů, kterých bylo před oficiálním odsunem Němců ve Zdobnici celkem 433, přičemž z nich bylo začátkem roku 1949 trvale i přechodně obydleno pouze 76.¹³¹ Ostatní domy, ačkoliv byly mnohdy obývání schopné, byly prázdné a 43 budov bylo koncem roku 1948 na základě podaných žádostí zbouráno, přičemž mělo dojít k dalším rozsáhlým demolicím v nadcházejících letech.¹³²

Výše uvedené probíhalo na pozadí formující se obecní samosprávy v podobě MSK, která začala od konce května 1945 postupně vyřizovat jak záležitosti tehdy přítomných Němců, tak do Zdobnice přicházejících (novo)osídlenců. Z úvodního popisu stavu obce v novodobé kronice, víme, že komise měla zpočátku dva členy a jednoho předsedu, který byl ve své funkci po krátkém působení nahrazen.¹³³ Tato výměna přitom souvisela s revizí správních komisí, kterou v žamberském okrese nařídil příslušný ONV za účelem odvolání těch členů, kteří nebyli kvalifikovaní pro svěřené úkoly či svých pravomocí využívali na úkor druhých. Na základě vypracovaného posudku, který negativně hodnotil činnost Gustava Pácla (učitele z východočeské Hnátnice) zejména v oblasti špatného zajištění sklizně, byl tak v říjnu 1945 předsedou zdobnické MSK jmenován Jaroslav Rak (poštovní kontrolor z Prahy).¹³⁴ V následujících dvou letech byla komise rozšířena o tři členy, avšak o její samotné činnosti neexistují informace. V souvislosti s únorovými událostmi roku 1948 vznikl

¹²⁹ Průcha, Václav (ed.): *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992. Díl II. Období 1945–1992*. Brno 2009, s. 138.

¹³⁰ Küssel, F.: *Unsere Kriegs- und Vetreibungsopfer*, s. 324; SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 18–21.

¹³¹ SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 13.

¹³² Tamtéž; SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 306, inv. č. 51/35, povolení demolicí vybraných budov nacházejících se ve Zdobnici vydané ONV v Žamberku z 1. 6. 1948.

¹³³ SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 17.

¹³⁴ Tamtéž; SOKA UO, fond ONV Žamberk – Presidiální spisy 1945–1949, kart. 16, inv. č. 124, zápis z revize pohraničních MSK provedené personální komisí ONV v Žamberku ze srpna 1945.

pro Malou a Velkou Zdobnici společný Místní akční výbor Národní fronty (MAV NF), jehož cílem – předpokládejme – bylo v rámci upevňování moci nového režimu propagovat komunistické myšlenky a odstranit nežádoucí osoby z obecní samosprávy, respektive z veřejného života. V MAV NF byli sdruženi jak zástupci zdejšího poválečného spolku hasičů a Svazu československo-sovětského přátelství, tak i budoucí členové lokální pobočky Komunistické strany československé (KSČ), jež byla založena v polovině března 1948 s necelými dvěma desítkami členů a jejíž předsedou se stal Bohumír Strnad (poštovník z Rychnova nad Kněžnou), který zároveň zastával členskou funkci v MSK. Tato v obci jediná kandidující organizace v nastávajících květnových volbách získala všechny potřebné hlasy do místního politického sdružení NF, čímž se komunistické straně dostala do rukou správa celé obce na několik dalších desetiletí.¹³⁵ Zdobnice se ovšem nedotkly pouze změny politické, ale také územně správní, neboť v rámci reorganizace a vzniku 13 krajů spadala od ledna 1949 nově pod okres Rychnov nad Kněžnou a tím pádem i pod vedení rychnovského ONV.¹³⁶

¹³⁵ SOKA RK – kronika, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 17, 22.

¹³⁶ Tamtéž, s. 27.

5. Od upevňování politické moci KSČ přes tzv. doosídlování pohraničí až k roku 1968

Situace v československém pohraničí, které se po odsunu většiny Němců potýkalo s nedostatečným osídlením, se po únorovém převratu 1948 a nástupu KSČ k moci ještě zhoršila, jelikož přelom 40. a 50. let byl spojen nejen s upevňováním politických pozic strany na všech úrovních státu, ale také s rušením soukromého vlastnictví a nucenou kolektivizací. Lidé, kteří do pohraničních obcí po válce přicházeli s ideou samostatného hospodaření a podnikání, je totiž v důsledku združstevňování zemědělské půdy a zestátnování podniků mnohdy opouštěli, neboť ztratili možnost sociálního vzestupu a tím pádem také motiv pro další setrvání v oblastech s celkově špatnými životními podmínkami. Z příchozích zůstávali jen ti, kteří se s tamější krajinou postupně silně identifikovali a přizpůsobili se jí, a případně ti, kteří zde našli útočiště před svými problémy z vnitrozemí.¹³⁷ V kontextu nízké hustoty pohraničního obyvatelstva pak bylo v rámci sídelní politiky 50. let provedeno tzv. doosídlování, přičemž novým osídlencům byly poskytovány různé finanční a hmotné výhody. Zároveň vláda ze strategických důvodů přistoupila k investicím do infrastruktury a k podpoře sfér služeb, aby zamezila do té doby početně silnému odchodu (novo)osídlenců.¹³⁸ Počátkem 60. let se situace v pohraničí stabilizovala, neboť vysoká fluktuace obyvatel ustala a zůstavší etničtí Němci přestali být víceméně skrze rušení poválečných opatření diskriminováni, jelikož pro komunistickou stranu nebyl již nacionálně vyhrocený postoj vůči nim nezbytný pro získání podpory u majoritní československé veřejnosti a naopak bylo pro efektivnější fungování hospodářství potřebné jejich začlenění do socialistické společnosti.¹³⁹ K jistému rozvoji pohraničí potom přispěl v době uvolňování politicko-společenských poměrů fenomén chalupářství a letní rekreace, z čehož profitovali také stálí obecní obyvatelé, a to i v případě Zdobnice.¹⁴⁰

¹³⁷ Roubal, O.: *Biografická identita v pohraničí*, s. 85–86, 127–128.

¹³⁸ Tamtéž, s. 86; Antikomplex a kol.: *Zmizelé Sudety / Das verschwundene Sudetenland*. Domažlice 2006⁴, s. 49.

¹³⁹ Spurný, Matěj: *KSČ a „naši Němci“ (1945–1955). Mezi nacionalismem, internacionalismem a pragmatismem*. In: Arburg, Adrian von – Dvořák, Tomáš – Kovařík, David (edd.): *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Brno 2010, s. 273–274.

¹⁴⁰ Roubal, O.: *Biografická identita v pohraničí*, s. 86.

5.1 Politické poměry, pracovní uplatnění a složení obyvatelstva obce

Poměrně důležitou změnou pro správu námi zkoumané obce se stalo její územní a politické rozšíření v polovině května 1949, kdy byla k Malé a Velké Zdobnici připojena sousední a dříve taktéž Němci osídlená obec Souvlastní (německy původně Saufloß), v níž po válce přetrvával nízký počet stálých obyvatel. Ke sloučení došlo na základě vysloveného souhlasu jak občanů zúčastněných obcí, tak příslušných MSK, přičemž konečné slovo ve schválení měly vyšší okresní a krajské instance. Cílem tohoto kroku – právně podloženého dekretem č. 121/1945 Sb. (vydaným 27. října) – bylo zlepšit chod místní veřejné správy a zajistit plnění stanovených hospodářských plánů, kterých by nemohlo být bez spojení obcí dosaženo.¹⁴¹ Složení členstva společného MNV, který byl po spojení obcí zcela nově ustaven a obsazen, se však na přelomu 40. a 50. let neustále měnilo. Jednotliví funkcionáři ze svých pozic často odstupovali a stěhovali se z obce se svými rodinami zejména v důsledku pracovního přeložení na nové působiště, a ačkoliv byl MNV pravidelnými volbami doplňován, počet jeho členů až do nových voleb ze stejných příčin opakovaně klesal. S tím samozřejmě souvisely i personální obměny v místních politických organizacích (MAV NF a KSČ). Zároveň je potřeba si uvědomit, že zdejší politicky aktivní lidé působili z důvodu nízkého osídlení obce minimálně ve dvou orgánech současně, čímž docházelo k prolínání jejich funkcí a vzájemné kontrole činnosti ostatních.¹⁴² Prostřednictvím žádosti, která byla odůvodněna MAV NF tehdejším politickým jazykem tak, že v „[...] obci není dostatečných kádrů pro výběr členů [...]“,¹⁴³ obdržela Zdobnice v roce 1950 na přechodnou dobu výjimku na snížení počtu členů MNV z 15 předepsaných na 11, a to od rychnovského ONV.¹⁴⁴ V souvislosti s politickou správou obce je vhodné zmínit také odvolání dřívějšího tajemníka MNV a toho času referenta pro vnitřní obchod Bohumila Bergmana (absolventa střední školy z Hořic), který byl v květnu 1952 po revizi obecního hospodářství zatčen a odsouzen ke čtyřem letům vězení za zpronevěru státních, respektive obecních peněz v hodnotě tehdejších 20 tisíc korun, které po propuštění obci

¹⁴¹ Dekret č. 121/1945 Sb., o územní organizaci správy, vykonávané národními výbory [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-121> [cit. 7. 10. 2016]; SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 306, inv. č. 51/36, oznámení zdobnického MNV o sloučení obcí adresované rychnovskému ONV z 25. 11. 1949.

¹⁴² SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 29; Wilkusová, L.: *Inventář archivního fondu Místní výbor Národní fronty Zdobnice*, s. 3–5.

¹⁴³ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 307, inv. č. 51/37, žádost o snížení počtu členů zdobnického MNV adresovaná rychnovskému ONV z 12. 6. 1950.

¹⁴⁴ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 307, inv. č. 51/37, schválení žádosti o snížení počtu členů zdobnického MNV ze strany hradeckého KNV z 10. 6. 1950.

po dobu minimálně dvou desítek let splácel.¹⁴⁵ Zajímavým, avšak ne nijak překvapivým faktem je, že na základě nové ústavy z roku 1960, která vedle změny názvu státu na Československou socialistickou republiku (ČSSR) zakotvila socialismus jako státní zřízení, a její osmé hlavy upravující organizaci a činnost soudů proběhla v prosinci 1961 volba tzv. lidových soudců, kteří měli následně po dobu jednoho až čtyř roků spolurozhodovat při přelíčeních u okresních a případně i krajských soudů. Ve Zdobnici byl konkrétně navržen a zvolen Alois Dařílek (vedoucí pošty z Lanškrouna), který v obci pracoval od začátku 50. let, přičemž mezi roky 1964 až 1986 zároveň vykonával funkci předsedy MNV, čímž se spolu se svojí – v obecní politice a spolkovém životě taktéž aktivní – manželkou (ženou v domácnosti) zásadně podílel na chodu Zdobnice a patřil tak k tzv. obecní elitě. O jeho působení v justiční oblasti ovšem nemáme žádné informace. Víme pouze to, že byl na tento post několikrát znovuzvolen a že v roce 1976 byla za Zdobnici jako tzv. soudkyně z lidu delegována Marie Tomášová (vedoucí zdobnické prodejny Jednoty).¹⁴⁶ Rovněž si dovoluujeme dodat, že ve zdobnickém MNV zasedali v roce 1954 dva zdejší neodsunutí Němci, což v celkovém kontextu dané doby svědčí o vrcholícím otevřeném přístupu vůči německému etniku jak ze strany funkcionářů KSČ všeobecně, tak ze strany konkrétních obecních představitelů.¹⁴⁷ Složení politických organizací se spolu s fungováním obce ustálilo v podstatě až začátkem roku 1964, kdy byly k obci připojeny – za stejných a výše zmíněných okolností jako v případě Souvlastního – další dvě sousední obce, a to Kačerov a Kunčina Ves (německy původně Katscher a Kunzendorf), z nichž bylo taktéž po roce 1945 odsunuto téměř veškeré německé obyvatelstvo. Téhož roku získal rozšířený zdobnický MNV po červnových volbách 19 členů, kteří se pravidelně scházeli na zasedáních rady a ve čtyřech komisích. Jednalo o komisi finanční, kulturní, veřejného pořádku a zemědělskou. Schůze se konaly střídavě ve všech někdejších samostatných

¹⁴⁵ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 303, inv. č. 51/1, zápis ze schůze rady zdobnického MNV ze 17. 5. 1952; SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 307, inv. č. 51/55, zápis z revize zdobnického MNV ze strany rychnovského ONV ze 17. 11. 1967; SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 29.

¹⁴⁶ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 238, inv. č. 51/12, zápis ze schůze komise veřejného pořádku zdobnického MNV z 28. 2. 1977; SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 49, 95.

¹⁴⁷ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 307, inv. č. 51/42, jmenný seznam nových členů zdobnického MNV adresovaný rychnovskému ONV z 27. 5. 1954; Spurný, M.: *KSČ a „naši Němci“ (1945–1955)*, s. 273–274.

obcích, které byly nyní považovány za osady jedné územní jednotky s oficiálním názvem Zdobnice.¹⁴⁸

Ke stabilizaci chodu obce v 60. letech přispěla rovněž komise pro rozvoj pohraničí, jež byla ustavena při rychnovském ONV začátkem roku 1960. Tato komise zařadila Zdobnici v kontextu vládního usnesení č. 341/1960 (vydaného 20. dubna) do pohraničního okresu tzv. kategorie B, v němž mělo dojít nejen k rozvoji zemědělské výroby, ale také ke zlepšení dostupnosti služeb pro obyvatelstvo.¹⁴⁹ V této souvislosti byla ve Zdobnici např. uskutečněna pomocí zednických učňů výstavba dvou bytových domů s osmi bytovými jednotkami pro lesní dělníky a zemědělce, které bylo potřeba v obci udržet a nové naopak nalákat.¹⁵⁰ V roce 1962 se obec dočkala elektrifikace, na kterou od konce války čekala, neboť její obyvatelé byli odkázáni pouze na jednu vodní elektrárnu, jež nebyla navíc mnohdy vlivem přírodních podmínek provozu schopná. Komisi se rovněž podařilo zprostředkovat a vytvořit několik nových pracovních míst pro zdejší obyvatele v oblasti výroby spotřebních produktů. V rámci rozšiřování služeb byla v obci otevřena holičská provozovna, do níž jednou měsíčně dojížděl holič z Rychnova nad Kněžnou, a rovněž byly posíleny autobusové spoje do sousedních obcí a nejbližších měst.¹⁵¹

Navzdory teritoriálnímu rozšíření a postupnému rozvoji obce počet zdobnických obyvatel v prvních dvou poválečných desetiletích, kdy probíhalo (znovu)osídlování a tzv. doosídlování pohraničí, výrazně nestoupal a ve své podstatě měl spíše klesající tendenci. Připojením obce Souvlastní byl sice počet zdobnických obyvatel navýšen o 72 osob, ale i tak čítaly sloučené obce, respektive osady na konci roku 1952 – dle záznamu obecní kroniky – pouze 184 stálých obyvatel.¹⁵² V roce 1964 bylo toto číslo téměř zdvojnásobeno díky připojení dvou dalších obcí a celkový počet obyvatel pak činil 317 osob.¹⁵³ Srovnáme-li však data sčítání lidu pro Zdobnici od roku 1945 s těmi

¹⁴⁸ SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 113–116.

¹⁴⁹ SOKA RK, fond ONV Rychnov nad Kněžnou, kart. 186, inv. č. 1181, návrh na ustavení komise pro rozvoj pohraničí při rychnovském ONV z 22. 9. 1960.

¹⁵⁰ SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 105–106.

¹⁵¹ SOKA RK, fond ONV Rychnov nad Kněžnou, kart. 186, inv. č. 1181, zápis ze zasedání komise pro rozvoj pohraničí při rychnovském ONV z 30. 12. 1960; SOKA RK, fond ONV Rychnov nad Kněžnou, kart. 186, inv. č. 1181, zpráva hradeckého KNV adresovaná rychnovskému ONV doporučující zavedení výroby rohoží ve Zdobnici z 21. 11. 1960; SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 73–74, 94.

¹⁵² SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 306, inv. č. 51/36, oznámení zdobnického MNV o sloučení obcí adresované rychnovskému ONV z 25. 11. 1949; SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 33–35.

¹⁵³ SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 119.

předválečnými (viz příloha č. 2 a 3), dostaneme se k nižším číslům, a to z toho důvodu, že nebylo reálné vysídlené pohraničí (znovu)osídlit do té míry, aby byl počet obyvatel srovnatelný, neboť odsunem Němců přišla ČSR o bezmála tři miliony obyvatel, které neměl – až na příchozí reemigranty – kdo nahradit.¹⁵⁴ Obdobně to platí pro obytná stavení z doby německého osídlení, jež po válce pustla a byla v mnoha případech zbytečně zdemolována, což dokládá zdobnický kronikář následujícími slovy: „Do roku 1945 bylo zde celkem 360 obytných domků. Po roce 1945 se mnoho budov zbouralo, někdy i velmi zachovalých, které [...] postrádáme“.¹⁵⁵ Jak vyplývá z předchozích odstavců, ve složení tehdejšího obyvatelstva obce převládali etničtí Češi a případně také Slováci, kteří se v osadách pohybovali zejména v souvislosti s letními brigádnickými pracemi.¹⁵⁶ Nesmíme ovšem opomenout další dvě etnické skupiny, jejichž příslušníci byli ve Zdobnici v menším počtu zastoupeni. Zprvce se jednalo o Němce vyjmuté z odsunu, přičemž máme v této souvislosti z archivních materiálů k dispozici několik úředních rozhodnutí, na jejichž základě bylo dotčným osobám Krajským národním výborem (KNV) v Hradci Králové za použití vládního nařízení č. 252/1949 Sb. (vydaného 13. prosince) v rozmezí září až října 1950 uděleno československé občanství.¹⁵⁷ Zadruhé se jednalo o dvě desítky reemigrantských rumunských rodin, které žily v osadě Kunčina Ves.¹⁵⁸ Z obecní kroniky víme, že s (novo)osídlenci byla v roce 1966 pořádána beseda, z níž nebyl ovšem dochován žádný písemný či zvukový záznam, z kterého bychom mohli získat cenné informace, za jakých konkrétních okolností a podmínek do Zdobnice po roce 1945 přišli.¹⁵⁹ Z dokumentačních materiálů je k dispozici pouze několik fotografií z fotoalba obecní kroniky (viz příloha č. 10).

Většina místních obyvatel byla zaměstnána u dvou poboček státních podniků, které ve Zdobnici od roku 1949 spravovaly zkonfiskovanou lesní a hospodářskou půdu. Zprvce se jednalo o Československé státní lesy se sídlem v osadě Velká Zdobnice a zadruhé o Československý státní statek se sídly v osadě Souvlastní a Kunčina Ves. V zimní sezóně, kdy bylo práce u zmíněných podniků méně, nacházeli někteří jejich zaměstnanci uplatnění buď v malém podniku kožených rohoží pro družstvo Obuvníků a

¹⁵⁴ Český statistický úřad [online]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/20537734/130084150524.pdf/79235472-32b5-4743-884c-6ee00f115ca0?version=1.2> [cit. 10. 9. 2016]; Küssel, F.: *Unsere Kriegs- und Vertreibungsoffer*, s. 324.

¹⁵⁵ SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 54.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 100.

¹⁵⁷ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, neinventarizováno, výměry hradeckého KNV o navrácení československého státního občanství zůstavším zdobnickým Němcům z roku 1950.

¹⁵⁸ SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 55.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 132.

sedláků Jaroměř, anebo v malovýrobně matrací pro družstvo Dřevotvar Hradec Králové. Jednotné zemědělské družstvo, které po kolektivizaci zemědělství v československých obcích často vznikalo, však ve Zdobnici kvůli nevhodným podmínkám neexistovalo, jelikož volná půda byla z důvodu strmosti a nepřístupnosti postupně zalesňována. Stálí obyvatelé obce byli zaměstnáni také v kunčické papírně na lepenkový kartón a ve spotřebním družstvu Jednota Kostelec nad Orlicí, které od roku 1952 řídilo místní obchod se smíšeným zbožím, pekárnu a dva hostince.¹⁶⁰ Ve srovnání s vnitrozemím zde převažovalo odlišné pracovní zaměření obyvatelstva, což potvrzuje i fakt, že v obci – stejně jako před rokem 1945 – nebyla lékařská praxe, a tak museli zdobničtí obyvatelé v případě nemoci dojíždět za nejbližším lékařem do Rychnova nad Kněžnou. Do jisté míry bylo také problematické najít a udržet v obci učitele pro školu, která byla ve Zdobnici pro děti (novo)osídlenců i potomky zůstavších Němců od roku 1952 po dobu sedmi let otevřena za vystřídání se dvou učitelek. Pro úplnost dodejme, že výuka jedné desítky žáků neprobíhala v původní školní budově, ale v bývalém hostinci, v němž byly provedeny vnitřní i vnější úpravy včetně vybudování sociálního zařízení.¹⁶¹

5.2 Společenský život a problémy v obci se vyskytující

Společenský život se v době socialismu úzce prolínal s politickou správou jednotlivých obcí a měst, přičemž ten zdobnický byl ovlivněn zejména kulturní komisí MNV a místním výborem žen.¹⁶² Na základě analýzy dostupných materiálů lze konstatovat, že kulturní rozmach zažila obec poprvé od konce války v roce 1953. Musíme mít však na paměti, že níže uvedené události probíhaly především v souvislosti s agitační činností komunistické strany a potažmo také vlády. V uvedeném roce bylo jednak na lednovém veřejném zasedání MNV připomenuto dvoustránkovým referátem 29. výročí úmrtí Vladimira I. Lenina a následně v březnu byla v dny pohřbů Josifa V. Stalina a československého prezidenta Klementa Gottwalda v obci uspořádána smuteční shromáždění.¹⁶³ Zároveň byl v témže roce ve Zdobnici u příležitosti tzv. měsíce československo-sovětského přátelství založen kroužek ruského jazyka, o jehož

¹⁶⁰ SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 27–33.

¹⁶¹ Juza, Josef: *Inventář archivního fondu Archiv škol v okrese Rychnov nad Kněžnou (2. část)*, ev. č. 43. SOKA RK 1976, s. 411; SOKA RK, fond Archiv škol Zdobnice – Národní škola, kart. 1047, inv. č. 1, statistické údaje a prospěchové výkazy žáků zdobnické školy z let 1952–1953.

¹⁶² Mikšíček, Petr: *Sudetská pouť aneb Waldgang*. Praha 2005, s. 150; SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 304, inv. č. 51/17, zápisy ze schůzí kulturní komise zdobnického MNV z let 1964–1967; SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 304, inv. č. 51/22, zápisy ze schůzí zdobnického výboru žen z let 1958–1965.

¹⁶³ SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 40–41.

konkrétní činnosti ovšem nic nevíme, a nechybělo také každoročně se opakující připomenutí květnového osvobození republiky, kdy byl pro většinu stálých obyvatel Zdobnice organizován autobusový zájezd na prvomájový průvod do okresního města.¹⁶⁴ V roce 1956 – tedy v době, kdy docházelo k uvolňování společenských poměrů a prvním politickým ústupkům od tvrdého kurzu politiky předchozích let – vznikla v obci osvětová beseda, která zajišťovala a pořádala ve spolupráci s místními politickými složkami příležitostná divadelní představení, taneční zábavy, přednášky či dětské vánoční besídky apod. Velké oblibě se těšila filmová představení, která se promítala jak v kulturním sále zdobnické školy, tak od roku 1962 i v letním kině, které bylo vybudováno v rámci brigádnických prací tzv. akce Z.¹⁶⁵ V roce 1963 byla potom založena tělocvičná jednota Sokol a o čtyři roky později byl ve Zdobnici otevřen první lyžařský vlek.¹⁶⁶ Se společenským životem souvisel také postupný rozvoj rekreačního života v obci, neboť rekreatanti – zejména děti a mládež – se kulturních akcí mnohdy zúčastňovali a někdy byli přímo jejich samotnými strůjci. Přerozdělováním a rozprodáváním zkonfiskovaného majetku byly ze starých zachovalých stavení a chalup postupně zřízeny čtyři dětské zotavovny a několik letních táborů, do nichž jezdily děti z různých krajů republiky. Objekty, které některé státní podniky – jmenovitě např. Automobilové závody Kvasiny či Tesla Lanškroun – získaly do svého vlastnictví, sloužily po nezbytných úpravách jejich zaměstnancům jako rekreační chaty. Počátkem 60. let začaly ve Zdobnici hledat přechodné víkendové a letní útočiště také rodiny z Prahy, Hradce Králové, Pardubic i blízkého Rychnova nad Kněžnou, a jelikož už nebyly k dispozici volné domy, které by jim mohla obec odprodat, začaly být stavěny nové rekreační chaty. Pro zajímavost si dovoluujeme doplnit, že do obce jezdily za odpočinkem i tehdejší významné osobnosti jako např. Bohumil Mucha, který zaujímal post náměstka ministerstva školství, či herec Jan Tříška.¹⁶⁷

Poměrně bezproblémový politický i společenský život zdobnických obyvatel byl ovšem čas od času narušován různými problémy v oblasti veřejného pořádku, které řešila stejnojmenná komise MNV na svých pravidelných schůzích. Z prostudovaných komisních zápisů pro námi v této kapitole zkoumané období vyplývá, že komise řešila

¹⁶⁴ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 303, inv. č. 51/1, zápis ze schůze zdobnického MNV z 15. 4. 1953; SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 303, inv. č. 51/1, zápis z veřejné schůze zdobnického MNV z 4. 11. 1953; SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 42.

¹⁶⁵ SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 50, 98–100.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 107–108, 142.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 28–29, 51, 65.

zejména vzájemné neshody mezi obyvateli, přičemž dotyčným osobám po prošetření byly udělovány buď peněžité pokuty, anebo veřejné důtky. V případech závažnějších problémů, které se v obci vyskytovaly ojediněle, byly případy postupovány SNB, přičemž komise vypracovávala také posudky na občany, kteří byli trestně stíháni.¹⁶⁸ Dále se komise opakovaně zabývala občanskými stížnostmi na jednotlivce pro nadměrné požívání alkoholu, které bylo mnohdy příčinou výtržností vyskytujících se v obci a které se zároveň stávalo v pohraničí obrovským problémem. Tento jev se tolik netýkal místních obyvatel, ale spíše slovenských brigádníků romského původu, jejichž sžívání se se zdejším prostředím bylo velmi obtížné. V této souvislosti komise projednávala zákazy nalévání a prodeje alkoholu dotyčným osobám v místních hostincích a obchodech.¹⁶⁹ Dovolíme si dodat, že výše uvedené částečně odráží a potvrzuje tezi z odborné literatury, že po válce přicházeli do pohraničí ve vysokém počtu lidé ze sociálně slabších vrstev potýkající se všeobecně častěji s problémy tohoto charakteru, kteří tak spoluvytvářeli novou sociální strukturu obyvatelstva pohraniční krajiny.¹⁷⁰

¹⁶⁸ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 304, inv. č. 51/18, zápisy ze schůzí komise veřejného pořádku zdobnického MNV z let 1964–1970.

¹⁶⁹ Tamtéž; SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 100; Topinka, J.: *Zapomenutý kraj*, s. 552.

¹⁷⁰ Roubal, O.: *Biografická identita v pohraničí*, s. 99.

6. Od úpadku společenského života přes správní změny až k tzv. sametové revoluci

Období liberalizace socialistické společnosti, v němž byly provedeny pokusy o uvolnění mediálních a ekonomických svobod a jež vyvrcholilo tzv. pražským jarem v roce 1968, pohraniční oblasti ve své podstatě nezaznamenaly. Zprávy z pražského centra dění totiž do pohraničí přicházely – stejně jako v minulosti – se zpožděním. Stálí obyvatelé tamějších obcí navíc mnohdy představovali uzavřené společenství, které řešilo své případné problémy a nespokojenosti většinou v tichosti a samo. Jak víme, Sovětský svaz mající od konce druhé světové války zásadní vliv na politiky států tzv. východního bloku – tedy i politiku Československa – se rozhodl proti plánovanému reformnímu procesu schválenému ústředním výborem KSČ zakročit vojenskou okupací, a to prostřednictvím vojsk Varšavské smlouvy v noci z 20. na 21. srpna 1968. Následné období tzv. normalizace bylo spjata s obnovou prosovětsky orientovaného režimu a odstraněním proreformně smýšlejících lidí z politického vedení a veřejného života.¹⁷¹ Pohraničních oblastí se však politické otázky 70. a 80. let příliš nedotýkaly, jelikož prioritou pro ně bylo spíše řešení problémů zaprvé spjatých se špatným životním prostředím, které souviselo se znečišťováním vod a odumíráním lesních porostů vlivem dominující průmyslové výroby ČSSR, a zadruhé s vylidňováním regionů, kdy se již dospělí potomci (novo)osídlenců ve velké míře stěhovali do vnitrozemských měst. Vývoj pohraničí byl potom ovlivněn také pokračujícím rozvojem chataření, které představovalo pro československé obyvatele únikovou činnost z kolektivně tráveného času. Tento fenomén byl přitom tehdejší politikou považován za jakousi formu záměrného opatření proti narůstání krize socialistických hodnot, čemuž se ovšem ve skutečnosti nedalo zabránit, neboť touha po demokratizaci, která byla v kontextu tzv. sametové revoluce v roce 1989 uskutečněna, ve společnosti převládala.¹⁷²

6.1 Politická správa obce v proměnách a vývoj počtu obyvatelstva

Liberalizační proces – jak již bylo v úvodní části kapitoly naznačeno – se politické správy námi zkoumané pohraniční obce Zdobnice v pravém slova smyslu nedotkl, jelikož jsme v dostupných materiálech nezaznamenali žádné zásadní kroky místních

¹⁷¹ Kalinová, L.: *Konec nadějí a nová očekávání*, s. 24–25, 38.

¹⁷² Petráň, P.: *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*, s. 727–728; Průcha, V. (ed.): *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992. Díl II.*, s. 926–927.

zastupitelů či řadových občanů, které by se s ním daly přímo spojit. To, že se ve skutečnosti něco děje, pocítilo zdobnické obyvatelstvo v podstatě až během srpnových událostí roku 1968, kdy na území rychnovského okresu vstoupila nejprve tehdejší Polská lidová armáda a později také sovětsí vojáci, jejichž nejbližší posádka se umístila v kasárnách v nedaleké Rokytnici v Orlických horách. V obci nebyl zaznamenán žádný odpor vůči probíhajícímu obsazování ČSSR, na druhou stranu byly ovšem zpožděny dodávky potravin a několik dní nepřicházely ani neodcházely poštovní zásilky.¹⁷³ Během následujících prověrek politické spolehlivosti ve veřejném životě působících občanů, jež probíhaly v rámci tzv. konsolidace hospodářského a společenského života, nebyl nikdo ze zdobnických politických organizací vyloučen a všichni členové MNV zůstali na svých dosavadních pozicích.¹⁷⁴ Změnu v jeho složení nepřinesly ani po vojenské invazi první konající se listopadové volby roku 1971, neboť pozice předsedy i tajemníka zůstala obsazena těmi samými představiteli. Oproti posledním volbám nebylo však zvoleno 19 členů výboru, ale pouze 15, což souviselo se snížením počtu komisí na dvě, jelikož nebyla již nově ustavena zemědělská ani kulturně-školská komise, ale pouze komise finanční a komise pro ochranu veřejného pořádku.¹⁷⁵ Obdobně tomu bylo i při volbách v roce 1976, po nichž ve výboru zasedali až na výjimky z obce odstěhovaných osob stejní obecní zastupitelé.¹⁷⁶ Z výsledků voleb roku 1981 máme vůbec poprvé doloženo, že ve zdobnickém MNV byli přítomni nejen reprezentanti místní organizace KSČ, ale také zdejší zaměstnanci státních podniků sdružení v Revolučním odborovém hnutí či představitelé, respektive představitelky pobočky Československého červeného kříže.¹⁷⁷ Složení MNV, včetně nového obsazení postu předsedy Oldřiškou Manišovou (zemědělskou dělnicí), se zásadněji obměnilo až na základě posledních předrevolučních voleb v roce 1986, v nichž bylo v souvislosti se závěry XVII. sjezdu KSČ po několika letech do zastupitelského orgánu navrženo a zvoleno celkem šest zcela nových a mladých členů okolo 30 let, nad nimiž – dle zápisů

¹⁷³ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 303, inv. č. 51/8, zápisy ze schůzí rady a pléna zdobnického MNV z let 1967–1968; SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 156.

¹⁷⁴ SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 152.

¹⁷⁵ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, neinventarizováno, návrh na složení zdobnického MNV pro volby v roce 1971 (vlepený dokument ve fotoalbu obecní kroniky); SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 176.

¹⁷⁶ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 304, inv. č. 51/15, zápis z plenárního zasedání zdobnického MNV z 15. 11. 1976.

¹⁷⁷ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 237, inv. č. 51/2, zápis z plenárního zasedání zdobnického MNV z 25. 6. 1981; SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1978–1990 (2. díl), s. 37–38.

MNV i záznamů kroniky – převzali patronát starší a zkušenější členové.¹⁷⁸ Samotný průběh listopadových událostí o tři roky později však obec – stejně jako události roku 1968 – nijak významněji nezaznamenala. Teprve s prováděnými demokratizačními změnami na všech úrovních státu byl koncem roku 1989 odvolán místopředseda MNV a z funkce tajemníka odstoupil pro údajné zdravotní problémy jeho dlouholetý představitel. Začátkem prosince pak bylo v obci založeno Občanské fórum (OF), do něhož vstoupili nejen doposud v politice aktivní lidé, čímž došlo pouze k jejich přesunutí do jiné politicko-zájmové organizace, ale také nové tváře. Jakým způsobem výbor i OF až do nových komunálních voleb fungovaly, bohužel nevíme, neboť úřední dokumenty od roku 1987, které by nám umožnily tuto problematiku lépe rozkrýt, nejsou pro badatele z důvodu ochrany dat v archivech dostupné a vycházíme tedy pouze z informací obecní kroniky.¹⁷⁹

Z analýzy zápisů obecní kroniky a jednotlivých orgánů MNV ze 70. let vyplývá, že obecní správa od XIV. sjezdu KSČ konaného v roce 1971 začala navenek oproti předchozím rokům klást důraz na plnění celoobecních závazků, které si kandidáti NF na další volební období pěti let dopředu stanovovali.¹⁸⁰ V této souvislosti se do jisté míry změnila forma oficiálních zápisů plén a rad, neboť se v nich začaly opakovaně objevovat poměrně strojené formulace poplatné tehdejší době jako např. „[...] budovat socialistickou demokracii [...]“¹⁸¹ či „[...] působit na občany v duchu socialistického vlastenectví, prohlubování internacionalismu [...]“.¹⁸² V realitě však politická správa obce fungovala stejně jako před rokem 1968 jen s tím rozdílem, že byly účelově zintenzivněny přednášky civilní obrany, které se ve Zdobnici konaly minimálně třikrát do roka, přičemž se jednalo jak o osvětové besedy, tak tematická filmová představení a případně také praktická cvičení.¹⁸³ V kontextu volebního programu pak byly podle finančních možností obce a stanovených příspěvků od kraje či okresu uskutečňovány kroky k celkovému zlepšení stavu obce. Jednak se investovalo do nezbytných oprav

¹⁷⁸ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 237, inv. č. 51/3, zápis z plenárního zasedání zdobnického MNV z 16. 6. 1986; SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1978–1990 (2. díl), s. 72–73.

¹⁷⁹ SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1978–1990 (2. díl), s. 89–91.

¹⁸⁰ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 237, inv. č. 51/2, zápisy ze schůzí plén zdobnického MNV z let 1977–1982; SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 237, inv. č. 51/3, zápisy ze schůzí plén zdobnického MNV z let 1983–1987; SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 175–236.

¹⁸¹ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 237, inv. č. 51/2, zápis z plenárního zasedání zdobnického MNV z 25. 6. 1981.

¹⁸² SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1978–1990 (2. díl), s. 40.

¹⁸³ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 238, inv. č. 51/12, zápisy ze schůzí komise veřejného pořádku zdobnického MNV z let 1975–1977; SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 163.

budov a silnic, dále do výstavby nových objektů – např. autobusových čekáren, dřevníků u bytových domů či parkovacích ploch pro rekreanty – a také do rozvoje služeb pro stálé obyvatelstvo v podobě rekonstrukce obchodu se smíšeným zbožím a zavedení telefonní linky apod. V obecní politice můžeme potom v souvislosti se zhoršováním celorepublikového životního prostředí zaznamenat nový jev, a to cílenou starost o okolní prostředí a přírodu, která byla umocněna ještě tím, že Zdobnice od roku 1969 spadala na základě výnosu ministerstva kultury do chráněné krajinné oblasti. Nejednalo se tedy pouze o lpění na pravidelném každoročním úklidu obce v rámci brigádnických hodin ve smyslu údržby zelených ploch a oprav cest či veřejných budov, ale také o ochranu Orlických hor, kde odumíraly vlivem kyselých dešťů a kůrovce lesní porosty, což s sebou přinášelo nepříznivé finanční důsledky pro Československé státní lesy.¹⁸⁴

Počet obyvatel Zdobnice v námi zkoumaném období dle sčítání lidu (viz příloha č. 2 a 3), ale i každoročních dat uváděných v kronice klesal, neboť v roce 1968 žilo v obci 281 stálých občanů a v roce 1989 obývalo sloučenou obec už jen 191 trvale nahlášených osob. Dodejme, že nejvíce obyvatel čítala osada Kunčina Ves, a to vždy skoro jednou více než osady Malá a Velká Zdobnice dohromady, přičemž lze tento fakt přičítat vyššímu počtu dětí v tamějších rodinách.¹⁸⁵ Pro představu si stačí porovnat data např. z roku 1971, v němž trvale v Kunčině Vsi sídlilo celkem 130 obyvatel (v 38 bytových jednotkách) a v Malé a Velké Zdobnici 78 obyvatel (v 33 bytových jednotkách).¹⁸⁶ Pokles počtu zdobnického obyvatelstva mezi uvedenými roky – vedle přirozeného úbytku způsobeného mortalitou – souvisel zejména s fluktuací obyvatel, jelikož do obce každoročně alespoň jedna desítka (novo)osídlenců přicházela a druhá naopak odcházela. Dle evidenčních záznamů obecní kroniky se konkrétně mezi uvedenými roky jednalo celkem o 285 příchozích a 429 odchozích.¹⁸⁷ Podstatnou roli ve snížení počtu obyvatel přitom sehrála tehdejší mladá generace, respektive potomci stálých obyvatel obce odcházející do větších obcí a měst, kde bylo více vzdělávacích a

¹⁸⁴ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 237, inv. č. 51/2, zápisy ze schůzí plén zdobnického MNV z let 1977–1982; SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 237, inv. č. 51/3, zápisy ze schůzí plén zdobnického MNV z let 1983–1987; SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 175–236.

¹⁸⁵ SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 152; SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1978–1990 (2. díl), s. 89.

¹⁸⁶ SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 175.

¹⁸⁷ Počty příchozích a odchozích obyvatel byly převzaty ze zápisů obecní kroniky k jednotlivým rokům 1968 až 1989.

SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl); SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1978–1990 (2. díl).

pracovních možností.¹⁸⁸ Na druhou stranu ve druhé polovině 20. století, kdy docházelo k vyliďňování venkova ve smyslu stálého osídlení, stoupal v obcích počet nestálých obyvatel v podobě chatařů a chalupářů, což platí i pro Zdobnici, v níž se před převratem v roce 1989 nacházelo celkem 224 soukromých rekreačních objektů. Své budovy k rekreaci zde nadále jako v předchozích letech měly i státní podniky, školy a národní výbory z Chocně, Havlíčkova Brodu či Vysokého Mýta. Dle obecní kroniky přijížděli do Zdobnice čas od času zahraniční rekreanti, a to především přeshraniční návštěvníci z Polska a také někdejší němečtí obyvatelé obce tehdy žijící v tzv. východním Německu, respektive v Německé demokratické republice.¹⁸⁹

Stálí obyvatelé nacházeli práci u stejných státních podniků jako po roce 1949 jen s tím rozdílem, že místní státní statek byl spolu s dalšími statky z okolních obcí v roce 1976 sloučen do Státního statku Orlické hory se sídlem v Kostelci nad Orlicí.¹⁹⁰ Pracovní příležitosti byly potom v 80. letech rozšířeny o podnik Orlických strojůren a malou pobočku závodu s názvem Elektro-Praga.¹⁹¹ Nesmíme ovšem opomenout zprovoznění pily, která byla vybudována z obecních prostředků mezi roky 1968 a 1969 pomocí brigádnických prací a která měla jednoho stálého zaměstnance s několika sezónními pracovníky. Tímto způsobem se po několika letech vrátilo do obce zpracování dřeva, které zde bylo vytěženo, přičemž provoz pily ve vlastnictví MNV na sebe v počátcích upoutal pozornost tehdejšího regionálního tisku, v němž se o otevření pily a její výrobě – zejména dřevěných autobusových čekáren pro celé okolí – objevilo několik kladně vyznívajících článků.¹⁹² Zároveň bylo koncem 60. let otevřeno pohostinství s ubytovací kapacitou ve vlastnictví Jednoty, která spravovala rovněž dvě místní prodejny, na něž si ovšem obyvatelé poměrně často stěžovali, a to především v souvislosti se špatným zásobováním čerstvými potravinami a neochotnými prodáváči.¹⁹³

¹⁸⁸ Petráň, J.: *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*, s. 725.

¹⁸⁹ SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1978–1990 (2. díl), s. 87–88.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 19; SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 223.

¹⁹¹ SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 223.

¹⁹² Tamtéž, s. 155; SOKA RK, fond MNV Zdobnice, neinventarizováno, výstřížek z regionálních novin Jiskra Rychnovska o zdobnické pile z roku 1969 (vlepeno ve fotoalbu obecní kroniky); SOKA RK, fond MNV Zdobnice, neinventarizováno, výstřížek z regionálních novin Jiskra Rychnovska o zdobnické pile z roku 1970 (vlepeno ve fotoalbu obecní kroniky).

¹⁹³ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 303, inv. č. 51/8, zápis z plenárního zasedání rady zdobnického MNV z 22. 1. 1968.

6.2 Společenský život v obci a problémy tzv. socialistického soužití

Lze konstatovat, že tzv. normalizační tendence se Zdobnice v pravém slova smyslu dotkly jen v kontextu jejího společenského života, který v obci od konce 60. let výrazně upadal. Příčiny je ovšem nutné hledat také ve stagnaci hospodářského růstu státu a tím pádem ve snížení dotací určených pro rozvoj pohraničí. Ve srovnání s předchozími roky se v obci již nekonalo tolik kulturních akcí a tanečních zábav, což souviselo pravděpodobně s tím, že jejich konání bylo nově podmíněno přítomností tzv. pořádkové služby dohlížející na jejich klidný průběh, kterou nebyli členové MNV ochotni příliš často vykonávat, a také s potíráním požívání alkoholu, který se obvykle na těchto akcích konzumoval.¹⁹⁴ V kronice již nenajdeme – až na jednu výjimku – žádnou bližší zmínku o činnosti osvětové besedy. Rovněž kino, které se v obci těšilo v 50. a 60. letech velké oblibě, v daném období stagnovalo, neboť bylo otevřeno pouze během letních prázdnin, anebo zůstávalo kvůli úsporám po celý rok zavřené.¹⁹⁵ Na druhou stranu z dostupných materiálů vyplývá, že rozvoj v obci zažíval v 70. a 80. letech zimní sport, jelikož ve zdobnických osadách bylo postaveno několik lyžařských vleků spadajících většinou pod správu Tělovýchovné jednoty, na nichž kromě zimních rekreatantů lyžovala pravidelně také místní mládež shromážděná v menší pionýrské organizaci. V této souvislosti pro zajímavost dodejme informaci, že jeden zdobnický žák začátkem 80. let dokonce obsadil druhé místo na mezinárodním mistrovství mládeže ve sjezdu na lyžích konajícím se v Itálii.¹⁹⁶

V rámci analýzy společenských poměrů v obci jsou opětovně přínosné zápisy komise veřejného pořádku, které zároveň odrážejí kroky a činnost zdobnického MNV. Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, tato komise řešila zejména drobnější přestupky obyvatel, a to podle zákona č. 60/1961 Sb. (vydaného 26. června), který národním výborům stanovoval úkoly při zajišťování socialistického pořádku. Jednalo se zejména o projednávání občanských sporů řadových obyvatel zrcadlících špatné soužití nájemníků bytových domů, kteří si na sebe navzájem stěžovali pro rušení nočního klidu či nedodržování domovního řádu, přičemž jejich provinění, za něž mohli dostat napomenutí, veřejnou důtku či pokutu, bylo podle paragrafu 19 daného zákona označováno za přestupek proti socialistickému soužití. Komise se na svých zasedáních

¹⁹⁴ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 238, inv. č. 51/13, zápisy ze schůzí komise veřejného pořádku zdobnického MNV z let 1978–1981; SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 304, inv. č. 51/19, zápisy ze schůzí komise veřejného pořádku zdobnického MNV z let 1971–1975.

¹⁹⁵ SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1978–1990 (2. díl), s. 23, 31.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 34–35, 59, 86.

dále zabývala preventivními protialkoholními opatřeními ve formě plánovaných přednášek a zesílených silničních kontrol ve spolupráci s veřejnou bezpečností, a to podle zákona č. 120/1962 Sb. (vydaného 19. prosince), který byl zaměřen na boj proti alkoholismu. To s sebou přineslo pozitivní výsledky, neboť již nebyla v takové míře – jako v prvních dvou desetiletích po roce 1945 – vůči konkrétním lidem vydávána nařízení ohledně zákazu podávání a požívání alkoholu.¹⁹⁷ Kromě toho se komise zejména v 80. letech věnovala výchovným otázkám mládeže, která se na veřejnosti – dle členů MNV či stížností občanů – nevhodně chovala, a otázkám dětí, které měly vysoký počet zanedbaných hodin ve školní docházce. Uvedené problémy byly přitom v první řadě řešeny prostřednictvím promluvy s rodiči a až poté v případě neúspěchu bylo přistoupeno k postoupení případu příslušným vyšším úředním orgánům.¹⁹⁸ Úkolem komise bylo také dohlížet na veřejný pořádek a klid v obci jak v době květnových májových oslav, tak v srpnových dnech, přičemž v tomto kontextu nebyl nikdy zaznamenán žádný problém, anebo nebyl oficiálně zapsán a projednáván.¹⁹⁹ Zda došlo z pohledu socialistického režimu k narušení kázně zdobnických obyvatel koncem 80. let, bohužel z důvodu nepřístupnosti archivních materiálů nic nevíme a budeme si na tato fakta, která by mohla být i překvapivá, muset počkat ještě necelé tři roky.

¹⁹⁷ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 238, inv. č. 51/12, zápisy ze schůzí komise veřejného pořádku zdobnického MNV z let 1975–1977; SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 238, inv. č. 51/13, zápisy ze schůzí komise veřejného pořádku zdobnického MNV z let 1978–1981; SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 238, inv. č. 51/14, zápisy ze schůzí komise veřejného pořádku zdobnického MNV z let 1982–1985; SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 304, inv. č. 51/19, zápisy ze schůzí komise veřejného pořádku zdobnického MNV z let 1971–1975; Zákon č. 60/1961 Sb., o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-60> [cit. 10. 1. 2017]; Zákon č. 120/1962 Sb., o boji proti alkoholismu [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1962-120> [cit. 10. 1. 2017].

¹⁹⁸ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 238, inv. č. 51/13, zápisy ze schůzí komise veřejného pořádku zdobnického MNV z let 1978–1981; SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 238, inv. č. 51/14, zápisy ze schůzí komise veřejného pořádku zdobnického MNV z let 1982–1985.

¹⁹⁹ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 304, inv. č. 51/18, zápis ze schůze komise veřejného pořádku zdobnického MNV z 13. 8. 1970; SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 304, inv. č. 51/19, zápis ze schůze komise veřejného pořádku zdobnického MNV z 21. 4. 1975.

7. Osud zdobnických památek a významných staveb v kontextu poválečných změn

Konec druhé světové války nepřinesl do pohraničních oblastí pouze změny v politicko-sociální sféře a ve složení obyvatelstva, ale také změny ve správě tamějších památek a staveb, které se v tehdejší době staly nevyžádaným hmotným kulturním dědictvím a pozůstatkem odsunuté většiny německojazyčného obyvatelstva. Řada sakrálních míst i světských budov začala chátrat a byla zanedbávána či úmyslně ničena. Svoji roli v tom sehrály jak státní organizace, které kladly především v 50. a počátkem 60. let důraz na odstranění pokud možno všech viditelných odkazů německé kultury, tak apatičnost příchozích (novo)osídlenců, kteří neměli k danému prostředí zpočátku žádný osobní vztah. V této souvislosti docházelo k postupnému formování nové tváře krajiny, kdy vedle větších památek zanikaly také ty drobnější – jako např. kamenné sochy, kříže či boží muka, které dříve upozorňovaly na důležité místní události. Zároveň tímto způsobem zmizely z krajiny pevné body, podle nichž se mohl člověk přirozeně orientovat.²⁰⁰ Mnohdy si pro představu o proměně krajinného rázu stačí porovnat předválečné fotografie s těmi novodobými, na nichž zpravidla nenacházíme stejné budovy, ale buď jejich sešlou podobu, anebo pouhé pozůstatky jejich někdejších stavebních základů. Na druhou stranu je potřeba zmínit, že některé památky nacházející se v dezolátním stavu byly v pohraničních regionech po roce 1989 – zejména prostřednictvím finančních darů německých rodáků a fondů Evropské unie – v rámci navazování přátelských česko-německých vztahů úspěšně zrekonstruovány.²⁰¹ Výše uvedené přitom platí i pro Zdobnici, v níž se podařilo určité církevní a světské stavby víceméně zachovat nebo obnovit, jiné naopak nikoliv, což zachycují nejen následující řádky, ale ještě výstižněji samotné fotografie (viz příloha č. 11).

7.1 Sakrální památky a stavby

Jelikož byl život obyvatel dříve úzce spjat s religiozitou a duchovními hodnotami, není nic překvapivého na tom, že mezi nejvýznamnější zdobnické památky patří právě církevní stavby, které vznikaly v době německého osídlení obce. Takovouto nejstarší doloženou stavbou byla evangelická modlitebna, již postavili první osadníci přicházející

²⁰⁰ Mikšíček, P.: *Sudetská pouť aneb Waldgang*, s. 148–149; Procházka, Zdeněk: *Kostely a hřbitovy v Sudetech – odmítnuté dědictví*. In: Antikomplex a kol.: *Proměny sudetské krajiny*. Praha 2006, s. 86, 93.

²⁰¹ Jireš, J.: *Orlické hory / Das Adlergebirge*, s. 523–524.

na území dnešní Malé a Velké Zdobnice s protestantskou vírou v polovině 16. století. Během rekatolizace probíhající v první čtvrtině 17. století byl však tento dřevěný kostelík zničen a v jeho někdejší okolí bylo v pozdějších letech při orbě půdy náhodně objeveno pohřebiště.²⁰²

Římskokatolická kaple ani kostel jako takový ve Zdobnici až do období pozdního baroka a josefínských reforem nestál, neboť duchovní správa obce spadala od doby pobělohorské nejprve pod farní úřad v Nebeské Rybné a následně v Kačerově. Do obou zmíněných a několik kilometrů vzdálených farností zdobničtí obyvatelé docházeli – až na výjimky zimních měsíců, kdy jim byla cesta skrze sněhové závěje a silný vítr mnohdy znemožněna – na pravidelné bohoslužby.²⁰³ Ke konci roku 1786 byla v obci náboženským fondem zřízena lokálie a do Zdobnice byl dosazen první kněz, který začal v nově vystavěné dřevěné kapli, která se shodou okolností nacházela na místě bývalé evangelické kaple, sloužit mše pro zdejší obyvatelstvo.²⁰⁴ Pro kontext výše uvedeného dodejme, že zástupci obce již od druhé poloviny 17. století opakovaně žádali o vlastního duchovního správce, avšak jejich prosbě bylo vyhověno až za vlády Josefa II. v rámci církevních reforem. Díky tomu se jmenovaný panovník těšil u místních obyvatel velké oblibě, což bylo umocněno také jeho návštěvou Orlických hor a nedalekého Kunštátu, v němž v roce 1779 posekal kus pole, načež mu byla o 100 let později v daném místě postavena dodnes existující busta.²⁰⁵ O necelé dva roky později od založení lokálie bylo v obci započato se stavbou kostela Dobrého pastýře, který byl slavnostně vysvěcen v roce 1789 a který pak téměř po dobu 160 let sloužil včetně přilehlého hřbitova svému účelu – někdy více úspěšně, jindy naopak méně. Dokládají nám to záznamy farní kroniky, z jejichž interpretace vyplývá, že vždy záleželo na přístupu jednotlivých duchovních představitelů a finančních dotacích určených na opravy a vnitřní vybavení kostela.²⁰⁶ Zásadní změna ve správě zdobnického kostela, ale i farnosti přišla s koncem druhé světové války a především s odchodem posledního stálého faráře v roce 1947.²⁰⁷ V souvislosti s nastalými změnami – tzn. s poválečnou politikou a příchozími (novo)osídlenci – začal kostel stejně jako ostatní památky chátrat a chátrá v podstatě dodnes, přičemž největší škody lze shledat na hřbitově, kde jsou trávou zarostlé a

²⁰² AV – archiv, fond Stiebnitz, kart. 4, vzpomínkový dokument o zdobnickém kostele Dobrého pastýře.

²⁰³ Tamtéž.

²⁰⁴ SOKA RK – knihovna, Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983, s. 4.

²⁰⁵ Tamtéž; Pausewang, F.: *Sudetendeutsche Heimatgaue. Das Adlergebirge*, s. 156.

²⁰⁶ AV – archiv, fond Stiebnitz, kart. 4, vzpomínkový dokument o zdobnickém kostele Dobrého pastýře; SOKA RK – knihovna, Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983.

²⁰⁷ AV – archiv, fond Stiebnitz, kart. 4, vzpomínkový dokument o zdobnickém kostele Dobrého pastýře.

zničené staré náhrobky někdejších německých starousedlíků. Na druhou stranu nedošlo k úmyslnému zničení kostela a čas od času se v něm pro hrstku věřících konaly nedělní bohoslužby. V polovině 60. let došlo dokonce k renovačním pracím s cílem opravit a zajistit zděnou konstrukci kostela, v němž se následně od tzv. sametové revoluce organizují příležitostné mše, a to když Zdobnici přijedou navštívit její bývalí němečtí obyvatelé se svými potomky. Při těchto příležitostech barokní stavba přes svoji zchátralou podobu prostřednictvím česko-německých kázání a zpěvů církevních i lokálních lidových písní ožívá a stává se symbolickým místem pro hledání porozumění mezi Němci, kteří zde dříve žili, a Čechy, kteří v obci žijí nyní.²⁰⁸ Jedním z několika viditelných důkazů vzájemného sblížování je pamětní deska připomínající počet zdobnických obětí druhé světové války a obou fází odsunu Němců, která byla společně s nově ukovanými mřížovými vraty v roce 2004 díky finanční sbírce zhotovena a instalována do vstupní části kostela.²⁰⁹

Dále byla na začátku 21. století renovována kaple sv. Anny, jež pochází z roku 1838 a u níž se nachází taktéž obnovená křížová cesta se 14 pískovcovými zastaveními. Ačkoliv jsou silniční i pěší cesty vedoucí okolo ní částečně zpustlé, nabízí se od kaple ve výšce 800 metrů nad mořem panoramatický výhled na Velkou Zdobnici a její okolí.²¹⁰ Obnovit se ovšem nepodařilo naproti ní přes údolí kdysi stojící kapli z roku 1890, jež byla zasvěcena Panně Marii Pomocné a k níž se konaly každoročně do první světové války májové poutě. I přesto se kaple (místním německým nářečím známá jako tzv. Abeltbärnla) stále nachází ve vzpomínkách pamětníků, a to zejména v souvislosti se zde vyvěrajícím pramenem majícím dle pověsti léčivé účinky na oči.²¹¹

7.2 Světské památky a stavby

Důležité je rovněž zmínit světské památky a stavby, které byly ve své podstatě spojeny s každodenním životem zdobnického obyvatelstva. Mezi takovéto objekty patřila škola, jejíž řídící učitel – stejně jako starosta obce a farář – zaujímal v předválečné společnosti významné místo a představoval pro mnohé také autoritu. Kamenná budova školy, jejíž

²⁰⁸ AV – archiv, fond Stiebnitz, kart. 4, vzpomínkový dokument o zdobnickém kostele po roce 1946; Sperlich, Franz: *Was unsere Leute berichten*. Mei Heemt 53, 2004, č. 7, s. 315–317; Wytopil, Günther: *Ehrenbrief der Heimatlandschaft Adlergebirge an den Stiebnitzer Bürgermeister Herrn Bohumil Trpisovsky*. Mei Heemt 63, 2014, č. 5, s. 259–260.

²⁰⁹ Jireš, J.: *Orlické hory / Das Adlergebirge*, s. 588; Sperlich, F.: *Was unsere Leute berichten*, s. 315–317.

²¹⁰ AV – archiv, fond Stiebnitz, kart. 4, vzpomínkový dokument o zdobnických kaplích; Wurst, Rosl: *Erinnerung an meine Heimatkapelle*. Mei Heemt 54, 2005, č. 2, s. 70–72.

²¹¹ AV – archiv, fond Stiebnitz, kart. 4, vzpomínkový dokument o zdobnických kaplích.

výstavba byla povolena dvorským dekretem, otevřela jednu smíšenou třídu žáků naproti kostelu vedle fary v roce 1824.²¹² Do té doby probíhala výuka žáků, dle údajů farní kroniky, v soukromých domech, přičemž první doložené vyučování ve Zdobnici je datováno k roku 1781 a nezodpovězenou otázkou zůstává, kde a jakým způsobem byly děti vzdělávány – nejpozději od zavedení povinné školní docházky – předtím.²¹³ Z historie založené školy víme, že byla postupně rozšiřována a před první světovou válkou měla čtyři třídy, jednoho učitele a jednu pomocnou učitelku.²¹⁴ Když byla výuka pro německojazyčné obyvatelstvo v polovině roku 1945 zrušena, přestala budova zdobnické školy sloužit svému účelu. Dnes se nachází díky soukromé správě v celkem zachovalé podobě a slouží jako menší ubytovací zařízení.²¹⁵

Jestliže hovoříme o světských památkách, neměli bychom zapomenout na již dříve v textu zmiňovaný pomník z roku 1923 věnovaný obětem první světové války. Až na fakt, že z něj byly po druhé světové válce odstraněny symboly německví jako železný kříž a pro nás z dobové fotografie nečitelný nápis, nachází se tento pomník dodnes na svém původním místě téměř v neporušeném stavu.²¹⁶ Za památky či historické stavby můžeme považovat i několik málo desítek původních roubených chalup, jejichž vzhled zůstal díky neprovedení zásadních úprav a pečlivé správě poválečných majitelů, kteří je zpravidla do dnešních dnů využívají převážně k rekreaci, neporušený. Větší část zkonfiskovaných německých chalup a statků byla ovšem na přelomu 40. a 50. let zbourána, případně přestavěna a uzpůsobena na podnikové chaty, čímž byl definitivně – spolu s nově postavenými chatami a zejména bytovými budovami – zničen někdejší typický ráz horské pohraniční obce.²¹⁷

²¹² SOKA RK – knihovna, Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983, s. 11–12.

²¹³ AV – archiv, fond Stiebnitz, kart. 12, vzpomínkový dokument o historii zdobnické školy před rokem 1945.

²¹⁴ SOKA RK – knihovna, Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983, s. 89–97.

²¹⁵ AV – archiv, fond Stiebnitz, kart. 12, vzpomínkový dokument o vývoji zdobnických poměrů po roce 1945.

²¹⁶ AV – archiv, fond Stiebnitz, kart. 4, vzpomínkový dokument o pomníku obětem první světové války ve Velké Zdobnici; Jireš, J.: *Orlické hory / Das Adlergebirge*, s. 589.

²¹⁷ Jireš, J.: *Orlické hory / Das Adlergebirge*, s. 524; SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 306, inv. č. 51/35, povolení demolice vybraných budov nacházejících se ve Zdobnici vydané ONV v Žamberku z 1. 6. 1948.

Závěr

Obec Zdobnice, jejímuž historickému vývoji – zejména v letech 1918 až 1989 – se v diplomové práci věnujeme, byla během své dosavadní existence osídlena dvěma národnostními etniky, přičemž jedno etnikum bylo v kontextu dobových událostí vystřídáno druhým. Nejdříve se jednalo o obyvatele německé národnosti, kteří obec na přelomu 16. a 17. století založili a jejichž potomci zde žili v majoritním zastoupení až do konce druhé světové války. Později se jednalo o obyvatele československé, respektive české národnosti, kteří obec po nuceném odsunu většiny místních Němců (znovu)osídlili. Tímto způsobem došlo po roce 1945 k přerušení kontinuity ucelené obecní komunity, kterou si Němci během čtyř století utvořili a která se začala postupně nově formovat s příchozími Čechy a Slováky. Nejednalo se pouze o diskontinuitu etnickou, ale také správní a společenskou, jelikož z obce odešlo obyvatelstvo znalé zdobnických poměrů a do prázdných stavení se nastěhovali lidé bez předchozích spojitostí k danému prostředí. Z dříve v podstatě homogenního společenství obyvatel, které spojovaly zdejší tradice a sociální vazby, bylo najednou heterogenní společenství lidí bez společných tradic a sociálních vazeb, což se následně projevilo v samotném chodu obce. Do celkového vývoje Zdobnice v námi zkoumaném časovém horizontu se promítaly rovněž jednotlivé etapy tzv. velkých dějin 20. století, a to doba meziválečná, válečná a poválečná. Musíme tedy vzít v potaz, že v meziválečném období bylo dění německy osídlené pohraniční obce ovlivněno politikou první republiky, s jejímž blížícím se koncem převládaly v obci hlasy pro SdP a připojení se k Třetí říši. Válečné období bylo tedy spjato s politikou nacistického Německa, pod jehož správu Zdobnice jako součást tzv. sudetského území odtrženého od ČSR spadala. V následném poválečném období socialismu se potom ve správě obce do roku 1989 promítala celorepubliková převaha komunistické strany. Navzdory poválečné obměně složení obyvatelstva lze však najít v jednotlivých oblastech – ať už politického, demografického či společenského – vývoje obdobné tendence či body, na něž upozorňujeme níže.

Obecní záležitosti byly samozřejmě vyřizovány od samotného založení Zdobnice. Hlavní roli v její správě sehrála nejprve šlechta, a to zejména rod Kolowratů působící v oblasti Orlických hor. Se zánikem patrimoniální správy v roce 1848 byli do řízení obce se starostou v čele dosazováni – skrze pravidelně se opakující volby – místní řadoví obyvatelé a tento systém správy v rukou obecního zastupitelstva přetrval v obci

až do května 1945. Poté, co došlo k výměně zdobnického obyvatelstva a ustálení poválečné situace v druhé polovině 40. let, byl v obci opakovaně až do tzv. sametové revoluce ustavován místní národní výbor s jednotlivými komisemi a rozhodujícím vlivem KSČ, jehož členská základna byla víceméně stálá. Musíme bohužel konstatovat, že o politické správě v době osídlení obce německým obyvatelstvem mnoho nevíme, jelikož nejsou v archivech z tohoto období uloženy oficiální úřední dokumenty, z kterých bychom mohli čerpat potřebné informace. Oproti tomu existuje z poválečné doby poměrně velké množství úředních materiálů, které je potřeba vystavit důkladnému rozboru. Z pohledu politického vývoje se zásadní změnou pro obec stalo její katastrální a rovněž tedy i politické rozšíření ve spojitosti s tím, že byly ke Zdobnici po válce postupně připojeny tři dříve samostatné sousední obce. Ty prošly podobným historickým vývojem jako Zdobnice a došlo zde také k odsunu většinového německojazyčného obyvatelstva.

Připojení obcí ke Zdobnici souviselo nejen s jejich efektivnější správou, ale také s demografickými změnami, jelikož se pohraniční oblasti potýkaly s nedostatečným (znovu)osídlením a zároveň s vysokou fluktuací československých obyvatel. Navzdory územnímu rozšíření se však počet zdobnického obyvatelstva nijak zásadněji nezvýšil, neboť z obce v průběhu let odcházelo stále více obyvatel a natrvalo se zde usazovali jen ti, kteří se s místním prostředím silně identifikovali a byli ochotni se přizpůsobit jeho ztíženým životním podmínkám. Společenské jádro obce bylo ovšem stejně jako před rokem 1945 tvořeno tzv. obecní elitou, která se podílela svým jednáním a svými kroky na chodu obce. Jednalo se jak o střídající se starosty a následně předsedy MNV, tak o jednotlivé učitele zdejší obecní školy, přičemž všichni z nich přicházeli při své práci do častého kontaktu s místními obyvateli. Nesmíme zapomenout také na jednotlivé představitele zdobnické farnosti, kteří měli díky působení v kostele – představujícím jakési pravidelné shromaždiště obyvatel – přehled a zároveň vliv na dění v obci. Významná pozice faráře však skončila s koncem války, když Zdobnici opustili němečtí obyvatelé hlásící se z většiny ke katolické víře a následně také poslední stálý kněz. Podstatnou informací je, že se počet zdobnického obyvatelstva po roce 1946, kdy proběhly oficiální transporty Němců za hranice ČSR a kdy do obce v malém množství přicházeli (novo)osídlenci, rok od roku – až na drobné odchylky v době slučování obcí – snižoval a trvalí obyvatelé byli stále více nahrazováni nestálými obyvateli v podobě rekreatantů. Z někdejších téměř 1.700 stálých obyvatel Malé a Velké Zdobnice k roku

1869 žila na stejném území v roce 1980 necelá stovka obyvatel, což v případě Zdobnice představuje markantní početní pokles.

Na druhou stranu se v průběhu let příliš nezměnila obživa zdejších obyvatel, kteří před i po roce 1945 pracovali v typických odvětvích pro Orlické hory, a to zejména v lesnické a zemědělské, respektive hospodářské oblasti. V důsledku nízkého počtu obyvatelstva a tím pádem nedostatku pracovních sil byla ovšem značná část – dříve Němci obdělávané – půdy i kvůli její špatné přístupnosti na horských svazích v 50. letech postupně zalesňována. Z obce se také vytratila domácí řemeslná výroba v podobě tkalcovství a výroby dřevěných dýchových krabiček na léky. S nově formujícím se poválečným režimem potom nebylo obnoveno ani několik někdejších německých soukromých podniků (např. menší řemeslné provozovny či hostince). Ve Zdobnici však – jako v jiných pohraničních obcích – stále chyběli lidé nemanuálních profesí. V případě Zdobnice se jednalo zejména o nepřítomnost lékaře, který v obci nikdy nepůsobil, a problematické dosazování učitelů, které se nedařilo v obci příliš dlouho udržet.

Navzdory odlehlosti od centrálního politického dění si Zdobnice v námi zkoumaném období žila svým společenským, potažmo kulturním životem. Nelze ovšem popřít, že společenské události v době německého osídlení obce byly – na rozdíl od poválečného vývoje, který byl spjat spíše s častým schůzováním obecních orgánů – mezi obyvateli vžitější a často spojeny s náboženskými svátky či obřady. Jelikož se pováleční (novo)osídlenci zpočátku navzájem neznali a nespojovala je znalost zdejší historie a lidových zvyklostí, došlo po roce 1945 oproti předchozímu období k úpadku společenského života, který byl navíc v 70. a 80. letech umocněn tzv. normalizací, kdy se už v podstatě nekonaly v obci žádné apolitické akce tak jako tomu bylo dříve. Jak v etapě německého, tak československého osídlení obce můžeme v sociální rovině společnosti zaznamenat vyskytující se problém s alkoholem, se kterým se někteří zdobničtí obyvatelé – zejména v souvislosti s pořádáním zábav a utápěním osobních potíží v lihovinách – potýkali.

Z horské pohraniční a dříve trvale osídlené Zdobnice, která si od svého založení až do konce druhé světové války prošla poměrně klidným vývojem, se po třech letech zásadních změn mezi roky 1945 a 1948, kdy došlo zaprvé k nucenému vysídlení převážné většiny německého obyvatelstva, zadruhé k vytvoření nové samosprávy a zatřetí k přistěhování československých (novo)osídlenců, stala víceméně rekreační obec

bez stálého obyvatelstva. Podstatnou roli v této změně sehrály poválečné události, kdy byli původní obyvatelé pohraničí co do počtu pouze částečně nahrazeni nově příchozími lidmi bez tzv. kolektivní paměti umožňující jim konfrontaci s daným prostředím. Toto počínání, které můžeme z dnešního pohledu označit za jakýsi experiment, bylo ovšem ovlivněno nejen bezprostředními historickými událostmi, ale také tím, že do českého pohraničí byli před několika staletími zváni českými panovníky Němci se svými rodinami, aniž by byly tehdy domýšleny možné důsledky jejich příchodu. Po roce 1945 neopustily obec pouze desítky a stovky lidí, ale bylo také ztraceno úsilí jejich předchozích generací o plnohodnotné fungování a rozvíjení obce. V současné době lze Zdobnici považovat spíše za rekreační než životní prostor pro trvalé obyvatelstvo, ale bud'me tomu i přesto rádi, neboť mnoho jiných pohraničních obcí zaniklo zcela.

Seznam zkratek

ČSR	Československá republika
ČSSR	Československá socialistická republika
KNV	Krajský národní výbor
KSČ	Komunistická strana Československa
MAV NF	Místní akční výbor Národní fronty
MNV	Místní národní výbor
MSK	Místní správní komise
NSDAP	Národně socialistická německá dělnická strana
OF	Občanské fórum
ONV	Okresní národní výbor
RNV	Revoluční národní výbor
SdP	Sudetoněmecká strana
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SOkA RK	Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou
SOkA UO	Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí
VA	Verein der Adlergebirgler

Seznam pramenů a literatury

A) Prameny

Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou (SOkA RK)

- Fond Archiv obce Zdobnice.
- Fond Archiv škol Zdobnice – Národní škola.
- Fond Četnická stanice Zdobnice.
- Fond MNV Zdobnice.
- Fond ONV Rychnov nad Kněžnou.
- Prameny uložené v archivní knihovně:
 - Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), sg. C-877/1;
 - Kronika obce Zdobnice 1978–1990 (2. díl), sg. C-877/2;
 - Pamětní kniha Farního úřadu ř. k. c. Velká Zdobnice 1836–1983, sg. C-0784/př.

Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí (SOkA UO)

- Fond ONV Žamberk – Presidiální spisy 1945–1949.

Státní oblastní archiv v Zámrsku

- Sbírka matrik Východočeského kraje 1587–1949.

Archiv spolku Verein der Adlergebirgler (VA – archiv)

- Fond Stiebnitz.

Osobní archiv autorky

- Fischer, Josef (* 1904 v Eberbachu, † 1978 v Schönstattu): Opis dopisu adresovaného církevnímu spolupracovníkovi z 8. 7. 1940.
- Knopf, Eduard (* 1885 v Malé Zdobnici, † 1955 v Německu): Sepsané vzpomínky na rok 1945 a 1946.
- Nowak, Paula (* 1927 ve Velké Zdobnici): Písemné odpovědi na autorkou položené otázky z 20. 6. 2009.

- Pischel, Hilda (* 1924 ve Velká Zdobnici): Písemné odpovědi na autorkou položené otázky z 23. 5. 2009.
- Schmidt, Franz (* 1930 v Malé Zdobnici, † 2016 v Münsteru): Písemné odpovědi na autorkou položené otázky z 6. 5. 2009.
- Schmidt, Friedrich (* 1940 v Malé Zdobnici): Písemné odpovědi na autorkou položené otázky ze 17. 5. 2009.
- Schmidt, Friedrich (* 1940 v Malé Zdobnici) – Schmidt, Rosemarie (* 1940 ve Velké Zdobnici): Poválečně sepsané vzpomínky na rodinné osudy.
- Zintl, Anni (* 1929 v Kamenci u Zdobnice): Písemné odpovědi na autorkou položené otázky z 18. 5. 2009.
- Zintl, Anni (* 1929 v Kamenci u Zdobnice): Poválečně sepsané vzpomínky na rodnou obec.

Pramenné edice

- Arburg, Adrian von – Staněk, Tomáš (edd.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 1. Duben – srpen / září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování.* Středokluky 2011.
- Lepař, Mojmir (ed.): *Trestní zákon ze dne 27. května 1852, číslo 117 ř. z. (platný ve státě československém). Dodatky o tisku, spolcích, potravinách, nemocech a j., dle změn a rozhodnutí až včetně do října 1919.* Praha 1919.
- Turnwald, Wilhelm (ed.): *Dokumente zur Austreibung der Sudetendeutschen.* München 1951.

Publikované prameny

- Dusbaba, Rudi: *Gedanken eines Stiebnitzer Heimatfreundes.* Mei Heemt 59, 2010, č. 2, s. 86.
- Hampel, Alois: *Alois Hampel berichtet.* Mei Heemt 59, 2010, č. 4, s. 162–163.
- Küssel, Ferdinand: *Unsere Kriegs- und Vertreibungsoffer.* Mei Heemt 6, 1957, č. 11, s. 323–325.
- Lucker, Rosa: *Die Vertreibung hat eine Vorgeschichte.* Mei Heemt 54, 2005, č. 7, s. 314–315.

- Sperlich, Franz: *Was unsere Leute berichten*. Mei Heemt 53, 2004, č. 7, s. 315–317.
- Sprinz, Helmut: *Der Abschied von Kunzendorf. Zum Gedenken an die Generationen der Eltern und Großeltern*. Mei Heemt 55, 2006, č. 2, s. 59–61.
- Wurst, Rosl: *Erinnerung an meine Heimatkapelle*. Mei Heemt 54, 2005, č. 2, s. 70–72.
- Wytopil, Günther: *Ehrenbrief der Heimatlandschaft Adlergebirge an den Stiebnitzer Bürgermeister Herrn Bohumil Trpisovsky*. Mei Heemt 63, 2014, č. 5, s. 259–260.
- Zwerschke, Friedrich: *Das Leben der Menschen im Adlergebirge – ein Rückblick*. Mei Heemt 53, 2004, č. 3, s. 124–126.
- Zwerschke, Friedrich: *Gedanken eines Vertriebenen nach 70 Jahren*. Mei Heemt 64, 2015, č. 1, s. 5–7.

Prameny dostupné na internetu

- Alte Ansichtskarten – Zdobnice. Dostupné z: <http://www.ak-ansichtskarten.de/ak/93-old-postcard/9068-other-cities-and-villages-Kralovehradeck-kraj-Region-Koeniggratz/5638236-AK-Zdobnice-Ortsansicht-mit-Kirche> [cit. 11. 1. 2017].
- Český statistický úřad. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20537734/130084150524.pdf/79235472-32b5-4743-884c-6ee00f115ca0?version=1.2> [cit. 10. 9. 2016].
- Dekret č. 121/1945 Sb., o územní organizaci správy, vykonávané národními výbory. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-121> [cit. 7. 10. 2016].
- Královéhradecký kraj – turistický portál. Dostupné z: <http://m.hkregion.cz/dr-cs/102351-zdobnice.html> [cit. 11. 1. 2017].
- Královéhradecký kraj – turistický portál. Dostupné z: <http://m.hkregion.cz/dr-cs/102352-kostel-dobrego-pastyre-zdobnice.html> [cit. 11. 1. 2017].
- Mapy. Dostupné z: <https://mapy.cz/zemepisna?x=16.4067078&y=50.2634486&z=11&l=0&source=muoi&id=2698&q=zdobnice> [cit. 24. 2. 2017].
- Orlické hory, Adršpach, Broumovsko. Dostupné z: <http://www.severovychod.estranky.cz/fotoalbum/orlicke-hory/zdobnice/kaple-sv.-anny.html> [cit. 11. 1. 2017].

- Orlické hory – podhorské vesničky. Dostupné z:
<http://www.orlickehory.net/pohledy/pohledniceves.htm> [cit. 11. 1. 2017].
- Orlické hory – Zdobnice. Dostupné z:
<http://www.orlickehory.net/mista/zdobnice.htm> [cit. 25. 4. 2016].
- Skuhrov nad Bělou – oficiální stránky obecního úřadu. Dostupné z:
<http://www.skuhrov.cz/index.php?id=1010> [cit. 10. 9. 2016].
- Waldkraiburg – oficiální stránky města. Dostupné z:
<http://www.waldkraiburg.de/de/patenschaften/patenschaft-adlergebirge>
[cit. 24. 2. 2017].
- Zákon č. 60/1961 Sb., o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-60> [cit. 10. 1. 2017].
- Zákon č. 120/1962 Sb., o boji proti alkoholismu. Dostupné z:
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1962-120> [cit. 10. 1. 2017].

Audiovizuální pramen

- *Řekni, kde ti mrtví jsou* [dokumentární film], režie David Vondráček. Česká republika 2010.

B) Literatura

- Antikomplex a kol.: *Proměny sudetské krajiny*. Praha 2006.
- Antikomplex a kol.: *Zmizelé Sudety / Das verschwundene Sudetenland*. Domažlice 2006⁴.
- Antikomplex a kol.: *Zmizelé Sudety / Das verschwundene Sudetenland*. Domažlice 2007⁵.
- Arburg, Adrian von: *Tak či onak. Nucené přesídlení v komplexním pojetí poválečné sídelní politiky v českých zemích*. Soudobé dějiny 10, 2003, č. 3, s. 253–292.
- Arburg, Adrian von – Dvořák, Tomáš – Kovařík, David (edd.): *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Brno 2010.
- Arburg, Adrian von – Staněk, Tomáš: *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva*

(květen až září 1945). (1. část: Předpoklady a vývoj do konce května 1945). Soudobé dějiny 12, 2005, č. 3–4, s. 465–533.

- Arburg, Adrian von – Staněk, Tomáš: *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945). (3. část: Snaha vlády a civilních úřadů o řízení „divokého odsunu“)*. Soudobé dějiny 13, 2006, č. 3–4, s. 321–376.
- Bartoš, Josef: *Základní charakteristika východních Sudet (vládního obvodu Opava)*. In: Radvanovský, Zdeněk (ed.): *Historie okupovaného pohraničí 1 (1938–1945)*. Ústí nad Labem 1998, s. 7–24.
- Břečka, Jan – Čoupek, Lukáš – Floriánová, Olga (edd.): *Vlčnov. Dějiny slovácké obce*. Vlčnov 2013.
- Čejka, Jiří (ed.): *Ratiškovice. Minulostí slovácké obce*. Ratiškovice 2010.
- Dvořák, Tomáš – Fasora, Lukáš – Chocholáč, Bronislav (edd.): *Úvod do studia dějepisu 1*. Brno 2014, s. 96–97.
- Hofrichter, Vladimír: *Otázka odsunu*. Orlický týdeník 33, č. 5, 4. 2. 1992, s. 4.
- Houžvička, Václav: *Návraty sudetské otázky*. Praha 2005.
- Jireš, Jan: *Orlické hory / Das Adlergebirge*. In: Antikomplex a kol.: *Zmizelé Sudety / Das verschwundene Sudetenland*. Domažlice 2007⁵, s. 521–590.
- Juza, Josef: *Inventář archivního fondu Archiv škol v okrese Rychnov nad Kněžnou (2. část)*, ev. č. 43. SOkA RK 1976.
- Juza, Josef: *Inventář archivního fondu Četnická stanice Zdobnice 1922–1945*, ev. č. 129. SOkA RK 2003.
- Juza, Josef – Šrom, Jindřich: *Správní vývoj okresu Rychnov nad Kněžnou*. Rychnov nad Kněžnou 1982.
- Kalinová, Lenka: *Konec nadějí a nová očekávání. K dějinám české společnosti 1969–1993*. Praha 2012.
- Kalinová, Lenka: *Společenské proměny v čase socialistického experimentu. K sociálním dějinám v letech 1945–1969*. Praha 2007.
- Kárník, Zdeněk: *Malé dějiny československé 1867–1939*. Praha 2008.

- Kaška, Václav: *Německé obyvatelstvo v okrese Žamberk v letech 1945–1948*. Magisterská diplomová práce. Brno 2003.
- Kmoníček, Josef: *Návrat domů. Proměny pohraničí v severovýchodních Čechách v letech 1945–1948*. Hradec Králové 1982.
- Küssel, Ferdinand: *Führer durch das Adlergebirge und seine Sommerfrischen mit 2 Übersichtskärtchen und 28 Bildern*. Rokitz im Adlergebirge 1931.
- Matouš, Václav: *Inventář archivního fondu Děkanské a farní archivy církve římskokatolické v okrese Rychnov nad Kněžnou 1582–1945*, ev. č. 20. SOkA RK 2001.
- Mikšíček, Petr: *Sudetská pouť aneb Waldgang*. Praha 2005.
- Musil, František: *Vrcholná kolonizace a východní Čechy*. In: Felcman, Ondřej – Musil, František (edd.): *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526)*. Praha 2009, s. 301–382.
- Papajík, David: *Dějiny Radíkova*. Olomouc 2014.
- Pausewang, Friedrich: *Sudetendeutsche Heimatgaue. Das Adlergebirge*. Reichenberg 1921.
- Petráň, Josef: *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*. Praha 2011.
- Petráš, René: *Specifika právního postavení Němců na počátku komunistické éry*. In: Arburg, Adrian von – Dvořák, Tomáš – Kovařík, David (edd.): *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Brno 2010, s. 318–335.
- Píč, Radek: *Politický vývoj Žamberska v letech 1945–1946*. Magisterská diplomová práce. Brno 2013.
- Prachař, Matěj (ed.): *Provodov. Kapitoly z dějin obce*. Provodov 2012.
- Procházka, Zdeněk: *Kostely a hřbitovy v Sudetech – odmítnuté dědictví*. In: Antikomplex a kol.: *Proměny sudetské krajiny*. Praha 2006, s. 86–93.
- Průcha, Václav (ed.): *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992. Díl II. Období 1945–1992*. Brno 2009.
- Roubal, Ondřej: *Biografická identita v pohraničí. Teritoriální identita v životních příbězích poválečných osídlenců pohraničí severních Čech*. Praha 2013.

- Řeřichová, Vlasta: *Inventář archivního fondu ONV Žamberk – Presidiální spisy 1945–1949*, ev. č. 37. SOkA UO 1981.
- Říha, Martin: *Proměny sudetské krajiny jako poselství dalším generacím*. Praha 2008.
- Spurný, Matěj: *KSČ a „naši Němci“ (1945–1955). Mezi nacionalismem, internacionalismem a pragmatismem*. In: Arburg, Adrian von – Dvořák, Tomáš – Kovařík, David (edd.): *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Brno 2010, s. 269–278.
- Spurný, Matěj: *Sudety. Vývoj a současný život jednoho pojmu*. In: Antikomplex a kol.: *Proměny sudetské krajiny*. Praha 2006, s. 10–13.
- Staněk, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha 2005.
- Šrom, Jindřich: *Inventář archivního fondu Místní národní výbor Zdobnice 1945–1976*, ev. č. 9/52. SOkA RK 1984.
- Topinka, Jiří: *Zapomenutý kraj. České pohraničí 1948–1960 a takzvaná akce dosídlení*. Soudobé dějiny 12, 2005, č. 3–4, s. 534–585.
- Trojan, Emil – Vaňourek, Martin: *Tak přísahali... Partyzánský odboj v českém pohraničí v letech 1939–1945*. Mohelnice 2010.
- Vondrová, Růžena: *Inventář archivního fondu Sběrné středisko Králíky 1945–1946*, ev. č. 120. SOkA UO 2005.
- Vyskočil, Zdeněk: *Inventář archivního fondu Místní národní výbor Zdobnice 1977–1990*, ev. č. 30/52. SOkA RK 1997.
- Wilkusová, Lucie: *Inventář archivního fondu Místní výbor Národní fronty Zdobnice*, ev. č. 192. SOkA RK 2003.
- Zrůbek, Rudolf: *Jaro, léto, podzim, zima. Duchovní dědictví Orlických hor*. Praha 2005.

Resümee

Diese Diplomarbeit, die sich mit der Geschichte des Grenzdorfes Stiebnitz (tschechisch Zdobnice) beschäftigt, stellt sich an erster Stelle die Frage, welche Entwicklung das Dorf von seiner Gründung am Anfang der Neuzeit durchmachte. Wobei sich die Arbeit vor allem der Entwicklung des Dorfes im Laufe des 20. Jahrhunderts widmet, und zwar im Kontext seiner deutschen und nachfolgend tschechischen Besiedlung nach dem Jahr 1945. Zur Beantwortung der Hauptforschungsfrage stellt sich die Arbeit die Teilfragen, und zwar: wie die politische Gemeindeverwaltung arbeitete und wie sich die demografische und soziale Struktur des Dorfes während der Zeit änderte. Außerdem befasst sich die Arbeit damit, in welchen Bereichen die Ortsbewohner beschäftigt waren, wer zur sog. Gemeindeelite gehörte und welche gesellschaftliche Situation in Stiebnitz in einzelnen Etappen der Geschichte vorherrschte.

Der Text der Arbeit ist in sieben Kapitel gegliedert. Im ersten Kapitel wird die geografische Lage von Stiebnitz erläutert und zugleich die Gründung des Dorfes einschließlich seiner geschichtlichen Splitter bis zum Jahr 1918 angedeutet. Das zweite Kapitel beschreibt die gesellschaftliche und politische Situation des Dorfes, die die gesamtgesellschaftliche Entwicklung der neu konstituierten Tschechoslowakischen Republik reflektiert. Das dritte Kapitel bringt Stiebnitz in der Zeit nahe, als das Dorf der Bestandteil des Dritten Reiches war, wobei sich das Kapitel thematisch vornehmlich dem Alltagsleben der Stiebnitzer Bewohner widmet. Das vierte Kapitel wird auf den Zeitraum zwischen den Jahren 1945 und 1948 fokussiert. Es werden sowohl das Kriegsende im Dorf und der Verlauf der sog. wilden Vertreibung, als auch die organisierte Aussiedlung und die folgende (Wieder)besiedlung des Dorfes beschrieben. Das fünfte Kapitel beschäftigt sich mit den politischen und gesellschaftlichen Verhältnissen im Dorf in den 1950er und 1960er Jahren. Ähnlich wird das sechste Kapitel konzipiert, das die Informationen über die Entwicklung des Dorfes vom Jahr 1968 bis zur sog. samtenen Revolution bringt. Das letzte Kapitel präsentiert die Schicksale der Stiebnitzer sakralen und auch weltlichen Sehenswürdigkeiten.

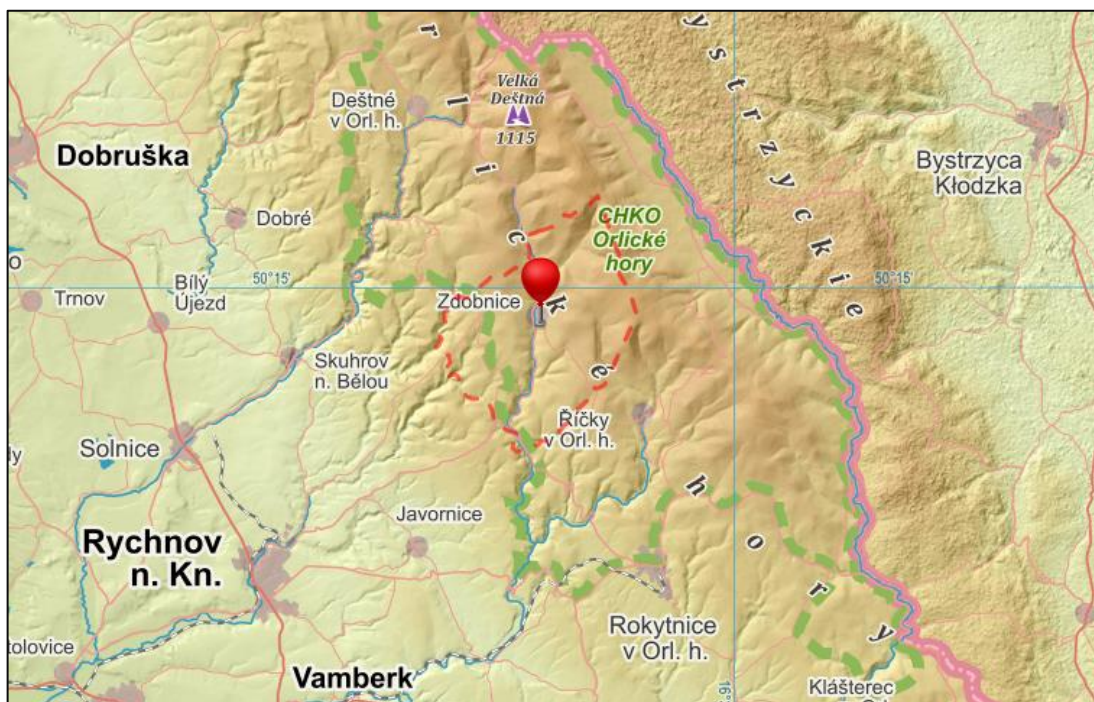
Abschließend werden die nachfolgenden Erkenntnisse zusammengefasst. Erstens, die Hauptrolle in der Gemeindeverwaltung spielte zuerst die Aristokratie, namentlich das Adelsgeschlecht Kolowrat. Nach dem Untergang der patrimonialen Verwaltung wurden die Ortsbewohner in die Gemeindeleitung gewählt, wobei dieses System bis zum Mai 1945 im Dorf überdauerte. Nachdem es zum Einwohnerwechsel und zur

Stabilisierung der Nachkriegssituation kam, wurde der Ortsnationalausschuss mit dem entscheidenden Einfluss der kommunistischen Partei bis zur sog. samtenen Revolution wiederholt gebildet. Eine grundlegende Änderung für das Dorf – aus Sicht der politischen Entwicklung – stellte seine Katastererweiterung dar, als die drei Nachbardörfer an Stiebnitz angeschlossen wurden. Zweitens, das Dorf kämpfte nach dem Krieg mit der niedrigen Besiedlung und der hohen Fluktuation von Bewohnern. Trotz der territorialen Erweiterung erhöhte sich die Bewohnerzahl keineswegs grundsätzlich, denn immer mehr Leute verließen das Dorf und auf Dauer ließen sich nur diejenigen nieder, die sich mit der Umgebung stark identifizierten. Die dauerhaften Bewohner wurden immer mehr durch die unbeständigen Bewohner in Form von Urlaubern ersetzt. Der gesellschaftliche Dorfkern wurde – sowie vor dem Jahr 1945 – von der sog. Gemeindeelite gebildet. Es handelte sich sowohl um die abwechselnden Bürgermeister und nachfolgend um die Vorsitzenden des Ortsnationalausschusses, als auch um die Stiebnitzer Schullehrer und Priester, die dank ihrer Tätigkeit auch den Einfluss auf den Lauf des Dorfes bis zum Ende des Krieges hatten. Drittens, die Beschäftigung der Bewohner war nach dem Jahr 1945 ähnlich, denn die Leute fanden weiterhin die Arbeit vor allem im Forst- und Landwirtschaftsbereich. Infolge des Arbeitskräftemangels wurde aber der erhebliche – früher von Deutschen bewirtschaftete – Bodenteil in den 1950er Jahren zu Wald aufgeforstet. Aus dem Dorf verschwanden die Haushandwerker und mit dem neu formierten Nachkriegsregime wurden die ehemaligen kleineren privaten Unternehmen und Lokalen nicht mehr erneuert. In Stiebnitz – gleich wie in vorherigen Jahren – fehlten die Leute von nichtmanuellen Berufen. Vornehmlich ging es um die Abwesenheit des Arztes und die problematische Einsetzung der Lehrer. Viertens, die gesellschaftlichen Ereignisse in der Zeit der deutschen Besiedlung des Dorfes wurden – im Gegenteil zur Nachkriegsentwicklung, die eher mit den häufigen Sitzungen der Gemeindeorgane verbunden wurden – unter den Bewohnern eingebürgert. Der Nachkriegsniedergang des gesellschaftlichen Lebens hing nicht nur damit zusammen, dass sich die (Neu)ansiedler anfangs nicht kannten, sondern auch mit der sog. Normalisierung in den 1970er und 1980er Jahren. Zusammenfassend gesagt, aus dem früher dauerhaftbesiedelten Grenzdorf im Gebirge wurde nach dem Jahr 1945 schrittweise mehr oder weniger ein Erholungsort ohne dauerhafte Bewohnerschaft.

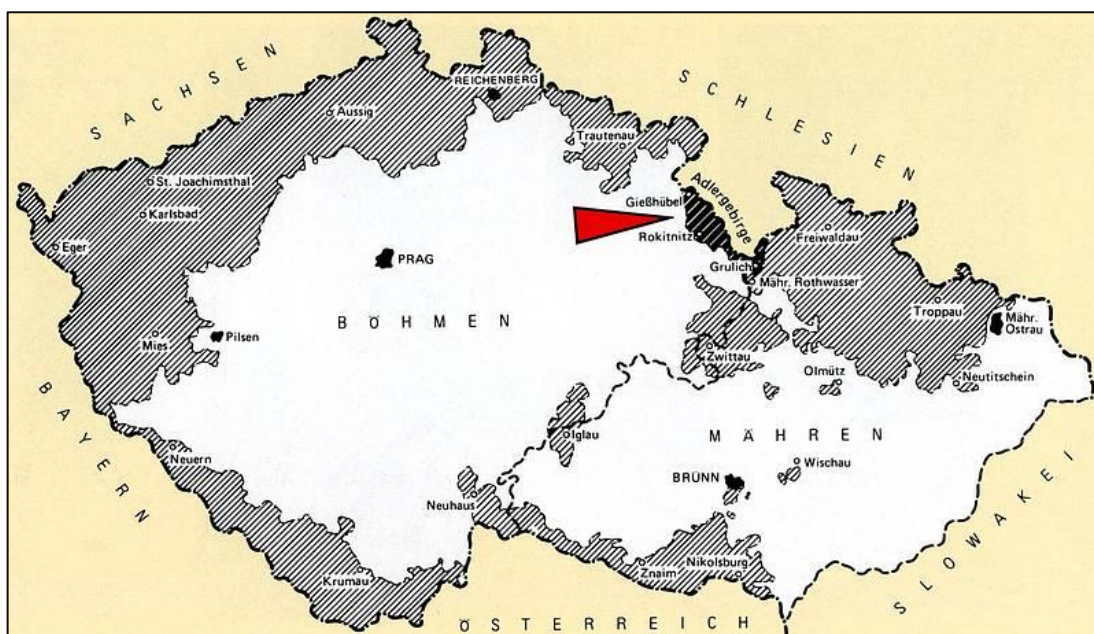
Přílohy

- Příloha č. 1:** Poloha obce Zdobnice v Orlických horách
- Příloha č. 2:** Vývoj počtu obyvatel a obydlených domů v Malé a Velké Zdobnici v letech 1869–2011
- Příloha č. 3:** Počet obyvatel a obydlených domů na dnešním katastrálním území Zdobnice v letech 1869–2011
- Příloha č. 4:** Volby do Národního shromáždění v roce 1935 a jejich výsledky ve Velké Zdobnici
- Příloha č. 5:** Jmenný seznam padlých a pohřešovaných zdobnických mužů z druhé světové války
- Příloha č. 6:** Vyhláška československého vojenského velitelství v Malé Zdobnici z 19. května 1945
- Příloha č. 7:** Ukázka osobního průkazu pro Němce vydaného na základě vyhlášky ONV v Žamberku
- Příloha č. 8:** Jmenný seznam obětí tzv. divokého odsunu pocházejících z Malé a Velké Zdobnice
- Příloha č. 9:** Ukázka vyplněné „Přihlášky (pro Němce)“
- Příloha č. 10:** Fotografie z obecní besedy s (novo)osídlenci v roce 1966
- Příloha č. 11:** Zdobnice v dobových a současných fotografiích

Příloha č. 1: Poloha obce Zdobnice v Orlických horách

Zdroj: Mapy,²¹⁸ obrázkový výřez ze zeměpisné mapy proveden autorkou.

Zdroj: Waldkraiburg – oficiální stránky města,²¹⁹ upraveno autorkou.

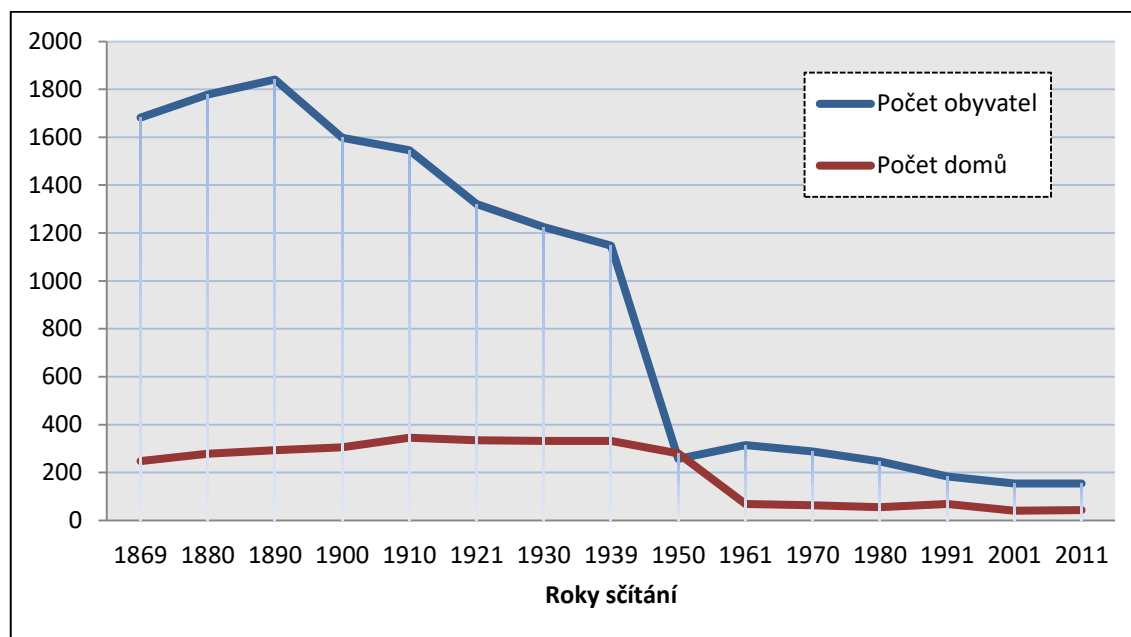
²¹⁸ Mapy [online]. Dostupné z:

<https://mapy.cz/zemepisna?x=16.4067078&y=50.2634486&z=11&l=0&source=muni&id=2698&q=zdobnice> [cit. 24. 2. 2017].

²¹⁹ Waldkraiburg – oficiální stránky města [online]. Dostupné z:

<http://www.waldkraiburg.de/de/patenschaften/patenschaft-adlergebirge> [cit. 24. 2. 2017].

Příloha č. 2: Vývoj počtu obyvatel a obydlených domů v Malé a Velké Zdobnici v letech 1869–2011²²⁰

Zdroj: Český statistický úřad a Mei Heemt,²²¹ vlastní zpracování autorky.

²²⁰ Data ze sčítání do roku 1939 zahrnují počet obyvatel a obydlených domů v Malé a Velké Zdobnici (včetně osady Čertův Důl a Zdobnická Seč). Od sčítacího roku 1950 jsou v počtech zahrnuta také data pro Souvlasní (včetně osady Kolava), od sčítacího roku 1970 pak rovněž data pro Kačerov a Kunčínu Ves.

²²¹ Český statistický úřad [online]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/20537734/130084150524.pdf/79235472-32b5-4743-884c-6ee00f115ca0?version=1.2> [cit. 10. 9. 2016]; Küssel, F.: *Unsere Kriegs- und Vertreibungsoffer*, s. 324.

Příloha č. 3: Počet obyvatel a obydlených domů na dnešním katastrálním území Zdobnice v letech 1869–2011²²²

	1869		1880		1890		1900		1910	
	<i>O</i>	<i>D</i>	<i>O</i>	<i>D</i>	<i>O</i>	<i>D</i>	<i>O</i>	<i>D</i>	<i>O</i>	<i>D</i>
Zdobnice	3.123	454	3.133	491	3.297	503	2.841	518	2.707	573
<i>Velká Zdobnice</i>	1.304	196	1.384	227	1.409	237	1.249	245	1.189	271
<i>Malá Zdobnice</i>	185	27	198	26	239	29	191	32	193	40
<i>Čertův Důl</i>	111	15	122	16	132	16	102	17	106	21
<i>Zdobnická Seč</i>	82	10	74	10	61	11	56	11	58	13
<i>Kačerov</i>	609	85	524	86	597	85	489	86	424	86
<i>Kunčina Ves</i>	421	58	421	62	445	66	386	67	393	65
<i>Souvlastní</i>	368	55	371	57	370	54	338	55	312	69
<i>Kolava</i>	43	8	39	7	44	5	30	5	32	8

	1921		1930		1939		1950		1961	
	<i>O</i>	<i>D</i>	<i>O</i>	<i>D</i>	<i>O</i>	<i>D</i>	<i>O</i>	<i>D</i>	<i>O</i>	<i>D</i>
	2.348	559	2.116	572	2.010	567	258	488	315	69
	1.031	261	924	261	890	261	63	225	43	48
	144	39	156	38	261	71	12	31	30	0
	90	22	101	21	*	*	13	15	9	0
	56	13	44	12	*	*	6	9	0	0
	407	88	344	92	313	87	29	73	11	0
	322	70	294	80	306	80	73	61	88	21
	265	60	226	63	240	68	62	66	134	0
	33	6	27	5	*	*	0	8	0	0

Vysvětlivky

sloupec O =
počet
obyvatel

sloupec D =
počet domů

*symbol ** =
počet je
zahrnut
v datech pro
obce, pod
které dané
osady
spadaly

	1970		1980		1991		2001		2011	
	<i>O</i>	<i>D</i>	<i>O</i>	<i>D</i>	<i>O</i>	<i>D</i>	<i>O</i>	<i>D</i>	<i>O</i>	<i>D</i>
	288	63	247	55	184	69	155	41	155	43
	67	15	61	14	64	21	41	13	30	10
	15	7	26	8	19	12	26	7	32	9
	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	1	1	0	0	0	0	8	0	4	1
	134	23	126	22	84	24	68	14	65	14
	70	16	34	11	17	12	12	7	24	9
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

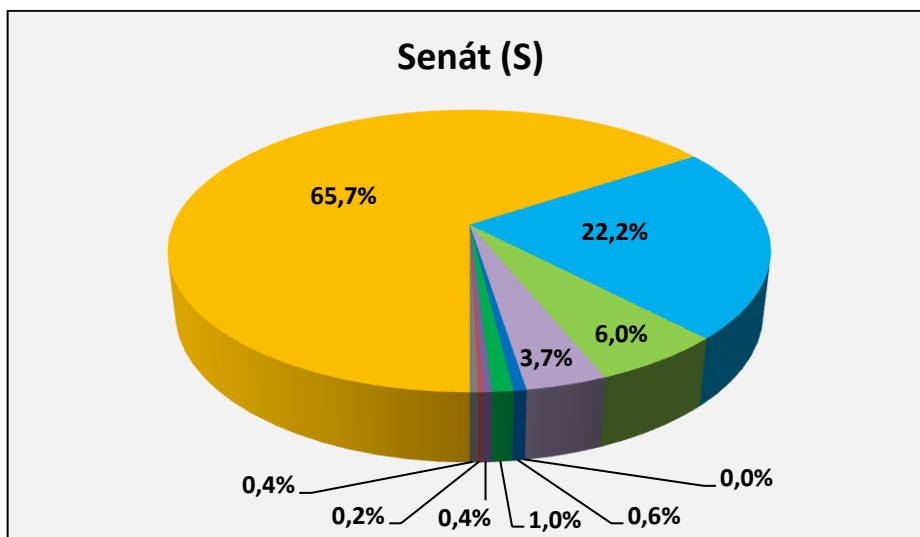
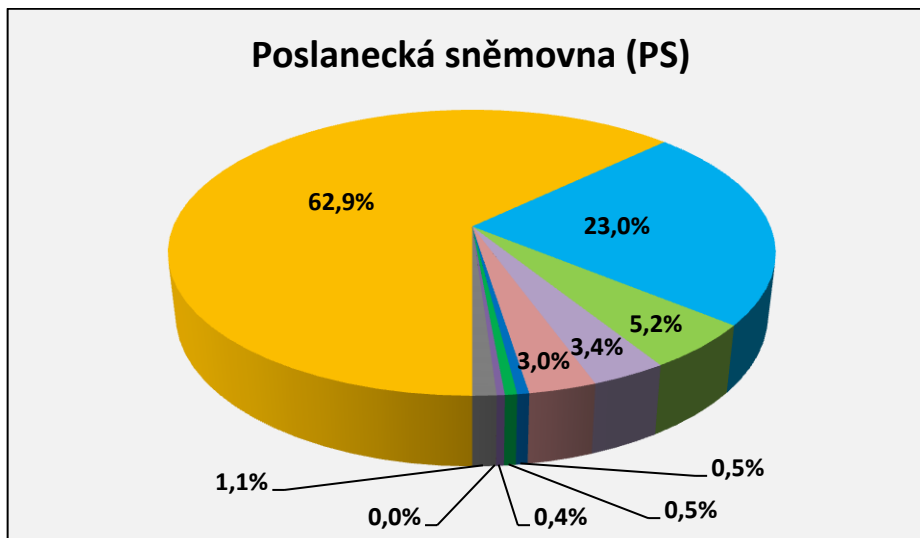
Zdroj: Český statistický úřad a Mei Heemt,²²³ vlastní zpracování autorky.

²²² V roce 1949 došlo ke sloučení Malé a Velké Zdobnice (včetně osady Čertův Důl a Zdobnická Seč), zároveň byla v téže roce ke Zdobnici připojena někdejší samostatná obec Souvlastní (včetně osady Kolava). V roce 1964 pak byly ke Zdobnici připojeny i někdejší samostatné obce Kačerov a Kunčina Ves.

²²³ Český statistický úřad [online]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/20537734/130084150524.pdf/79235472-32b5-4743-884c-6ee00f115ca0?version=1.2> [cit. 10. 9. 2016]; Küssel, F.: *Unsere Kriegs- und Vertreibungsoffer*, s. 324.

Příloha č. 4: Volby do Národního shromáždění v roce 1935 a jejich výsledky ve Velké Zdobnici

■ Sudetoněmecká strana -- 353 hlasů PS; 341 hlasů S
■ Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR -- 129 hlasů PS; 115 hlasů S
■ Německá křesťansko-sociální strana lidová -- 29 hlasů PS; 31 hlasů S
■ Německý svaz zemědělců -- 19 hlasů PS; 19 hlasů S
■ Hospodářská strana dlužníků všech stavů -- 17 hlasů PS; 0 hlasů S
■ Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu -- 3 hlasy PS; 3 hlasy S
■ Komunistická strana Československa -- 3 hlasy PS; 5 hlasů S
■ Československá strana národně socialistická -- 2 hlasy PS; 2 hlasy S
■ Národní sjednocení -- 0 hlasů PS; 1 hlas S
■ Neplatné hlasy -- 6 hlasů PS; 2 hlasy S

Zdroj: SOKA RK,²²⁴ vlastní zpracování autorky.

²²⁴ SOKA RK – knihovna, Kronika obce Zdobnice 1949–1977 (1. díl), s. 6.

Příloha č. 5: Jmenný seznam padlých a pohřešovaných zdobnických mužů z druhé světové války²²⁵

<u>Velká Zdobnice</u>	Kienel, Rudolf (*1912)
Acksteiner, Anton (*1903)	Klimesch, Heinrich (*1923)
Acksteiner, Heinrich (*1909)	Klimesch, Josef (*1913)
Bodenberger, Franz (*1905)	Klimesch, Rudolf (*1926)
Driemer, Wilhelm (*1916)	Klucker, Josef (*1921)
Feichtinger, Adolf (*1922)	Kosseck, Fritz (*1919)
Feichtinger, Emil (*1920)	Lauterbach, Josef (*1913)
Feichtinger, Friedrich (*1911)	Leder, August (*1912)
Feichtinger, Heinrich (*1912)	Marsänger, Franz (*1909)
Feichtinger, Josef (*1906)	Neugebauer, Walter (*1927)
Feichtinger, Rudolf (*1903)	Neumann, Josef (*1925)
Feichtinger, Rudolf (*1923)	Nutz, Emil (*1924)
Frosch, Heinrich (*1923)	Nutz, Josef (*1921)
Frosch, Rudolf (*1908)	Nutz, Josef (*1905)
Galle, Josef (*1903)	Pelzel, Franz (*1920)
Ham, Friedrich (*1925)	Peuker, Franz (*1904)
Ham, Sebastian (*1908)	Pischel, Alois (*1922)
Hausmann, August (*1910)	Reinelt, Paul (*1922)
Hausmann, Heinrich (*1923)	Reinelt, Rudolf (*1920)
Hausmann, Johann (*1898)	Reinelt, Wilhelm (*1910)
Hapich, Alfred (*1906)	Riesner, Adolf (*1918)
Hapich, Josef (*1896)	Riesner, Ferdinand (*1920)
Hermann, Heinrich (*1907)	Riesner, Alfred (*1917)
Hofereiter, Anton (*1883)	Riesner, Alfred (*1927)
Hofereiter, Heinrich (*1913)	Riesner, Heinrich (*1917)
Jung, Friedrich (*1908)	Riesner, Josef (*1902)
Jung, Gustav (*1922)	Riesner, Rudolf (*1920)
Jung, Rudolf (*1912)	Riesner, Wilhelm (*1924)
Kienel, Heinrich (*1913)	Rind, Bertold (*1913)

²²⁵ V závorce jsou pro orientaci věku padlých a pohřešovaných uvedeny roky jejich narození.

Rind, Franz (*1920)

Rind, Eduard (*1909)

Schedewie, Rudolf (*1919)

Schedewie, Rudolf (*1923)

Scheitz, Leopold (*1913)

Schmoranzer, Josef (*1900)

Schmoranzer, Willi (*1923)

Skandara, Josef (*1906)

Sperlich, Franz (*1900)

Sprinz, Adolf (*1913)

Sprinz, Rudolf (*1899)

Stollin, Ferdinand (*1912)

Stollin, Ferdinand (*1910)

Wenzel, Friedrich (*1916)

Wimmer, Eduard (*1917)

Wimmer, Franz (*1903)

Wimmer, Heinrich (*1894)

Wimmer, Johann (*1901)

Zeipelt, Alfred (*1912)

Zimmer, Friedrich (*1925)

Malá Zdobnice

Frosch, Damian (*1912)

Rind, Heinrich (*1927)

Rind, Josef (*1927)

Schwediwie, Heinrich (*1907)

Schröfel, Rudolf (*1925)

Tschöpe, Josef (*1910)

Ulrich, Franz (*1924)

Wenzel, Heinrich (*1909)

Čertův Důl

Acksteiner, Wilhelm (*1925)

Finger, Franz (*1917)

Freiwald, Emil (*1905)

Hapich, Arnold (*1904)

Zdobnická Seč

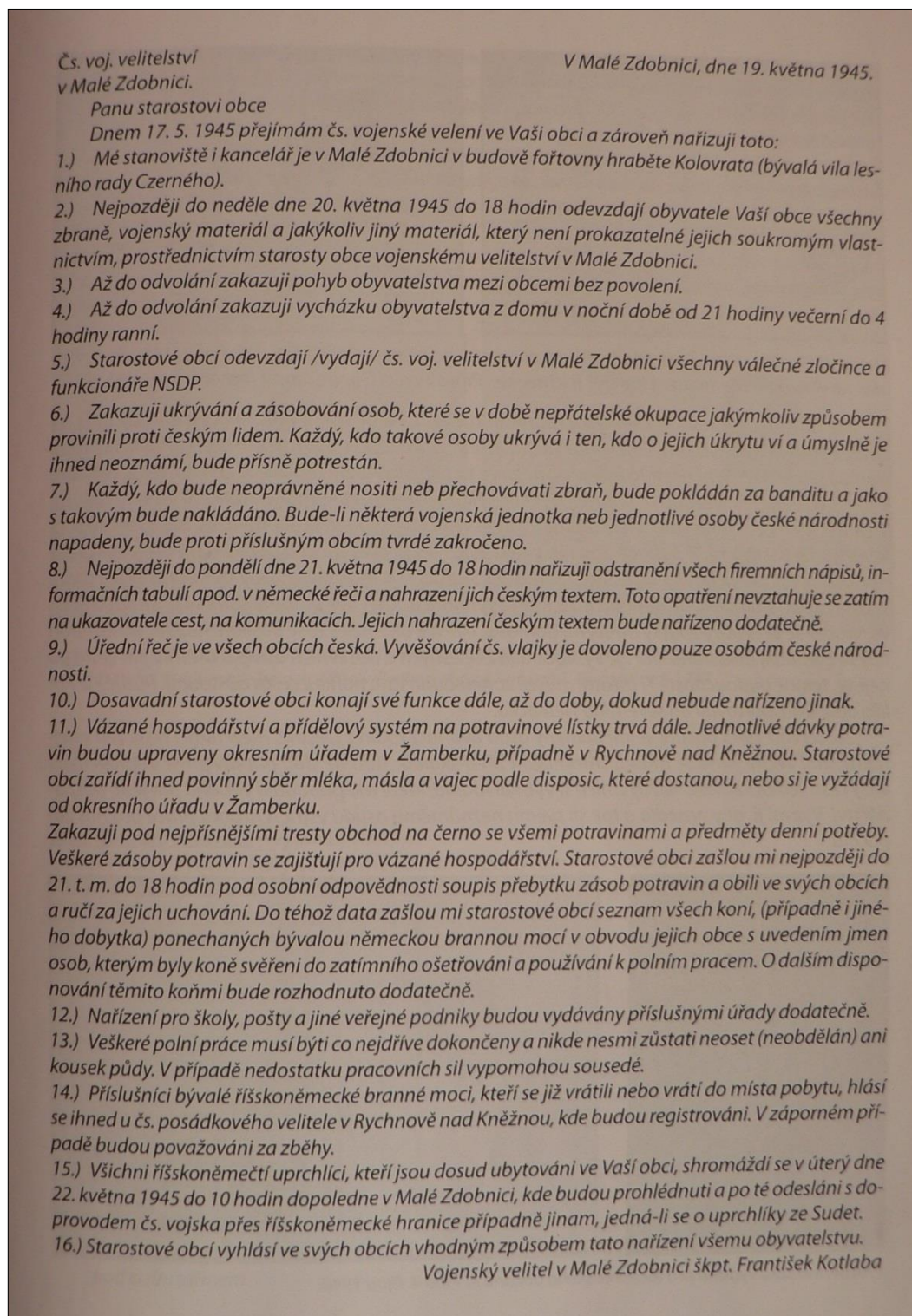
Metzner, Rudolf (*1921)

Reichel, Franz (*1908)

Zdroj: AV – archiv,²²⁶ vlastní zpracování autorky.

²²⁶ AV – archiv, fond Stiebnitz, kart. 13, jmenný seznam padlých a pohřbovaných zdobnických občanů z první a druhé světové války včetně obětí tzv. divokého odsunu.

Příloha č. 6: Vyhláška československého vojenského velitelství v Malé Zdobnici z 19. května 1945

Zdroj: *Tak přísahali....*,²²⁷ nafoceno a vloženo autorkou.

²²⁷ Trojan, E. – Vaňourek, M.: *Tak přísahali....*, s. 307.

Příloha č. 7: Ukázka osobního průkazu pro Němce vydaného na základě vyhlášky ONV v Žamberku

popis osoby:		N	Číslo 49-79
Velikost	158 cm	Teresie	
Obličej	oválný	Jméno a příjmení Hapichová	
Vlasy	Místo tm. kaštanové	datum narození 7.3.1904	
Oči	fotografie hnědé	místo narození Souvlastní	
Nos	tupý	bydliště Souvlastní čp.44	
Ústa	souměrná	<i>Teresa Hapich</i> Podpis majitele průkazu.	
Zvl.zn.	./.	SNB - Velitelství stanice Velká Zdobnice 5.9.1945 <i>J. Hapich</i> Velitel stanice.	

levé Ovlásk ukazovatele

Zdroj: AV – archiv,²²⁸ oskenována a vložena autorkou.

²²⁸ AV – archiv, fond Stiebnitz, kart. 2, osobní průkaz Teresie Hapichové vydaný ONV v Žamberku v září 1945.

Příloha č. 8: Jmenný seznam obětí tzv. divokého odsunu pocházejících z Malé a Velké Zdobnice

<u>Velká Zdobnice</u>	
Acksteiner, Anna (*1866)	zemřela během tzv. divokého odsunu u Lichtenwaldu (dnešní Poręba)
Acksteiner, Annemarie (*1944)	zemřela po tzv. divokém odsunu v nemocnici v Habelschwerdtu (dnešní Bystrzyca Kłodzka)
Dietrich, Heinrich (*1865)	zemřel během tzv. divokého odsunu u Habelschwerdtu
Dietrich, Theresia (*1877)	zemřela během tzv. divokého odsunu u Habelschwerdtu
Feichtinger, Anna (*1873)	zemřela po tzv. divokém odsunu v nemocnici v Glatzu (dnešní Kłodzko)
Feichtinger, Ferdinand (*1876)	zemřel po tzv. divokém odsunu v Glatzu
Ham, Heinrich (*1882)	zastřelen partyzány v Rokytnici v Orlických horách
Ham, Josef (*1901)	nezvěstný od období tzv. divokého odsunu
Ham, Wilhelm (*1885)	zastřelen českými partyzány v Rokytnici v Orlických horách
Jörka, Rudolf (*1888)	umučen a zabit partyzány v Hamernici u Rokytnice v Orlických horách
Jung, Albert (*1906)	zastřelen a zakopán partyzány v Čertově Dole
Jung, Anton (*1870)	zastřelen a zakopán partyzány v Čertově Dole
Jung, Johann (*1898)	zastřelen českými partyzány v Rokytnici v Orlických horách
Jung, Sofie (*1896)	nezvěstná od období tzv. divokého odsunu
Kienel, Franz (*1864)	zemřel po tzv. divokém odsunu v Habelschwerdtu
Kienel, Klemenz (*1871)	nezvěstný od období tzv. divokého odsunu

Kienel, Rosa (*1909)	nezvěstná od období tzv. divokého odsunu
Kienel, Theresia (*1866)	zemřela během tzv. divokého odsunu u Habelschwerdtu
Nutz, Josef (*1902)	zastřelen a zakopán partyzány v Čertově Dole
Riesner, Anna (*1879)	zemřela během tzv. divokého odsunu u Langenbrücku (dnešní Mostowice)
Riesner, Ferdinand (*1864)	zemřel po tzv. divokém odsunu v táboře v Habelschwerdtu
Riesner, Johann (*1897)	zastřelen českými partyzány v Rokytnici v Orlických horách
Riesner, Theodor (*1882)	zastřelen českými partyzány v Rokytnici v Orlických horách
Riesner, Theresia (*1869)	zemřela po tzv. divokém odsunu v táboře v Habelschwerdtu
Riedel, Heinrich (*1908)	zemřel během tzv. divokého odsunu u Langenbrücku
Rohr, Josef (*1900)	zastřelen českými partyzány v Rokytnici v Orlických horách
Weinmar, Josef (*1899)	odvěčen českými partyzány a od té doby nezvěstný
Wimmer, Franz (*1897)	zastřelen českými partyzány v Rokytnici v Orlických horách
<u>Malá Zdobnice</u>	
Finger, Emil (*1894)	zastřelen českými partyzány v Rokytnici v Orlických horách
Neffe, Heinrich (*1917)	zastřelen českými partyzány
Sacher, Rudolf (*1896)	odvěčen českými partyzány a od té doby nezvěstný
Wenzel, Anton (*1901)	zemřel v roce 1946 na následky týrání v zajateckém táboře Josefov
<u>Zdobnická Seč</u>	
Reichel, Heinrich (*1917)	odvěčen českými partyzány a od té doby nezvěstný

Čertův Důl

Finger, Heinrich (*1896)	odvečen českými partyzány a od té doby nezvěstný
Thien, Anna (*1899)	sebevražda z obavy před tzv. divokým odsunem
Thien, Hilda (*1924)	sebevražda z obavy před tzv. divokým odsunem
Thien, Josef (*1861)	sebevražda z obavy před tzv. divokým odsunem
Thien, Theresia (*1875)	sebevražda z obavy před tzv. divokým odsunem

Zdroj: AV – archiv,²²⁹ vlastní zpracování autorky.

²²⁹ AV – archiv, fond Stiebnitz, kart. 13, jmenný seznam padlých a pohřbovaných zdobnických občanů z první a druhé světové války včetně obětí tzv. divokého odsunu.

Příloha č. 9: Ukázka vyplněné „Příhlášky (pro Němce)“

MÍSTNÍ SPRÁVNÍ KOMISE
VĚ ZDOBNICE

PŘIHLÁŠKA (pro Němce)
ANMELDUNG (für Deutsche)

majetkové podstaty, kterou dosud drží Němci, Maďaři a jiní nepřátelé republiky a která propadla
konfiskaci ve smyslu dekrety presidenta republiky ze dne 25. X. 1945 č. 108 Sb.
der Vermögensverhältnisse, welche Deutsche, Magyarern und andere Feinde der Republik bisher besitzen und welche im Sinne des Dekretes des Präsidenten
der Republik Sig. Nr. 108 vom 25. Oktober 1945 der Konfiskation verfallen sind.

FONDU NÁRODNÍ OBNOVY V PRAZE.

Jméno Jindřich Neffe (přednostu domácnosti, spolubydlící, podnikavník *)
Name obchodník narozen 11. 6. 1890 stav ženatý
Beschäftigung geboren Stand

národnost něm. bydliště Velká Zdobnice okres Žamberk ul. čp. 230
Nationalität Wohnort Bezirk Gasse Konstr.-Nr.

bydlí s rodinou — ~~XXXXXX~~ Neffeovou Marii
wohnt mit seiner Familie — selbstständig — als Mieter — bei Verwandten *)

Přihlašuji Fondu národní obnovy za sebe, manželku
Ich melde dem Fond národní obnovy für meine Person, Gattin

menší děti dcery Neffeovou Růženu a vnuka Jiřího Neffě
untertägige Kinder

č souhlasím tento majetek, který propadl konfiskaci ~~vydaty~~ nebo dosud mám: **)
zur Annahme folgendes Vermögen, welches der Konfiskation verfallen ist und welches ich besitze oder noch besitze: **)

<p>1. Drahé kovy a předměty z nich — mince, drahokamy, perly a pod. <small>Edelmetalle und aus ihnen verfertigte Gegenstände, Münzen, Edelsteine, Perlen und dgl.</small></p>	<p>2. Umělecké předměty (obrazy, plastiky, starožitnosti, abírky — i známek). <small>Kunstgegenstände (Bilder, Plastik, Antiquitäten, Sammlungen — auch von Briefmarken).</small></p>
<p>3. Bytové zařízení (nábytek, koberce, kompletní přibory, domácí stroje a přístroje, jiné předměty byt. zařízení). <small>Wohnungsrichtung (Möbel, Teppiche, vollständige Bestecke, Hausmaschinen und Hausapparate, sonstige Gegenstände der Wohnungseinrichtung).</small></p> <p>4 stoly, 5 skříní na šaty, 2 lavice 2 šicí stroje, 1 kredenc, 7 židlí 1 psací stůl, 1 šatník, 5 postelí 1 mlýnek na maso, 1 mlýnek nastrouhánku, kuchyňské nádobí a nářadí</p>	<p>4. Količky, kuličky, pokrývky, cenné části oděvu a prádla. <small>Felle, Pelzwaren, Decken, wertvolle Bekleidungsstücke und Wäsche.</small></p> <p>1 starý ovčí košile, 1 stará ovčí vesta, 2 starší upotřebené pokrývky starší pánské oděvy, troje</p>
<p>5. Hudební nástroje, radiopřístroje, sportovní předměty, zbraně, optické přístroje vč. fotoaparátů. <small>Musikinstrumente, Radioapparate, Sportgegenstände, Waffen, optische Apparate incl. photographische Apparate.</small></p> <p>1 starší housle, 1/2ky</p>	<p>6. Dopravní prostředky soukromé i provozní (autobusy, auta nákladní i osobní, přívěsné vozy, traktory, motocykly, jízdní kola, kočáry, lodě, čluny, saně atd. a součástky). <small>Öffentliche und private Beförderungsmittel (Autobusse, Last- und Personenkraftwagen, Schlepper, Traktoren, Motorräder, Fahrräder, Kutschen, Schiffe, Kähne, Schlitten usw. und Bestandteile).</small></p> <p>jízdní kolo pánské / pro obchod / dámeken jízdní kolo / používané pro obchod /</p>

<p>7. Pačci, počítací, rozmnožovací stroje, obráběcí a výrobní stroje, motory, přístroje všeho druhu, pokud nebudou hlášeny jako provozní zařízení. Schreib-, Rechnungs-, Vervielfältigungs-, Bearbeitungs- und Erzeugungsmaschinen, Motoren, Apparate aller Art insofern sie nicht als Betriebsmittel gemeldet wurden.</p>	<p>8. Provozní zařízení všeho druhu (lékařské ordinace, advokátní kanceláře a pod.). Betriebsmittel aller Art (Ärztliche Ordinationen, Rechtsanwaltskämten und dgl.).</p> <p>benzinový motor "Moravia" 3-4 HP benzinový motor "Triumph" 3-4 HP míchací stroj na těsto dělící stroj na těsto strojek na vyprašování pytlů</p>
<p>9. Sklady zboží, surovin, polotovárů a výrobků — pokud nejsou příslušenstvím podniků v provozu. Lager von Waren, Rohstoffen, Halbfabrikaten und Erzeugnissen — insofern sie das Zubehör von Unternehmungen im Betriebe nicht bilden.</p> <p>podnik v provozu</p>	<p>10. Cenné papíry jako směňky, akcie, vkladní knížky, pojišťky, losy atd. Wertpapiere wie z. B. Wechsel, Aktien, Einlagebücher, Versicherungspolizen, Lose usw.</p> <p>účet 8.1004 u Spořitelny Rokytan účet u Spořitelny Rokytanice Životní pojistka v ceně 10 000 Kčs</p>
<p>11. Provozní práva autorská, patentní, licenční a pod., Ausführungsrechte, Urheberrechte, Lizenzrechte usw.</p>	<p>12. Jiná výše neuvedená předměty nebo majetková práva. Sonstige oben nicht angeführte Gegenstände und Vermögensrechte.</p> <p>12 kusů truhlářského nářadí 28 kusů zemědělského nářadí</p>

Z přihlášených předmětů odvedl jsem již předměty uvedené pod č. _____
Von den angemeldeten Gegenständen habe ich bereits die unter Nr. _____

angeführten Gegenstände
abgeführt

dne _____ (komu!) _____
am _____ (wem!) _____

Prohláším mistopřesně, že jsem přihlásil k soupisu veškerý svůj movitý majetek a jsem si vědom toho, že neúplné hlášení, zatajení nebo jiné jednání, které je s to rušit řádné přihlášení konfiskovaného majetku, zakládá skutkovou podstatu trestního činu podle § 19 cit. dekrety.
Ich erkläre eidestattlich, daß ich zur Aufnahme mein sämtliches bewegliches Vermögen angemeldet habe und bin mir dessen bewußt, daß eine unvollständige Meldung, Verheimlichung oder sonstige Handlung, welche die ordentliche Anmeldung des konfiskierten Vermögens stören kann, den Tatbestand einer strafbaren Handlung nach § 19 des zit. Dekrets bildet.

V _____ dne _____ 1946.
In _____ den _____ 1946.

* Co se nehodí, škrtněte.
** Nostačí-li místo, pokračujte na rubu přihlášky, uveďte však číslo oddílu
*** Falls nicht zutreffend, zu streichen.
**** Falls nicht genug Platz vorhanden ist, folgt die Fortsetzung auf der Kehrseite der Anmeldung, unter Anführung der Nummer der Abteilung.

POUČENÍ.
Přihlášku ješ povinna vyplnit každá osoba, která pobírá potravinové listky a podtiskem „Deutsche“. Zásadně přihlášku vyplní přednosta domácnosti za sebe, manželku a nezletilé děti. Zletilé děti, podnájemníci, služební a pod. vyplní každý přihlášku samostatně.
Přihlášiti nutno veškerý movitý majetek podle druhů, uvedených v jednotlivých oddílech přihlášky, pokud možno podrobně a výstižně. Předměty, které si přihlašovatel vezme s sebou (podle platných předpisů) při odchodu na rubu přihlášky.
Otvrdil-li přihlašovatel některý z přihlášených předmětů úřednímu orgánu, úřadu nebo komukoli jinému, uvede tuto skutečnost v přihlášce a připojí přesnou adresu toho, komu byl předmět odveden.

BELEHRUNG.
Die Anmeldung ist jede Person, welche Lebensmittelkarten mit dem Unterdruck „Deutsche“ erhält, verpflichtet auszufüllen. Grundsätzlich füllt die Anmeldung der Vorstand des Haushaltes für sich, seine Gattin und unmündliche Kinder aus. Großjährige Kinder, Aftermieter, im Dienste stehende Personen und dgl. füllen selbständige Anmeldungen aus.
Gemeinsam wird sämtliches bewegliches Vermögen nach den in den einzelnen Teilen der Anmeldungen angeführten Gattungen, womöglich ausführlich und zutreffend, Gegenstände, welche der Anmelder (nach den geltenden Vorschriften) eigenhändig des Transfers mit sich nimmt, werden vom mietlich-närdni vyřor (místní správni komise) erst beim Abgange auf der Rückseite der Anmeldung ausgeführt.
Falls der Anmelder irgendwelche von den angemeldeten Gegenständen seinem Amteorgan, einer Behörde oder wem immer abgeliefert hat, ist diese Tatsache in der Anmeldung anzuführen und die genaue Adresse desjenigen, wem der Gegenstand ausgeliefert wurde, anzuführen.

403

Zdroj: SOKA RK,²³⁰ nafoceno a vloženo autorkou.

²³⁰ SOKA RK, fond MNV Zdobnice, kart. 306, inv. č. 51/33, vyplněný formulář s názvem „Přihláška (pro Němce)“ Jindřichem Neffem z 15. 4. 1946.

Příloha č. 10: Fotografie z obecní besedy s (novo)osídlenci v roce 1966

Zdroj: SOkA RK,²³¹ upraveno autorkou.

²³¹ SOkA RK, fond MNV Zdobnice, neinventarizováno, fotografie z obecní besedy s (novo)osídlenci ve Zdobnici v roce 1966 (umístěno ve fotoalbu obecní kroniky).

Příloha č. 11: Zdobnice v dobových a současných fotografiích

Velká Zdobnice – období první republiky ve srovnání s rokem 1956

Zdroj: Orlické hory – podhorské vesničky,²³² upraveno autorkou.

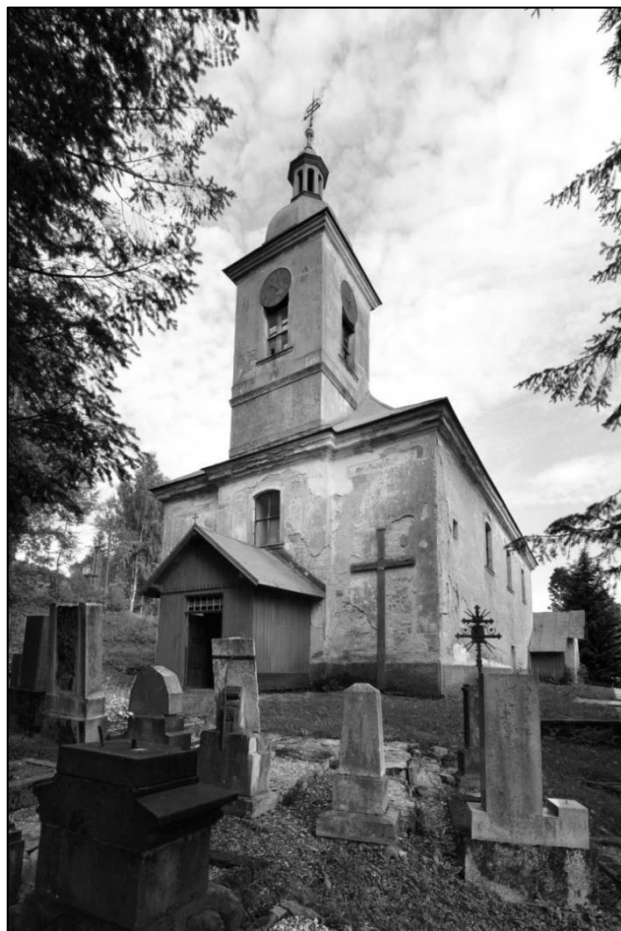

Zdroj: Alte Ansichtskarten – Zdobnice,²³³ upraveno autorkou.

²³² Orlické hory – podhorské vesničky [online]. Dostupné z: <http://www.orlickehory.net/pohledy/pohledniceves.htm> [cit. 11. 1. 2017].

²³³ Alte Ansichtskarten – Zdobnice [online]. Dostupné z: <http://www.ak-ansichtskarten.de/ak/93-old-postcard/9068-other-cities-and-villages-Kralovehradeck-kraj-Region-Koeniggraetz/5638236-AK-Zdobnice-Ortsansicht-mit-Kirche> [cit. 11. 1. 2017].

Kostel Dobrého pastýře – stav k roku 2015

Zdroj: Královéhradecký kraj – turistický portál,²³⁴ upraveno autorkou.

²³⁴ Královéhradecký kraj – turistický portál [online]. Dostupné z: <http://m.hkregion.cz/dr-cs/102352-kostel-dobreho-pastyre-zdobnice.html> [cit. 11. 1. 2017].

Kaple sv. Anny – období krátce po druhé světové válce ve srovnání s rokem 2008

Zdroj: AV – archiv,²³⁵ upraveno autorkou.

Zdroj: Orlické hory, Adršpach, Broumovsko,²³⁶ upraveno autorkou.

²³⁵ AV – archiv, fond Stiebnitz, kart. 4, vzpomínkový dokument o zdobných kaplích.

²³⁶ Orlické hory, Adršpach, Broumovsko [online]. Dostupné z:
<http://www.severovychod.estranky.cz/fotoalbum/orlicke-hory/zdobnice/kaple-sv.-anny.html> [cit. 11. 1. 2017].

Kaple Panny Marie Pomocné – období první republiky

Zdroj: AV – archiv,²³⁷ upraveno autorkou.

Pomník obětem první světové války – meziválečné období ve srovnání s rokem 2007

Zdroj: *Orlické hory / Das Adlergebirge*,²³⁸ upraveno autorkou.

²³⁷ AV – archiv, fond Stiebnitz, kart. 4, vzpomínkový dokument o zdobnických kaplích.

²³⁸ Jireš, J.: *Orlické hory / Das Adlergebirge*, s. 563.

Střed osady Velké Zdobnice – stav k roku 2015 (napravo budova pošty, obchodu a dříve také sídlo MNV)

Zdroj: Královéhradecký kraj – turistický portál,²³⁹ upraveno autorkou.

²³⁹ Královéhradecký kraj – turistický portál [online]. Dostupné z: <http://m.hkregion.cz/dr-cs/102351-zdobnice.html> [cit. 11. 1. 2017].